

Рівненський державний
гуманітарний університет

Студентський дайджест

Збірник наукових матеріалів
здобувачів вищої освіти

№ 8
2023

Рівненський державний гуманітарний університет
Психолого-природничий факультет

Студентський дайджест

збірник наукових матеріалів здобувачів вищої освіти

Випуск 8

Рівне, 2023

Студентський дайджест : збірник наукових матеріалів здобувачів вищої освіти.
Випуск 8. Рівне : РДГУ, 2023. 98 с.

Головний редактор :

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету

Виконавчий редактор :

Корчакова Наталія Вікторівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Члени редакційної колегії :

Павелків Віталій Романович – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Юрчук Олена Сергіївна – здобувач ступеня PhD кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету за спеціальністю 053 «Психологія».

*Друкується за рішенням Вченої Ради РДГУ
(протокол № 12 від 5 грудня 2023р.)*

Частина 1.
ТЕОРЕТИКО-ЕМПІРИЧНИЙ КОНТЕНТ МОЛОДІЖНИХ ПОШУКІВ

УДК 373.2.015.31:613.88

**ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І СІМ'Ї ЯК НЕОБХІДНА
УМОВА ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Андрюшина Світлана, здобувач ОС «магістр»

спеціальності 012 «Дошкільна освіта», 2 курс, РДГУ

Науковий керівник: Джеджеря К. В., кандидат педагогічних наук, доцент

Постановка проблеми. Сучасна соціальна стратегія України спрямована на забезпечення рівних умов для всебічного розвитку особистості незалежно від походження і статі. У цих умовах виникає потреба у перегляді проблеми гендерних відносин та позбавленні від стереотипних кліше щодо суспільної ролі чоловіка і жінки, що зумовлює необхідність гендерного виховання дітей, починаючи з дошкільного віку, сприяння осягненню ними гендерної ідентичності, орієнтації на паритетні відносини та партнерство у виконанні гендерних ролей, комфортну і демократичну взаємодію з представниками власної і протилежної статі.

Вирішуючи проблему гендерного виховання дошкільників, педагоги повинні зважати на роль у ньому сім'ї, значення якої у становленні особистості дитини визнають більшість сучасних учених (А. Богуш, Д. Бондарук, Н. Гавриш, К. Журба, І. Зверева, С. Кампов, Т. Кравченко, Х. Лаврів, Т. Поніманська, Н. Семенова), а взаємодія освітніх закладів з батьками є настільки важливою, що її необхідність обумовлена в Законі України «Про дошкільну освіту». Згідно з цим документом заклад дошкільної освіти зобов'язаний здійснювати таку взаємодію і є осередком поширення серед батьків психолого-педагогічних та фізіологічних знань про дітей дошкільного віку» [6].

Потужне виховне значення сім'ї пояснюється тим, що вона є тим першим оточенням, в якому дитина перебуває від народження та засвоює свій перший досвід, що «залишає слід на все життя» і надалі значною мірою обумовлює її поведінку та взаємини з іншими людьми [1, с. 45].

Мета дослідження – обґрунтувати роль сім'ї у гендерному вихованні дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з висновками А. Мирошніченко сім'я знаходиться на першому місці за впливом на перебіг гендерної соціалізації дитини, що здійснюється через гендерні цінності і стереотипи батька і матері, «їхні життєві сценарії, характер стосунків у подружжі та між батьками й дітьми» та передусім – через батьківські життєві моделі і відображені в них особливості виконання гендерних ролей, що є для дитини найпершим і найголовнішим зразком гендерної поведінки. Автор підкреслює, що якщо «досвід батьківських гендерних ролей обмежений чи недостатній (наприклад, в неповній сім'ї, чи коли дитина виховується без батьків), це призводить до прогалин в гендерному розвитку особистості дитини», збіднює її досвід гендерної поведінки та міжстатевих відносин, що може призвести у майбутньому до закріплення хибних гендерних стереотипів, схвалення гендерної нерівності тощо, отже, спричинити деформації у гендерному розвитку [4].

Натомість гендерне виховання у закладі дошкільної освіти реалізується професійними педагогами як цілеспрямований і організований процес. У цьому процесі педагог здійснює функції керівництва гендерним розвитком вихованців: здійснює добір та передачу необхідних для цього знань, ознайомлює їх з нормами і стандартами гендерної поведінки та паритетних гендерних відносин, допомагає дітям конструювати адекватні чоловічі і жіночі ролі, сприяє засвоєнню ними цінностей гендерної культури: рівноправності, егалітарності, паритетності, толерантності, взаємоповаги.

Оскільки він не є єдиним суб'єктом гендерного виховання – рівноправними його учасниками є батьки, які, з одного боку, мають змогу відчутно впливати на його результати, а з іншого, – нерідко не мають достатніх можливостей для адекватного здійснення такого впливу, існує об'єктивна необхідність взаємодії закладу дошкільної освіти з сім'єю. Соціальна сутність

взаємодії визначається в енциклопедичному соціологічному словнику: вона «відбиває характер і зміст відносин між людьми і групами як постійними носіями якісно різних видів діяльності, тобто відносин, що відрізняються за соціальними позиціями, ролями і функціями». Взаємодію відносять до міжособистісних відносин, які виникають завдяки безпосереднім зв'язкам між її суб'єктами і розвиваються «в конкретних умовах місця і часу» [9, с. 94].

У зв'язку з цим означений феномен привертає увагу дослідників у галузі педагогіки. На думку Л. Назаренко, взаємодія в освітньому середовищі є педагогічною системою, яка інтегрує певні структури і процеси в єдине ціле, чим забезпечує виконання ними спільних взаємообумовлених функцій [5]. Особливий інтерес становить взаємодія сім'ї і освітнього закладу. У цій якості В. Кириченко, Г. Ковганич та В. Оржеховська пропонують розуміти взаємодію як скоординовані спільні дії батьків і педагогів з виховання дітей, які інтегрують їхні виховні зусилля і забезпечують участь сім'ї в освітньому процесі, сприяють підвищенню педагогічної культури і відповідальності батьків за виховання їхніх дітей [6].

Її ініціатором і організатором виступає освітній заклад. У контексті гендерного виховання він разом із сім'єю відповідає за виконання цих виховних завдань. М. Савченко пояснює значення взаємодії впливом сім'ї на якість гендерної ідентифікації дошкільників та водночас недостатньою готовністю батьків до гендерного виховання своїх дітей. Тому, за переконаннями дослідниці, існує нагальна потреба у підвищенні педагогічної культури батьків у цьому питанні, отже, в організації цілеспрямованого процесу «... закріплення у свідомості батьків знань, способів діяльності і поведінки, оцінок, що допомагають їм ефективно вирішувати педагогічні завдання: культивувати в сім'ї почуття любові і довіри; вибудовувати безконфліктні стосунки батьків з дітьми; успішно реалізовувати соціальні ролі (сина або дочки, чоловіка або дружини, батька або матері); свідомо готувати своїх дітей до виконання цих соціальних ролей» [8, с. 12].

На необхідності взаємодії з сім'єю наполягає О. Листопад. Учений зосереджує увагу на педагогізації батьків, що вимагає їхньої психолого-педагогічної просвіти стосовно питань гендерного виховання. При цьому він наголошує на інтерактивному характері цього зв'язку, коли «змінюється взаємодія того, хто навчає, і того, хто навчається: активність педагога поступається місцем активності батьків» [3, с. 149]. Тобто, співпрацюючи з педагогами, батьки перестають бути пасивними спостерігачами і беруть безпосередню активну участь в освітньому процесі. Посилюючи свою активність, вони здобувають можливість для отримання необхідної допомоги з боку вихователів на шляху педагогізації своїх виховних дій та їх ефективної реалізації разом з педагогами й іншими батьками [3].

Важливого значення взаємодії з батьками у гендерному вихованні дошкільників надають Р. Шулигіна та В. Мовчун. Вважаючи сім'ю «фільтром» на шляху входження дитини в гендерну культуру», дослідниці наполягають на необхідності педагогізації батьків, яка охоплює збагачення їхнього виховного досвіду, і водночас на їх залученні до активної педагогічної діяльності [9, с. 128]. Згідно з отриманими експериментальними даними поєднання педагогічної просвіти батьків з їхнім включенням в освітній процес дає помітні результати в аспекті гендерного виховання дітей. При цьому, як стверджуються авторки, помітніші зміни щодо гендерної вихованості були зафіксовані в тих дошкільників, батьки яких виявляли вищу активність у співпраці з педагогами [9].

Аргументи на користь взаємодії педагогів і батьків знаходимо у дисертаційному дослідженні М. Коток. Дослідниця вважає заклад дошкільної освіти і сім'ю найважливішими соціальними інститутами формування особистісної (зокрема гендерної) ідентичності дітей. Згідно з її переконаннями, вони «створюють певний виховний простір, який відповідає умовам духовності, захисту, раціонального дозування позитивних та негативних переживань, що давало б дитині відчуття впевненості собі та людям, які оточують» [2, с. 120].

Висновки. Таким чином, аналіз поглядів дослідників уможливило висновок про концептуальне значення взаємодії закладу дошкільної освіти з сім'ями вихованців. У напрямі гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку вона забезпечує узгодження та спільну реалізацію цими суспільними інститутами необхідних виховних зусиль, а також покращення виховних спроможностей батьків щодо ефективного виконання необхідних виховних завдань та підвищення ефективності розв'язання зазначеної проблеми. Ймовірно, що результативність

такої взаємодії залежить від тих організаційно-педагогічних умов, в яких вона здійснюється. Це потребує виявлення таких умов та обґрунтування їх доцільності.

Список використаних джерел

1. Замашкіна О. Д. Педагогіка сімейного виховання : навч. посіб. Ізмаїл : РВВ ФДГУ, 2016. 400 с.
2. Листопад О. Педагогічні умови гендерного виховання старших дошкільників в закладах дошкільної освіти. *Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського*. 2019. № 1 (64). С. 145–151.
3. Мирошніченко А. В. Гендерні аспекти дитячо-батьківських відносин : *Кризи життєвого простору особистості, сім'ї та соціальних інституцій* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародн. участю 15-17 лютого, 2013 р. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. С. 103–109.
4. Назаренко Л. М. Сутність та особливості моделі родинно-шкільного виховного простору. *Виховна робота в школі*. 2005. №3. С. 2–13.
5. Оржеховська В. М., Кириченко В. І., Ковганич Г. Г. Взаємодія навчального закладу і сім'ї: стратегії, технології, моделі : [практико-орієнтований навч. посіб.]. Харків : Видавництво «Точка», 2007. 192 с.
6. Про дошкільну освіту : Закон України від 11 липня 2001 р. № 2628-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення 09.09.2023).
7. Савченко М. С. Гендерне виховання дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. ... канд. пед наук : 13.00.07. Умань, 2013. – 23 с. 71
8. Соціологія : короткий енциклопедичний словник / уклад. В. І. Тарасенко, М. В. Захарченко та ін. ; під заг. ред. В. І. Воловича. Київ : Український центр духовної культури, 1998. 736 с.
9. Шулігіна Р., Мовчун В. Гендерне виховання дітей дошкільного віку: досвід співробітництва учасників педагогічного процесу. *Вісник Інституту розвитку дитини*. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. 2014. Вип. 35. С. 124–130.

УДК 373.2.015.311:[373.2.031.33:726]

ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ РОЗУМОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

*Волошук Вікторія, здобувач ОС «магістр»,
спеціальності 012 «Дошкільна освіта», 2 курс, РДГУ
Науковий керівник: Джеджер К. В. канд. пед. наук, доцент*

Постановка проблеми. Особистість з розвиненими розумовими здібностями – споконвічна потреба суспільства. Адже від сформованості цих властивостей безпосередньо залежить як її власний розвиток, так і весь суспільний прогрес, досягнення суспільством певного матеріального і духовного рівня.

Чим раніше розпочинається формування розумових здібностей, тим ефективніше відбувається пізнання дитиною дійсності, її адаптація до навколишніх умов та навчання у школі. Зважаючи на те, що дошкільний вік є сенситивним щодо розумового розвитку, ця проблема є актуальною для дошкільної освіти і набуває особливої значущості на її завершальному етапі, коли дитина готується до зміни провідної діяльності (ігрової на навчальну), що надалі у шкільних умовах вимагає застосування значних розумових зусиль.

Мета дослідження полягає у вивченні та теоретичному обґрунтуванні ефективних методів та прийомів формування розумових здібностей старших дошкільників засобами дидактичних ігор з метою вивчення їх властивостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідники феномена розумових здібностей пов'язують його з успішністю виконання інтелектуальної діяльності (О. Антонова, В. Доротюк, Н. Завгородня, К. Крутій, З. Обліцова, В. Рибалка). Так, з погляду В. Доротюк, ці психічні

утворення виявляються у здатностях до виявлення уваги, запам'ятовування інформації та її осмислення, створення уявних образів і водночас – до адаптації особистості до виконання різних видів діяльності [3, с. 9].

У зв'язку з цим учені і педагоги-практики надають розумовим здібностям важливого значення. Так, О. Кульчицька зазначає, що вони є необхідними у різних видах діяльності, а також під час її реалізації у різноманітних, нерідко нових або змінених умовах, що обумовлює їх узагальнений і варіативний характер [4, с. 50]. За словами І. Білої «Будь-яка здібність індивіда включає його пам'ять, яка утримує інформацію, знання і поновлює результати попередньої діяльності людини ... Уява дозволяє бачити індивідуальність факту в світлі загального і, навпаки, творчо індивідуалізувати загальне знання», а мислення є визначальним у розв'язанні задач, побудові діяльності та впливає на своєрідність її реалізації [1, с. 14]. Як стверджує В. Рибалка, розумові здібності є найважливішою властивістю особистості, яка дає їй змогу обирати оптимальну програму своєї діяльності і поведінки [7].

Важливо підкреслити, що розумові здібності, як і всі інші різновиди здібностей, є прижиттєвим утворенням, що піддається формуванню. Зважаючи на сенситивність дошкільного дитинства щодо розумового розвитку, цей процес необхідно реалізувати ще на початкових етапах життя.

Зокрема, як підтверджуються результати досліджень І. Любченко, у цей період помітно вдосконалюються мисленнєві здібності. Як зазначає авторка, уже в старшому дошкільному віці діти використовують для розв'язання життєвих завдань не лише наочно-дійове (оперування реальними предметами) та наочно-образне (оперування образами предметів і явищ) мислення, але й звертаються до словесно-логічного опрацювання інформації, що здійснюють з допомогою логічних мисленнєвих дій та мови і все більше задіюють довільну увагу, пам'ять, репродуктивну і творчу уяву [6].

Цьому сприяє розгортання і ускладнення ігрової діяльності дітей, яка активізує їхні розумові спроможності, спонукає до спілкування. Серед усіх різновидів дитячої гри особливе значення для розумового розвитку мають дидактичні ігри, призначенням яких є розв'язання навчальних завдань. Від інших видів ігор їх відрізняє структура, яка охоплює особливі навчальні завдання, що є водночас дидактичними й ігровими, правила гри, ігрові дії та результат гри. Саме тому дидактична гра є водночас і формою ігрової діяльності, і формою невимушеного навчання.

Пропонуючи певний ігровий задум, що є цікавим для дошкільників, вона вимагає від них застосування розумових зусиль для пошуку відповідей на безліч питань і спонукає цим «до розумової активності, якої вимагають умови і правила гри (краще сприймати об'єкти і явища навколишнього світу, уважніше вслуховуватися, швидше орієнтуватися на потрібну властивість, підбирати і групувати предмети та ін.)» [5, с. 107].

Можливості дидактичної гри щодо розвитку розумових здібностей пояснюються тим, що такий розвиток здійснюється:

- у привабливій для дошкільнят ігровій формі, що викликає інтерес і бажання виконувати ігрові завдання;
- завдяки поєднанню навчальних та ігрових завдань, що приносить їм учасникам задоволення;
- шляхом виконання простих і зрозумілих дій (виконання малюнків, розміщення предметів у певному порядку, пошуку відомих ознак, розгадування загадок, фантазування та ін.) та використання знайомих предметів (фігурок, кубиків, картинок тощо), що забезпечує сприятливу атмосферу діяльності;
- із застосуванням різноманітних завдань (пошуку та розташування предметів, виконання зображень, загадування і відгадування загадок, створення казок і розповідей, фантазування, запам'ятовування і відтворення слів, рухів, звуків тощо, пошуку подібних або вилучення зайвих предметів та ін.), що уможливує розвиток широкого спектру розумових здібностей та підвищення продуктивності уваги, пам'яті, мислення, уяви, мовлення;
- з використанням варіативних завдань, що спонукає до творчих пошуків їх

розв'язання;

- з поступовим ускладненням завдань і дій, що забезпечує розвивальний ефект.

- Завдяки таким своїм властивостям дидактична гра стає предметом захоплення і засобом задоволення ігрових та пізнавальних потреб дошкільнят. Як слушно зазначають Н. Роман та Н. Русин: «Гра ... ставить дитину в умови пошуку, пробуджує інтерес до перемоги, звідси вони прагнуть бути щасливими, зібраними, кмітливими, винахідливими, чітко виконувати завдання, дотримуючись правил гри. ... дидактичні ігри розвивають у дошкільників інтерес до вирішення розумових завдань: успішний результат розумового зусилля, подолання труднощів приносять їм задоволення. Зацікавлення грою підвищує здібність до довільної уваги, загострює спостережливість, допомагає швидкому і міцному запам'ятовуванню» [8, с. 104].

Висновки. Отже, беручи участь у дидактичних іграх, діти отримують можливість вдосконалити свої розумові здібності, добровільно і з великим бажанням докладаючи розумові зусилля для розв'язання цікавих завдань та розвиваючи здатності до спостереження, збереження уваги, запам'ятовування, виявлення ознак предметів і явищ та продукування суджень, фантазування, висловлювання своїх думок тощо під час виконання привабливих ігрових дій.

Список використаних джерел

1. Біла І. М. Здібності: дефініції та характеристики. *Актуальні проблеми психології обдарованості та творчості: новітні розробки українських вчених* : матер. Міжнар. наук. конф, Київ, 12 травня 2014 р. С. 13–20.
2. Доротюк В. І. Діагностика індивідуальних відмінностей учнів загальноосвітньої школи при комплектуванні профільних класів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2001. 17 с.
3. Завгородня Н. М. Педагогічні умови соціалізації обдарованих учнів у навчально-виховному середовищі загальноосвітнього навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2006. 22 с.
4. Кульчицька О. І. Пізнаємо здібності. *Крок за кроком* : посіб. / Л. В. Артемова, І. В. Голота, О. І. Кульчицька, І. В. Сухорукова. Київ : Кобза, 2003. С. 48–50.
5. Ляховець О. О. Значення дидактичної гри для всебічного розвитку дитини дошкільного віку. *Вісник Черкаського ун-ту. Серія «Педагогічні науки»*. 2018. Вип. № 8. С. 106–110.
6. Любченко І. Педагогічні засади розвитку логічного мислення старших дошкільників : зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту ім. Павла Тичини / гол. ред. : Мартинюк М. Т. Умань : ПП Жовтий О. О., 2010. Ч. І. С. 166–171.
7. Рибалка В. В. Генетичний аспект особистості: від задатків до здібностей. *Психологія* : підр. / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін. ; за ред. Ю. Л. Трофімова. 3-тє вид., стереотип. Київ : Либідь, 2001. С. 114 – 116.
8. Роман Н., Русин Н. Педагогічні умови використання дидактичної гри в навчально-виховному процесі з дошкільниками. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2014. № 17 (12). С. 101–107.

УДК 373.2.015.311[373.2.091.33:796]

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ РОЗУМОВИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ

*Волощук Вікторія, здобувач ОС «магістр»,
спеціальності 012 «Дошкільна освіта», 2 курс, РДГУ
Науковий керівник: Джеджеря К. В., канд.пед. наук, доцент*

Постановка проблеми. Формування розумових здібностей особистості належить до числа пріоритетних завдань сучасної дошкільної освіти. Від результативності його розв'язання

залежать майбутні успіхи дитини під час навчання у початковій школі: легкість і якість засвоєння знань, здатність до осмислення навчального матеріалу та висловлювання думок, уміння планувати свою роботу та самостійно виконувати навчальні завдання тощо.

Вирішення зазначеної проблеми вимагає пошуку оптимальних засобів формування розумових здібностей дошкільників. З огляду на провідний характер ігрової діяльності такі пошуки нерідко зосереджуються на розвивальному потенціалі дитячих ігор, зокрема дидактичних ігор, спрямованих на зміцнення потреби дитини в отриманні знань, утвердження активного інтересу до пізнання нового та вирішення конкретних пізнавальних задач.

Як стверджують сучасні дослідники (А. Вербицький, А. Литвин, О. Мацейко, Є. Хриков), реалізація кожного дослідницького завдання в освітній сфері вимагає забезпечення належних педагогічних умов, які закономірно впливають на хід та результати процесів навчання і виховання.

Мета дослідження полягає у визначенні педагогічних умов, які сприяли б формуванню розумових здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами дидактичних ігор.

Виклад основного матеріалу дослідження. За словами А. Литвина та О. Мацейко, «гіпотеза дослідження припускає, що запропоновані в роботі науково-педагогічні інновації (системи, моделі, технології тощо) можуть успішно здійснюватися та розвиватися лише за дотримання певних умов. Тому виявлення, обґрунтування, реалізацію та перевірку відповідних умов дослідники справедливо вважають першочерговим завданням». З погляду цих авторів, педагогічні умови – це такі спеціально створені в освітньому процесі умови, які сприяють підвищенню його ефективності [4, с. 44], це «комплекс спеціально спроектованих генеральних чинників впливу на зовнішні та внутрішні обставини навчально-виховного процесу й особистісні параметри всіх його учасників» [4, с. 56].

Аналіз праць (Н. Гурдіш, І. Смолюк, О. Філюк, Н. Химич), присвячених проблемі забезпечення педагогічних умов розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку засобами дидактичної гри, дає змогу з'ясувати, що розв'язання цієї проблеми характеризується неоднозначністю пропозицій з приводу їх характеру і змісту. Так, О. Філюк, Н. Химич вважають, що ефективності формування розумових здібностей з допомогою дидактичної гри сприяють такі умови, як: «1) забезпечення оптимального використання видового різноманіття дидактичних ігор в навчально-виховній роботі з дітьми; 2) органічне включення дидактичних ігор в загальну систему освітньо-виховної роботи ДНЗ; 3) забезпечення індивідуально-диференційованого підходу до старших дошкільників під час організації навчально-ігрової діяльності; 4) організація розумового виховання дітей старшого дошкільного віку на засадах інтеграції з родинним вихованням» [8, с. 111].

З погляду І. Смолюк, ефективне розв'язання досліджуваної проблеми є можливим за умов використання цікавих для дітей дидактичних ігор та активізації вихованців у грі. З цього приводу авторка пропонує, по-перше, зробити такі ігри цікавими та відмінними від занять, використовуючи правила, що спонукають до розумового напруження, та ігрові прийоми (жерібкування, лічилки, розігрування фантів); по-друге, залучати до гри всіх дітей: «Правила гри не повинні будуватися так, щоб грали двоє, а інші чекали своєї черги. Активні мають бути усі: одні загадують, інші відгадують; одні називають предмети, інші їх лічать; одні видумують оповідання-небилиці, інші слухають їх і за тим викривають та ін.» [7, с. 76-77].

Н. Гурдіш у своїй кваліфікаційній роботі пропонує три групи педагогічних умов. До першої групи вона відносить умови технологічного забезпечення гри: забезпечення гуманістичного характеру взаємодії дітей під час гри, врахування особливостей дітей, дотримання часових обмежень в іграх з електронними додатками. Другу групу утворюють умови, які стосуються професіоналізму вихователя, його готовності до організації дидактичної гри: обізнаності з навчальним матеріалом, уміння пояснювати, здатності щодо орієнтації в ігровому процесі. Третя група умов стосується забезпечення комфортного предметно-розвивального середовища закладу дошкільної освіти [1, с. 41-42].

Узагальнення висвітлених пропозицій дає змогу виокремити такі оптимальні, на наш погляд, педагогічні умови формування розумових здібностей дітей старшого дошкільного віку, як

- використання різноманітних дидактичних ігор, які різняться за цілями, змістом, характером;
- застосування дидактичних ігор у різних видах діяльності вихованців;
- забезпечення індивідуального підходу до вихованців під час організації дидактичних ігор;
- здійснення педагогічного керівництва дидактичною грою.

Доцільність першої умови пояснюється наявністю багатьох видів дидактичних ігор, кожний з яких характеризується особливостями проведення та забезпечує різноманітні результати розумового розвитку дитини.

Урізноманітнення дидактичних ігор може сприяти як посиленню інтересу дітей до участі в них, так і досягненню різнопланових результатів у розвитку розумових здібностей: уваги, пам'яті, уяви, мислення, мовлення.

Друга педагогічна умова є актуальною у зв'язку зі значенням діяльності для розвитку особистості та формування її розумових здібностей. Зважаючи на те, що у старшому дошкільному віці дітям доступний досить широкий спектр діяльностей (ігрова та продуктивна (навчальна, комунікативна, трудова, образотворча) [5], дидактична гра як засіб формування розумових здібностей може бути використана в кожній з них.

Дотримання третьої педагогічної умови є актуальним у контексті забезпечення індивідуального підходу та реалізації особистісно-орієнтованої моделі освіти. Адже кожна дитина вирізняється певним рівнем розумового розвитку та особливостями у сформованості розумових здібностей. Тому врахування індивідуальних особливостей дає змогу створити сприятливу атмосферу для її розвитку.

Водночас підкреслимо, що ігрова діяльність дошкільників потребує педагогічного керівництва (прямого чи непрямого). Адже саме педагог є конструктором і організатором усіх аспектів освітнього процесу, зокрема дидактичної гри. Саме завдяки педагогічному керівництву ігрова діяльність набуває значення педагогічного методу і забезпечує найвищий педагогічний ефект [2].

На думку М. Лелик та Г. Рего, таке керівництво є обов'язковим та «потребує великої педагогічної майстерності і такту, бо розв'язуючи у грі педагогічне завдання, вихователь має зберегти особливості гри як діяльності цікавої і захоплюючої» [3].

Його зміст становлять підготовка гри (вибір теми, методів, матеріалу, проведення необхідних спостережень, опанування потрібними знаннями тощо), її проведення (ознайомлення зі змістом гри, з її правилами, завданнями, допомога, безпосередня участь у грі (за необхідності)), аналіз ходу та результатів гри [6].

Висновки. На наш погляд, використання дидактичних ігор у діяльності дітей старшого дошкільного віку в запропонованих умовах може сприяти ефективному формуванню їхніх розумових здібностей. Різноманітність цих ігор дасть змогу розв'язувати різнопланові завдання з удосконалення різних груп здібностей вихованців; упровадження цього різновиду ігор у діяльність дошкільників сприятиме підвищенню результативності процесу формування потрібних якостей; дотримання принципів індивідуального підходу забезпечить врахування особливостей кожної дитини та побудову індивідуальної траєкторії її розумового розвитку; педагогічне керівництво дидактичними іграми допоможе їх оптимальній організації та досягненню розвивальних завдань.

Список використаних джерел

1. Гурдіш Н. В. Формування розумових здібностей старших дошкільників засобами дидактичних ігор. Створення збірки дидактичних ігор : кваліфікаційна робота. Кривий Ріг, 2021. 100 с.
2. Кудикіна Н. В. Теоретичні засади педагогічного керівництва ігровою діяльністю молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01. Київ, 2004. 41 с.
3. Лелик М. В., Рего Г. І. Дидактична гра як засіб навчання і виховання дітей дошкільного віку. Освіта і формування конкурентоспроможності фахівців в умовах євроінтеграції : зб. тез доп. III Міжнар. наук.-практ. конф., м. Мукачєво, 24-25 жовтня 2019 р. / ред. кол. : Т. Д. Щербан (гол. ред.) та ін. Мукачєво : Вид-во МДУ, 2019. С. 272–274.
4. Литвин А., Мацейко О. Методологічні засади поняття «педагогічні умови». Педагогіка і психологія професійної освіти. 2013. № 4. С. 43–63.
5. Павелків Р. В., Цигипало О. П. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Академ-видав, 2008. 432 с.
6. Педагогічне керівництво дидактичними іграми URL: <https://naurok.com.ua/vidi-didaktichnih-igor-i-h-pedagogichne-kerivnictvo-99079.html> (дата звернення: 11.09.2023).
7. Смолюк І. О. Розвиток розумової активності дітей старшого дошкільного віку у дидактичні гри. European and global vectors for education development in Ukraine : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2022. 500 p. P. 61–93. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/248/6970/14512-1?inline=1> (дата звернення 15.09.2023).
8. Химич Н., Філюк О. Підвищення ефективності розумового виховання старших дошкільників шляхом використання дидактичних ігор у освітньо-виховному процесі ДНЗ. Humanitarium. 2018. Т. 40. Вип. 2. С. 107–113.

УДК 372.016

ПІДГОТОВКА ДИТИНИ ДО НАВЧАННЯ У ШКОЛІ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Гарбарчук Діана, здобувач ОС «магістр»

спеціальності 012 «Дошкільна освіта», 2 курс, РДГУ

Науковий керівник: Дзеджєра К. В., канд. пед. наук, доцент

Постановка проблеми. Перехід від дошкільного до молодшого шкільного віку є важливим етапом розвитку особистості дитини. У цей період вона потрапляє у принципово нову соціальну ситуацію, яка вимагає зміни усталеного способу життя і діяльності: відвідування школи, знайомства з учителем та новим колективом, систематичного навчання, дотримання дисциплінарних вимог. Адаптація до шкільних умов та подальші успіхи у навчання залежать значною мірою від підготовки дошкільнят, результатом якої є набуття ними системи необхідних якостей, які зумовлюють їх готовність учитись.

Мета дослідження – висвітлити сутність підготовки та зміст готовності дитини до навчання у школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема підготовки дітей до школи є предметом уваги багатьох дослідників (А. Богуш, Н. Бібик, М. Вашуленка, Н. Гавриш, Л. Добринюк, І. Істинюк, О. Кононко, С. Ладивір, С. Лавренєва, Л. Пирожєнко, З. Плохій, К. Прищєпа, Г. Суворова, А. Серєдницька, Л. Стасюк, Т. Філімонова та ін.).

Одним із перших педагогів, який обґрунтував її важливість, був Я. А. Коменський. У своїй праці «Материнська школа» він описав програму підготовки дітей до шкільного навчання. Пізніше на цю проблему звертали увагу дослідники і педагоги-практики, які дотримувались думки про необхідність виховання дитини з ранніх періодів її життя: Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, Й. Пєсталоцці, Г. Фрєбель, М. Монтєссорі, К. Ушинський, Т. Лубєнець, С. Русова, В. Сухомлинський та ін.

Значну увагу питанню попередньої підготовки дошкільнят до школи надавав В. Сухомлинський, який реалізував її на практиці у формі «школи радості». На думку відомого педагога, важливими у ній є не так знання, як навички самостійного навчання, що є обов'язковим інструментом навчальної діяльності. За його словами, головним її завданням – «навчити дітей учитися. ... установити правильне співвідношення між обсягом теоретичних знань, якими оволодівають діти, і практичними вміннями та навичками» [8, с. 243].

Сьогодні вчені (А. Богуш, І. Істинюк) підкреслюють необхідність забезпечення наступності дошкільної і початкової освіти, зорієнтованої на вимоги Нової української школи (НУШ), в якій реалізується навчання нового формату. Тому, на думку І. Істинюк, заклади дошкільної освіти повинні обирати ефективні способи і форми взаємодії з дітьми, щоб досягнути максимального розвитку у них психічних процесів, умінь самоорганізації, самообслуговування, посидючості [3, с. 84-85] та забезпечити, як зазначає А. Богуш, «літичний, безкризовий перехід дошкільника в позицію особистості другого дитинства» [1, с. 160]. Результатом підготовки має бути готовність дитини – її усвідомлений стан, який уможливує осягнення нової інформації та нової діяльності [1, с. 160].

Як стверджують А. Макаревич та Ю. Лимар, для досягнення такого результату підготовка повинна передбачати «фізичний, емоційний, пізнавальний і особистісний розвиток дитини, готовність до взаємодії з довколишнім світом, розвиток специфічних видів діяльності дошкільників, які є фундаментальними для дошкільного дитинства та визначають і забезпечують адаптацію дитини до нового соціального статусу – школяра» і забезпечити належний рівень дошкільної зрілості: розвиток самосвідомості, самоконтролю, відповідність суспільним запитам щодо результатів освіти [6, с. 64-65].

Таким чином, *підготовка дитини дошкільного віку до навчання у школі є процесом формування її готовності до нової соціальної ролі школяра та виконання навчальної діяльності, здатності до взаємодії з новим оточенням в умовах загальноосвітнього закладу.*

Дослідники (С. Бойко, Т. Вегера, Л. Добринюк, А. Курчатова, Т. Пашенко, Л. Стасюк, Н. Черепаня та ін.) приділяють багато уваги питанню готовності дошкільників до навчання у початковій школі і визначають її переважно як досягнення певного ступеня розвитку (шкільної зрілості), необхідного для пристосування до умов нового середовища, успішного виконання навчальної діяльності та взаємодії зі шкільним оточенням без шкоди для фізичного та психічного здоров'я. За словами С. Бойко, така готовність є результатом фізичного, розумового, естетичного, морального розвитку, відображеним у системі особистісних властивостей і якостей, необхідних для виконання доволі складних (у порівнянні з навантаженнями у закладі дошкільної освіти) навантажень (розумових та фізичних), а передусім – це «набутий запас елементарних знань про навколишній світ, найпростіші навички практичної та розумової діяльності, рівень розвитку мислення, мови та пізнавальних інтересів, рівень сформованості суспільних мотивів поведінки та морально-вольових якостей» [2].

Як бачимо, готовність до навчання у школі є комплексною характеристикою особистості дошкільника, тим активно-діяльним станом, який, за словами Т. Пашенко, характеризує «цілеспрямоване вираження особистості, що передбачає її переконання, погляди, відносини, мотиви, відчуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння, установки, налаштованість на певну поведінку» [7].

Викладені думки дослідників підтверджують, що *готовність до навчання у школі – це комплексна характеристика особистості дошкільника, що є показником її розвитку в дошкільному віці, і водночас – базовою основою для виконання навчальної діяльності та прийняття ролі учня як суб'єкта навчальної діяльності.*

Зважаючи на комплексність цього явища, дослідники (Л. Венгер, І. Грузинська, І. Істинюк, І. Корякіна, Ю. Ноженко, І. Олійник, О. Таран) звертаються до аналізу її структури, в якій виокремлюють різноманітні компоненти.

І. Істинюк відносить до структури готовності дитини до навчання у школі:

1) морфогенетичну готовність – фізіологічний і біологічний стан, який свідчить про необхідний (відповідний вікові) рівень фізичного розвитку та можливість витримувати навчальне навантаження;

2) соціальну готовність – здатність до ефективного спілкування та виконання соціальної ролі учня;

3) психологічну готовність – розвиток психічних процесів та соціально-психологічних якостей, які дають змогу вчитись та комунікувати з дітьми і дорослими;

4) інтелектуальну готовність – володіння певною системою знань та навичками пізнавальної діяльності, розвиненість пізнавальних процесів (сприйняття, пам'яті, мислення, уваги, уяви, мовлення);

5) мотиваційну готовність – наявність навчальних мотивів (бажання ходити до школи, сформованість позиції школяра) [3, с. 86].

Характеризуючи психологічну готовність дитини до навчання у школі, С. Бойко наголошує на складності її структури і відносить до її елементів мотиваційну, емоційно-вольову та розумову готовність. Авторка надає особливого значення мотиваційній готовності, яка зумовлює прийняття дитиною нового статусу, заміну ігрової діяльності на навчальну, утворення внутрішньої позиції школяра. Вона пов'язана з емоційно-вольовою готовністю, що виявляється у позитивному емоційному ставленні дитини до навчання, навчальних предметів, оптимального сприйняття навчального матеріалу, правильної його інтерпретації, а також в умінні керувати своєю поведінкою, дотримуватись встановлених правил, виконувати навчальні завдання, незважаючи на бажання зайнятись більш привабливими справами. Важливою передумовою успішного навчання дитини у школі є її розумова готовність, яка характеризується обсягом знань, розвиненістю пізнавальних процесів (сприймання, уваги, пам'яті, мислення, мовлення) та навчальних умінь [2].

На думку Ключко, у готовності до шкільного навчання доцільно виокремити два головні аспекти: фізичний психологічний. Відтак її компонентами є «фізична готовність, психологічна готовність (особистісна – мотиваційна, комунікативна, вольова, емоційно-моральна готовності, розвиток самосвідомості; інтелектуальна – розвиток пізнавальних процесів (сприймання, мислення, уява, увага, пам'ять, мовлення), загальна обізнаність, ознайомлення з навколишнім світом, формування елементарних математичних уявлень, навчання грамоти)» [4, с. 11].

Важливою ознакою психологічної готовності є притаманне старшим дошкільникам психологічне утворення – «внутрішня позиція школяра», що виявляється у позитивному ставленні до школи, розвитку пізнавальних потреб та інтересу до зовнішніх атрибутів шкільного життя, прагненні отримувати новий соціальний статус, виконувати відповідну соціальну роль та діяльність [5].

Висновки. Отже, підготовка дитини дошкільного віку до навчання у школі є неодмінним завданням дошкільної освіти, націленим на формування її фізичної та психологічної готовності до зміни провідної діяльності з ігрової на навчальну, виконання її в новому соціальному оточенні, взаємодії з цим оточенням, здатності витримувати навчальне навантаження, прийняття свого нового соціального статусу школяра.

Зрозуміло, що досягненню дошкільниками оптимального рівня такої готовності може сприяти освітній процес у закладі дошкільної освіти, що вимагає від педагогів пошуку ефективних шляхів його забезпечення.

Список використаних джерел

1. Богуш А.М. Підготовка дітей до школи у вимірі дошкільної зрілості. Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки. 2015. Вип. 67. С. 158–163.

2. Бойко С. П. Основні складові психологічної готовності дитини до школи. *Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації* : зб. наук. і навч.-метод. пр. Кривий Ріг. 2013. Вип. 3. С. 248–251. URL: <http://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/3398> (дата звернення: 19.10.2023).

3. Істинюк І. Д. Педагогічні умови підготовки дітей до школи в освітньому просторі приватного закладу позашкільної освіти ЦРД «ІриСкА». *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. 2020. Вип. 188. С. 84–89.
4. Клочко Н. Л. Вступ до школи як загальнопедагогічна проблема в розвитку початкового навчання в Україні (XX століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Вінниця, 2011. 23 с.
5. Ковшар О. В., Бойко С. П. Аналіз феномену «готовність дітей старшого дошкільного віку до нової соціальної позиції «школяр»». *Актуальні проблеми сучасної дошкільної та вищої освіти* : зб. наук. доп. С. 135–141.
6. Макаревич А. В., Лимар Ю. М. Психолого-педагогічні умови підготовки дітей до навчання в новій українській школі як наукова проблема. *Молодий вчений*. 2019. № 8 (72). С. 63–67.
7. Пащенко Т. М. Готовність педагогічних працівників до стандартизації підготовки молодших спеціалістів. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2018_2\(2\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgnpu_2018_2(2)_3) (дата звернення: 21.10.2023).
8. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. *Вибр. твори*: в 5-ти т. Київ : Рад. школа, 1976. Т. 3. С. 7–278.

УДК 159.98:331

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ У ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ

Гвалдене Лариса, здобувач ОС «магістр»

спеціальності 053 «Психологія», 1 курс, РДГУ

Науковий керівник: Безлюдна В.І., канд.пед.наук, професор

Постановка проблеми. Значна частина життя людини пов'язана з її колективною трудовою діяльністю. Взаємодія працівників у колективі відіграє ключову роль у формуванні продуктивного та сприятливого робочого середовища. В такому середовищі працівники мають можливість вільно висловлювати свої думки, діляться ідеями. Кожен працівник відчуває себе частиною команди. Управління в такій команді прозоре і відкрите, що збільшує довіру та сприяє формуванню відповідальності за спільні досягнення. Сприятливий соціально-психологічний клімат у трудовому колективі є важливим чинником успішної роботи підприємства і задоволення працівників їхньою професійною діяльністю.

Метою повідомлення є висвітлення шляхів формування соціально-психологічного клімату в трудовому колективі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблемі соціально-психологічного клімату присвячена низка наукових досліджень у різних країнах. Слід зазначити, що ні у вітчизняній, ні у зарубіжній літературі не існує універсального визначення поняття соціально-психологічного клімату, немає і повної єдності у термінології.

Одним із перших, до питання розкриття сутності терміну «психологічний клімат» звернувся Н. С. Мансуров. На його думку, психологічний клімат це емоційне забарвлення психологічних зв'язків членів виробничого колективу, що виникає на основі близькості, симпатії, збігу характерів, інтересів, схильностей [1]. Натомість, доктор філософських наук В. М. Шепель пропонує визначання соціально-психологічного клімату через виокремлення його трьохкомпонентної будови. До так званих «кліматичних зон» вчений відносить соціальний, моральний та психологічний клімат. При цьому, соціальний клімат визначається тим, наскільки членами колективу усвідомлені цілі і завдання суспільства, наскільки вони здатні дотримуватися всіх конституційних прав і обов'язків громадян країни. Моральний клімат пов'язаний із системою моральних цінностей, які панують у спільноті. І, нарешті, психологічний клімат це неофіційні відносини, які складаються між працівниками у виробничому колективі [2].

Психологічний клімат, який спостерігається у різних колективах, може різнитися за своїм змістом та спрямованістю. А отже, прийнято виокремлювати три основних види

психологічного клімату: з позитивною, негативною та нейтральною спрямованістю. Клімат з позитивною спрямованістю називають сприятливим, або здоровим. Клімат з негативною спрямованістю має назву несприятливого, або нездорового. Клімат, спрямованість якого чітко не визначена, є нейтральним [3].

Найважливіші ознаки сприятливого соціально-психологічного клімату групи (колективу) включають дві системи змінних: суб'єктивні і об'єктивні. До суб'єктивних ознаки відносять наступні характеристики:

- наявність у виробничому колективі довіри та взаємовимогливості членів спільноти один до одного;
- доброзичливість і ділові претензії;
- вільне висловлювання думок щодо справ колективу чи поведінки окремих осіб;
- відсутність тиску з боку керівництва на підлеглих і визнання за ними права приймати рішення, значущі для справ колективу;
- достатня поінформованість членів колективу про завдання та стан справ у колективі;
- високий ступінь емоційного включення та взаємодопомоги у ситуаціях, якщо є у цьому потреба;
- усвідомлення і взяття відповідальності на себе за стан справ у групі кожним із її членів.

Об'єктивні ознаки соціально-психологічного клімату виробничого колективу:

- висока результативність діяльності;
- низька плинність кадрів;
- високий рівень трудової дисципліни;
- відсутність напруженості й конфліктності в колективі тощо [4].

Визначення факторів, які впливають на створення сприятливого психологічного клімату в колективі, є ключовим для ефективного вирішення цієї проблеми.

На формування соціально-психологічного клімату в колективі впливають фактори макросередовища та мікросередовища. Стосовно факторів макросередовища, які впливають ззовні, слід зазначити, що жодна група не може існувати, а тим більше розвиватися, ізолювано від навколишнього світу. До таких факторів належать:

- соціально-психологічні тенденції науково-технічного прогресу;
- особливості суспільно-економічної формації на конкретному етапі розвитку суспільства;
- особливості діяльності органів управління, вищих за рівнем;
- соціально-психологічні особливості територіального району, в якому функціонує організація.

Значно більше впливають на соціально-психологічний клімат колективу фактори мікросередовища, основні з яких:

- особливості матеріально-економічних, технологічних та організаційно-управлінських умов праці в колективі та ступінь задоволення людей цими факторами;
- особливості формальної структури в колективі та її співвідношення з неформальною;
- стиль керівництва колективом установи;
- рівень психологічної культури керівника та співробітників тощо [5].

Вище перераховані фактори взаємодіють і узгоджуються між собою. Взаємодія між лідерством і комунікацією створює основу для соціально-психологічного клімату. Лідер, який ставиться до співробітників з розумінням і підтримує, сприяє створенню відкритого середовища для спілкування та взаєморозуміння. Ефективна комунікація, в свою чергу, дозволяє лідеру отримувати зворотній зв'язок від своєї команди. Взаємозумовлюють один одного і інші фактори: взаємини між колегами і наявність довіри; виникнення конфліктів та

стратегії їх запобігання і вирішення; задоволеність роботою та взаємна підтримка; стиль керівництва та взаємне визнання і прийняття.

Висновки. Отже, створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі – це складний та багатогранний процес, який потребує зусиль і співпраці всіх учасників команди. Взаємодія та взаорозуміння між членами колективу формують основу для позитивного робочого середовища. Сприятливий соціально-психологічний клімат є не лише ключем до гармонізації взаємин в колективі, а й визначальною умовою для досягнення високих результатів та продуктивної роботи всієї команди.

Список використаних джерел

1. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування : навч. посібн. Київ: ВД «Професіонал», 2004. 304 с.
2. Галстян К. Г., Лисюк М. В. *Забезпечення належного соціально-психологічного клімату в трудовому колективі* : матеріали ІХ Всеукраїнської наук.-практ. конф. курсантів, студентів, аспірантів та ад'юнктів, Львів: ЛДУ БЖД, 2019. С. 152.
3. Технології роботи організаційних психологів : навч. посібн / за наук. ред. Л. М. Карамушки Київ: Фірма «ІНКОС», 2005. 178 с.
4. Бикова І. М. *Соціально-психологічний клімат в колективі бізнес-організації: теоретичні аспекти* : зб. наукових праць інституту психології імені Г.С.Костюка НАПНУ. С. 244. URL: <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v9/i10/30.pdf>
5. Лескова Л. Ф. *Формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі установи соціальної сфери*. Молодий вчений. Одеса. 2017. № 4 (44). С. 100.

УДК 159.98[331.54:004]

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ РЕКРУТЕРА ІТ СФЕРИ

Горшковська Лілія, здобувач ОС «магістр»

спеціальності 053 «Психологія», 1 курс, РДГУ

Науковий керівник: Безлюдна В. І., канд. пед. наук, професор

Постановка проблеми. Протягом останнього десятиліття Україна продовжує активно розвивати свої технологічні потужності та зберігає за собою звання потужного ІТ кластеру Східної Європи. Частка ІТ в експорті послуг у 2022 році досягла вже 45,6%, а в загальному експорті України – 12,9% [4]. Попри війну, українська ІТ-індустрія продовжує працювати на збереження та зміцнення своєї позиції на світовому ринку, активно презентувати себе. Так як вона адаптивна та має глобальний вимір, світові процеси для неї більш значущі, аніж внутрішні, і навіть війна спричиняє менш різкі зміни, ніж рецесія та хвиля скорочень після надмірного надлишку залучених в онлайн-сфері людей, спричинених пандемією.

Як відомо, головна цінність технологічного сектору – таланти. З початком повномасштабної війни та глобальною кризою в ІТ-галузі все перевернулося з ніг на голову: вакансій стало менше, кандидатів на одну позицію побільшало в рази. Тож, у роботі рекрутерів знову відбулася зміна фокусів. Сьогодні вони перейшли від ринку кандидата до ринку роботодавця [1]. Робота рекрутера є беззаперечно важливою складовою успішності будь-якої компанії. Адже він відповідає за залучення нових талантів, які допоможуть компанії рости і розвиватися. Рекрутер майбутнього має бути готовим до нових викликів і розвивати необхідні компетенції, щоб відповідати потребам ринку праці, який постійно змінюється.

Тож **метою дослідження** є виявлення професійних та особистісних компетенцій фахівців з підбору персоналу, які, детермінуючи успіх у професійній сфері, забезпечують їм високий рівень конкурентності, виокремлення та психологічне благополуччя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідженням управління персоналом на підприємстві в цілому та питанням підбору кадрів займалася велика кількість вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких: Л. М. Карамушка, Г. В. Назарова, І. Ю. Жиляєва,

Н. Л. Гавкалова, О. П. Третяк, Л. В. Бондарева, І. П. Лопушинський, К. М. Гірняк, М. Б. Махсма, Г. Десслер, Р. Дж. Еренберг та ін. Наприклад, О. Орлова конкретизувала вимоги до знань і умінь ІТ-рекрутера, визначила перспективність даних професій в Україні та встановила джерела пошуку кваліфікованих фахівців для ІТ-компаній [2, С. 66].

Щодо визначення поняття *відбору кадрів*, то В. Шипуліна визначила його як процес вивчення професійних та психологічних якостей працівника, викликаний необхідністю встановити його здатність виконувати конкретні обов'язки на певному робочому місці, та вибору із сукупності потенційних працівників тих, хто здатний задовольнити потреби підприємства [3, С. 114]. Автору ж більше імponує думка І. Ю. Жилияєвої, яка визначає *підбір персоналу* як процес вивчення психологічних і професійних якостей працівника з метою встановлення його відповідності до вимог робочого місця і підбору з наявних претендентів того, хто найбільше підходить на це робоче місце, з урахуванням його кваліфікації, спеціальності, особистих якостей, здібностей, характеру та інтересів підприємства [3, С. 114].

Підбір персоналу – це достатньо трудомісткий і тривалий процес. Він відбувається у площині «людина-людина» і передбачає складні механізми взаємодії між учасниками. Схематично це можна зобразити так:

Рис. 1

Крім того, всі учасники процесу взаємодіють між собою (хіба що, виключаючи кандидатів) і ми бачимо, що кількість комунікативних взаємодій доволі велика. Варто зауважити, що до різноманіття таких взаємодій належить не тільки усне спілкування, а й письмове (переписка електронними листами, в месенджерах, на різних диджитал-платформах). З вищезазначеного випливає перша компетенція необхідна кожному фахівцю з підбору персоналу – *комунікативна*. Від якості комунікації прямо залежить результат його роботи:

- вміння рекрутера порозумітися з наймаючим менеджером щодо затребуваних умінь, знань та навичок майбутнього працівника; щодо бюджету вакантної посади; щодо правильності вибору окремо взятого кандидата;

- вміння ґрунтовно пояснити свою роботу керівнику (методи роботи, шляхи вирішення проблем і т. д.) та попросити про підтримку за необхідності;

- вміння встановити якісні партнерські стосунки з кандидатами на відбір.

Комунікація з кандидатами – найбільш важливий пункт у роботі рекрутера. Це і його сфера роботи, і спосіб досягнення результату. Особливістю роботи фахівця з підбору

персоналу в сфері інформаційних технологій є те, що він здебільшого взаємодіє з людьми зі сфери «людина-знакові системи» і це вносить корективи в характер комунікації. Такі люди вирізняються інтровертністю, високою логічністю мислення, посидючістю, точністю сприйняття, тривалою концентрацією уваги. Важливо вміти надавати кандидатам зворотній зв'язок на кожному етапі відбору, а також вміти працювати з запереченнями, коли кандидату не цікава пропозиція роботи, але підприємство дуже потребує такого спеціаліста.

Також варто взяти до уваги, що розглядається підбір кадрів у ІТ-сфері, де технології є основним елементом. Тому хороші знання цієї сфери є обов'язковою складовою роботи рекрутера – для розуміння процесів, які відбуваються на підприємстві та для ґрунтовного спілкування з кандидатами на «їх мові». Для цього фахівець повинен володіти *здатністю до навчання*, а також *здатністю швидко працювати з великими об'ємами інформації та аналізувати її*, встановлювати логічні зв'язки та узагальнювати. Сотні резюме та супровідних листів, документів, листів та повідомлень, маса іншої інформації — це все, з чим щоденно працює рекрутер.

Однією з найважливіших професійних компетенцій фахівця з підбору кадрів є *володіння методами пошуку та підбору* технічних спеціалістів. Зазвичай такі спеціалісти є дуже затребуваними на ринку праці, тому знайти та переконати їх у співпраці є непростим завданням. Фахівець повинен задіяти *наполегливість* та *креативність* аби досягти мети. Основною вимогою для успішного виявлення цих кандидатів є *уміння об'єктивно оцінити* їх професійні та особистісні компетенції. Основними методами оцінки кандидатів у процесі відбору вважаються: інтерв'ю (співбесіда); тестування; вивчення біографічних даних (резюме, апікаційна форма, біографічні опитувальники); метод оцінки в умовах реальної або змодельованої діяльності (розвиваючий або формуючий експеримент, центр оцінки) [1, С. 244].

Існує така важлива проблема оцінки персоналу, як суб'єктивізм – дуже розповсюджений бар'єр, який не залежить від того, хто оцінює кандидата: сам роботодавець або спеціаліст з оцінки, а також від методу оцінки, будь то інтерв'ю, в якому носій упередженості – сама людина, або тест, де його розробник також може керуватися суб'єктивними поглядами [1, С. 244].

Щоб вирішити цю проблему і підвищити рівень об'єктивності, рекрутер повинен володіти хорошими знаннями психології, зокрема, психології особистості та організаційної психології (психології праці). Тому дуже часто на українському ринку праці рекрутерами стають спеціалісти з гуманітарною освітою – психологічною, педагогічною, менеджерською. На даний момент в університетах немає курсів з навчання підбору персоналу, лише з управління персоналом/адміністрування; тому майбутні спеціалісти здобувають знання (часто й навички) на численних курсах від ІТ компаній, онлайн-академій, агенцій з підбору або йдуть на стажування на підприємство та здобувають знання безпосередньо в процесі роботи.

Висновки. Робота ІТ рекрутера – складний процес, який передбачає щоденне якісне спілкування з десятками людей, оперування масою інформації та об'єктивну оцінку компетенцій кандидатів на кожному етапі відбору. Ця професія досить популярна в Україні останніми роками, саме через затребуваність, хорошу фінансову складову, відсутність суворих вимог до професійних компетенцій майбутнього спеціаліста. Проте не кожен рекрутер-початківець залишається в даній сфері, багато з них її залишають після кількох місяців роботи через неможливість досягти бажаного результату, швидкі темпи та великі об'єми роботи. Ті ж фахівці з підбору кадрів, які працюють по кілька років, знаходяться в зоні ризику професійного вигорання. Отож постає гостра потреба в забезпеченні якісного навчання та розвитку таких компетенцій фахівців, які б дозволили їм розкрити свій робочий потенціал та допомогли уникнути фрустрації.

Список використаних джерел

1. Ведерніков М. Д., Волянська-Савчук Л. В., Глушко Т. В., Зелена М. І., Данілкова А. Ю. Теоретичні засади визначення процесів пошуку, добору та відбору персоналу

підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2021. № 1. С. 239-251.

2. Захарова О. В., Калашник О. В. Особливості підбору ІТ-фахівців: новітні підходи. *Економіка і організація управління*. 2019. № 1 (33). С. 64-73.

3. Рекун Г. П., Маліновська Я. С. Особливості використання технологій підбору персоналу на підприємстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2019. Вип. 12. С. 114-118.

4. Сабадишина Ю. Тенденції невтішні https://dou.ua/lenta/articles/it-export-3-quarter-2023/?from=similar_posts

УДК 159.98:376-056.264

ОРГАНІЗАЦІЇ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ ЗАТРИМКОЮ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ

*Гузик Оксана, здобувач ОС «магістр»
спеціальності 012 «Дошкільна освіта», РДГУ*

*Широких Анастасія, доктор філософії
спеціальності 053 «Психологія»,
доцент кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ*

У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначається, що одним з головних завдань дошкільної освіти є формування особистості дитини й підготовка її до навчання в школі. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про збільшення кількості дітей дошкільного віку із порушеннями усного мовлення. У зв'язку з цим значущості набуває превентивне навчання і виховання дошкільників з порушеннями мовлення, особливо з загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ). Такі діти належать до неоднорідної та чисельної групи, для якої оволодіння усним мовленням – єдиний і основний шлях особистісного розвитку.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні, вивченні та організації корекційної роботи для дітей із ЗНМ у дошкільному закладі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) у дітей з нормальним слухом і збереженим інтелектом розуміють таку форму мовленнєвої аномалії, при якій порушено формування всіх компонентів мовленнєвої системи, які відносяться як до звукової, так і до смислової сторони мовлення.

Різні аспекти методики розвитку мовлення дітей дошкільного віку розробляли А. Богуш і Н. Гавриш, Л. Єфименкова, В. Коноваленко, М. Шеремет та ін. Своєрідність розвитку словникового запасу, граматичної будови, зв'язного мовлення при ЗНМ описано в дослідженнях Р. Лалаєвої, Н. Ніщевої, Ю. Рібцун, Л. Трофименко та ін.[1, 2, 3].

Дослідження вчених (Р. Левіна, Н. Жукова, Є. Соботович, Г. Чиркіна) дозволили виявити системне порушення мовленнєвої діяльності і знайти типові прояви недоліків, що притаманні дітям з ЗНМ:

Діти з *I рівнем* ЗНМ практично не володіють фразою (активний словник перебуває в зародковому стані; він складається із звуконаслідувань, слів-белькотінь, невеликої кількості загальноживаних слів; значення слів нестійкі і недиференційовані; пасивний словник ширше активного, але розуміння мовлення поза ситуацією досить ускладнене; фразове мовлення практично відсутнє; здібність сприймати звукову і складову структуру слова не сформована).

II-й рівень ЗНМ: діти володіють побутовим словниковим запасом, здебільшого пасивним, з'являється фразове мовлення, але воно вельми спотворене в фонетичному і граматичному відношенні.

III-й рівень ЗНМ має такі особливості: на фоні порівняно розгорнутого мовлення спостерігається неточне знання і неточне використання багатьох побутових слів, помилки у

відмінкових закінченнях, змішування часових та видових форм дієслів, помилки в узгодженні, не користуються спотворенням; в активному використовують прості речення.

У дітей з IV-м рівнем недорозвитку мовлення виявляються незначні порушення його компонентів [2].

На думку науковців В. Коноваленко, М. Шермет недорозвинення мовлення має різне походження і різну структуру аномальних відхилень. Однією з провідних ознак є пізній початок мовлення, при якому перші слова з'являються у 3-4 роки, а іноді після 5 років [2]. Без спеціального навчання мовна активність таких дітей поступово знижується. До ЗНМ призводять різні несприятливі впливи як у внутрішньоутробному розвитку (інфекції під час вагітності, токсикози, несумісність крові за резус- фактором, або груповою належністю крові, захворювання ЦНС, вживання матір'ю алкоголю, нікотину, наркотичних засобів), а також під час пологів (родова травма, асфіксія). У таких дітей ЗНМ поєднується із синдромом рухової загальмованості, афективної збудливості, вкрай низької розумової працездатності [2]. Внаслідок мовленнєво-рухових порушень, пов'язаних з органічним ураженням, або недорозвиненням певних відділів ЦНС, виникають недоліки вимови, виражені у різному ступені, а також труднощі сприймання звуків. Порушення взаємодії між слуховим і мовленнєво-руховим аналізатором призводить до недостатнього оволодіння звуковим складом слова, а це гальмує накопичення словникового запасу, формування граматичної будови мови, опанування письмом та читанням [2].

Після теоретичного аналізу було проведено експеримент на базі ЗДО «Сонечко» м. Березне Рівненської області. В діагностичному дослідженні приймало участь 30 дітей, віком 5-6 років.

Робота, щодо діагностики і корекційної роботи з дітьми з ЗНМ здійснювалась за двома напрямками. Перший напрям – це робота з дітьми та робота з вихователями, зокрема: спостереження, тематичні бесіди з дітьми, бесіди з вихователями, розв'язання педагогічних ситуацій, організація різних видів діяльності дітей. Другий напрям включав в себе діагностику за допомогою ряду методик, а саме: «Звукові схованки» [3], «Звуковий аналіз слів» [3], «Розкажи за картинкою» [1], «Розуміння граматичних структур» [1].

На констатувальному етапі експерименту нами було виявлено:

– *Рівень розвитку фонематичного слуху у дітей з ЗНМ* через пошук потрібних звуків з ряду запропонованих слів за допомогою методики «Звукові схованки». Було зафіксовано, що у експериментальній групі низький рівень фонематичного слуху переважав у більшості дітей (53,3 %), середній рівень спостерігався у 33,3% та високий рівень лише у 23,4%.

– *Рівень звукового аналізу слів* за допомогою тесту, який показав у експериментальній групі наявність 20% дітей із високим рівнем, 40% – з середнім та 40% – низьким рівнем.

– *Багатство активного словникового запасу* дитини, відповідно до якого, у експериментальній групі переважає низький рівень (47%), середній рівень становить 33 % та високий – лише 20%.

– *Рівень розвитку розуміння дітьми граматичних структур*. Складав 33,3% дітей із низьким рівнем розуміння граматичних структур, 46,6 – із середнім, 20% – із високим.

Одержані результати дали підставити не тільки констатувати незадовільний стан сформованості мовленнєвої функції в дітей дошкільного віку, а й стали підставою для розробки змісту та методики корекційно-розвивального навчання, спрямованого на подолання загального недорозвитку мовлення та порушень мовлення дітей дошкільного віку.

Основною метою формувального етапу експерименту було розширення словникового запасу, формування граматичної сторони мовлення й навичок зв'язного мовлення у всіх ситуаціях спілкування з широким використанням ігор і вправ, використання творчих завдань не тільки на заняттях, але і в ситуаціях буденного життя. Ми прагнули розвивати увагу, мовленнєву увагу, мислення, зв'язне мовлення, творчі здібності, адже розвиток цих умінь

допомагає у розвитку лексико-граматичної сторони мовлення. Корекційні заняття проводилися щодня у ранкові години.

Організація занять: програмний курс розрахований на проведення двох індивідуальних занять, двох під групових та одного фронтального заняття на тиждень для дітей з ЗНМ.

На етапі формувального експерименту нами було проведено ряд занять (індивідуальні, підгрупові та фронтальні) для дітей старшого дошкільного віку, із наявністю в даних групах дітей з ЗНМ. Як засоби підвищення рівня розвитку лексичної та граматичної складових мовлення у зміст були включені дидактичні ігри «Добери дію до предмета», «Скажи навпаки?», «Що готують з борошна, м'яса, молока?», «Яка страва?», «Маленький помічник», «Що із чим, якщо там..?», ігрові вправи «Запам'ятай і повтори», «Допоможи кухареві», «Із чого який?», «Четвертий зайвий», «Допоможи ляльці зібрати цукерки», та завдання доступні й динамічні за структурою та образні й емоційні за змістом [1, 2, 3].

Після проведення авторської програми формуючого педагогічного експерименту, було повторно здійснено діагностику і виявлено підвищені рівні показників загального розвитку мови. Результати констатуючого експерименту показали, що заняття мали досить ефективний результат.

Висновок. Безперечно, проблема формування лексико-граматичної та фонетико-фонематичної сторін мовлення у дітей із ЗНМ повинна займати важливе місце у розвитку мовленнєвого апарату і всієї комунікативної сфери дошкільника. Саме тому важливим є своєчасне виявлення й усунення порушень цих сторін мовлення у дітей із ЗНМ. Завдяки послідовній та систематичній корекційно-розвивальній роботі діти ЗДО «Сонечко» із загальним недорозвитком мовлення значно підвищили свій рівень мовленнєвого розвитку. Виходячи зі специфіки проведеного формуючого експерименту, успішність психокорекційної роботи уособлюється чіткою організацією дітей у період їхнього перебування у ЗДО, правильним розподілом навантаження протягом дня, координацією й наступністю в роботі логопеда й вихователя, а також батьків. І, що найважливіше, – сумлінній роботі педагогічного колективу з врахуванням всіх закономірностей психічного розвитку та безперервності і послідовності корекційної роботи.

Список використаних джерел

1. Організація корекційно-відновлювальної роботи з дітьми дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення : збірка практичних матеріалів творчої групи вчителів-логопедів дошкільних закладів / Під ред. Н.В. Азовської. Херсон, 2009. 141 с.
2. Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали ІХ Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (15 грудня 2020 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2020. 210 с.
3. Федорович Л. О., Пищалка Я. О. Конспект логоритмічних занять із дітьми дошкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення. Запоріжжя: ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2009. 288 с

УДК 316.614.5:159.923-052.6

ПСИХОЛОГІЧНИЙ КЛІМАТ СІМ'Ї ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ ПІДЛІТКІВ

Гузей А. І., здобувач ОС «магістр»,

спеціальність 053 «Психологія», 2 курс, РДГУ

Науковий керівник: Кулаков Руслан Станіславович, канд.. психол. наук, доцент.

У підлітковому віці стає актуальним процес розвитку особистості, становлення образу «Я», який недостатньо чітко усвідомлений дитиною, пошук сенсу життя та самовдосконалення. На розвиток самосвідомості значно впливає оточення підлітка, перш за все сім'я, як найбільш значущі дорослі.

Відмінною рисою підліткового віку вважається поступовий перехід від відтворення оцінки дорослого до власної позиції. У процесі діяльності (самопізнання) у дитини і створюються критерії самооцінки.

Основним чинником самопізнання дитини вважається порівняння себе з людьми - дорослими та однолітками. Вплив зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на розвиток Я-Особистості представлений на рис 1.

Рис 1. Внутрішні та зовнішні чинники, що впливають на розвиток Я-концепції особи

Проблемі близькості в дитячо-батьківських стосунках присвячені дослідження представників різних шкіл психоаналітичного та гуманістичного спрямування (З. Фрейд, Дж. Боулбі, М. Ейнсворт, М. Малер, Д. Віннікот, Е. Фромм, К. Роджерс).

У підлітковому віці авторитарність батьків породжує інциденти й агресивність. Найбільш активні, сильні діти чинять опір і повстають, стають надмірно агресивними і часто залишають рідну домівку, щойно надається можливість. Боязкі, невпевнені діти привчаються в усьому прислухатися до батьків, не роблячи спроб вирішувати проблеми самостійно. Якщо матері схильні реалізовувати більш м'яку поведінку, то авторитарні батьки твердо дотримуються обраного виду батьківської влади. У ході самовизначення в будь-якої дитини виникають кризи, проте схильні до них особливо діти-сироти.

Важливість клімату сім'ї доводить дослідження, що проводилось у Чехословаччині у 2020-2021 році. В експериментальній роботі взяли участь 250 підлітків (13-15 років). Вивчення Я-Концепції проводили за допомогою таких методик: "Q-сортування" В. Стефансона, «Огляд почуттів, реакцій і переконань» К. Роджерса [9]. Для вивчення стилів сімейного виховання було застосовано методику «Підлітки про батьків» (ADOR).

Проведене дослідження показало, що ціннісні орієнтації інтегруються в структуру Я-Концепції підлітка, вони пов'язані з позитивними та негативними стилями сімейного виховання. Негативний вплив на формування Я-Концепції чинять інфантилізація дитини, її відкидання, авторитарна гіперсоціалізація і директивність. Позитивний вплив на розвиток Я-Концепції чинять такі стилі, як кооперація і прийняття підлітка батьками.

Психологічний клімат у сім'ї визначає стабільність відносин усередині сім'ї, справляючи великий вплив на розвиток дітей і дорослих. Це не щось незмінне, вічне. Незалежно від того, чи створює клімат кожен член сім'ї та чи чинить він позитивний, чи негативний вплив, тривалість шлюбу залежить від зусиль кожного члена.

Позитивний психологічний клімат характеризується такими ознаками: згуртованість, можливість всебічного розвитку кожного члена, висока сумлінна вимогливість членів один до одного, почуття захищеності та емоційного задоволення, почуття гордості за

приналежність до сім'ї, відповідальність. У сім'ї з позитивним психологічним кліматом кожен член ставиться до решти з почуттям любові, поваги та довіри, з почуттям поваги до батьків, зі ставленням, готовим допомогти слабким. Важливим показником позитивного психологічного клімату сім'ї є прагнення її членів проводити вільний час у сімейному колі, розмовляти на теми, що цікавлять усіх, разом займатися домашніми справами, підкреслювати хороші якості та добрі справи один одного. Якщо члени сім'ї відчувають тривогу, емоційний дискомфорт, самотність, це пояснює несприятливий психологічний клімат. Усе це заважає одній з основних функцій сім'ї.

Окремо слід розглянути дослідження, присвячене типу прив'язаності підлітків до батьків. У ході експериментального дослідження було проведено порівняльний аналіз когнітивного компонента Я-Концепції підлітків із різними типами прив'язаності до батьків. Вивчення образу Я випробовуваних проводилося за допомогою методики "Хто Я?" (М. Кун, Т. Мак-Партланд; модифікація).

Я-Концепція підлітків з *надійною прив'язаністю* до батьків є найбільш гармонійною і вирізняється диференційованістю, виразним поєднанням у

самоописах об'єктивних і суб'єктивних характеристик; позитивним самоствавленням. Когнітивний аспект Я-Концепції містить середні частки рефлексивного Я та об'єктивних самохарактеристик із переважанням у структурі суб'єктивних самохарактеристик, спостерігається максимальна кількість категорій самоопису. Негативно емоційно забарвлені самохарактеристики найвищі з трьох груп підлітків, що свідчить про здорову самокритику, тенденцію до саморозвитку і свідчить про відсутність виражених психологічних захистів, почуття захищеності. Підлітки усвідомлюють і приймають свою унікальність нарівні з важливістю належності до тієї чи іншої іншої групи людей. Маркером ефективних поведінкових проявів Я-Концепції є найбільш виражені з трьох груп випробовуваних показники за шкалами дружелюбності, альтруїзму та авторитарності, які в загальній спрямованості міжособистісної поведінки показують тенденцію до домінування і дружелюбності.

Для підлітків із *тривожно-амбівалентною прив'язаністю* до батьків характерні такі особливості Я-Концепції. Для когнітивного аспекту Я-Концепції характерна найвища частка особистісних характеристик, надмірність рефлексивного і недостатність діяльного Я, частка негативно емоційно забарвлених характеристик у зоні середніх значень і високий ступінь психологізованості уявлень про себе. Емоційний аспект Я-Концепції являє собою поєднання високих значень за шкалами загального самоствавлення і самоповаги, середніх значень аутосимпатії та самоінтересу, низький рівень очікуваного ставлення від інших, що побічно вказує на неприйняття себе.

Я-Концепцію підлітків з *типом прихильності до батьків, що уникають*, можна охарактеризувати формальністю і низьким ступенем психологічності. Когнітивний аспект Я-Концепції вирізняється переважним описом себе через показники успішності підлітка в соціальному житті. Для емоційного аспекту властиві високі значення за шкалами загального самоствавлення і самоповаги, середні значення аутосимпатії та самоінтересу. Низький рівень очікуваного ставлення від інших, як і у випадку з підлітками з тривожно-амбівалентною прив'язаністю свідчить про психологічну незахищеність і є маркером виражених психологічних захистів. Загальна спрямованість міжособистісного контакту тривожно прив'язаного підлітка характеризується домінуванням підпорядкування і прихованої агресивності.

Отримані результати та аналіз літератури, дозволяють зробити висновок, що суттєвим чинником формування Я-Концепції підлітка виступають стилі сімейного виховання. Негативні стилі виховання здатні призводити до спотворення різних показників Я-Концепції. Формування позитивної Я-Концепції у підлітків необхідно здійснювати в напрямі корекційно-розвивального впливу, спрямованого на формування мотивів поведінки та вироблення в підлітків позитивних якостей у власному «Я»; організації спеціально навчальних занять із розвитку навичок подолання бар'єрів спілкування, навичок самоаналізу, вміння розуміти себе та інших; формування позитивних цінностей.

Список використаних джерел

1. Гуменюк О. Самотворення Я-Концепції за модульно-розвивальної оргсистеми / Психологія і суспільство. 2001. №2. С. 33–76
2. Ткачук С. Психологічний аналіз самотворення позитивної Я-Концепції. Психологія і суспільство. 2003. №3. С. 45–54.
3. Ушкалов, Л.В.; Марченко, О.М. Нариси з філософії Григорія Сковороди/ Харків, Основа. 1993 рік. 152 с.
4. Ainsworth M.D.S., Blehar M.C., Waters E., Wall S. Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation. Hillsdale, N.J., Erlbaum. 1978.
5. Arnsden G.C., Greenberg M.T. The inventory of parent and peer attachment / In M.T. Greenberg (Ed.), College of Health and Human Development, Pennsylvania State University, University Park, PA. 1989, P. 13-27.
6. Berns R. Self-concept development and education, 1986. 420 p
7. Coopersmith Stanley The Antecedents of Self-Esteem Harper & Brothers, 1995. 571 p.
8. Kitayama S., Markus H. R., Matsumoto H. Culture, self and emotion: A cultural perspective on "self-conscious" emotion. In: P. Tangney, K. Fishen (Eds.), Self-conscious emotions: The psychology of shame, guilt, embarrassment, and pride. New York: Guilford Press, 1995. P. 439–464.
9. Levine L.E. Mine: Self-definition in two-year-old boys // Developmental Psychology. 1983. N19. P. 544–549
10. Markus H., Nurius P. Possible Selves: The Interface between Motivation and the Self-Concept. In Yardley K., Honess T (Eds). Self and Identity: Psychological Perspectives. Wiley. 1987.
11. Maslow A. Motivation and Personality. Harper & Brothers, 1954. 411 p.
12. Merlin V. S. The Psychology of Personality: Selected Psychological Works, 2009. 448 p
13. Rodzgers K. R. A look at psychotherapy. Becoming a man; Publ., 1994
14. Štýly rodičovstva a mentálne zdravie adolescentov (Parenting Styles & Mental Health of Adolescents) base on Matejcek, Rican, ADOR Adolescent o Rodičoch 1983. URL: https://www.researchgate.net/publication/331074031_Styly_rodicovstva_a_mentalne_zdravie_adolescentov_Parenting_Styles_Mental_Health_of_Adolescents
15. Sullivan H. S. Conception of Modern Psychiatry / Selected Works. N. Y., 1964. P. 3–30.

УДК [316.62:316.48]:159.9

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ
КОНФЛІКТІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Давидчук Олена, здобувачка ОС «магістр»,

2 курс ТНПУ імені Володимира Гратюка

*Науковий керівник: Парфанович Іванна Іванівна, доктор пед. наук, професор,
ТНПУ імені Володимира Гратюка*

Метою повідомлення є теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження врегулювання професійних конфліктів у діяльності практичного психолога в закладі дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конфлікт – досить поширене психологічне явище у суспільстві. Його виникнення залежить від сприйняття та розуміння ситуації учасниками взаємодії. Конфлікт (від лат. conflictus) – це зіткнення протилежних інтересів (цілей, позицій, думок, поглядів та ін.) на ґрунті суперництва; це відсутність взаєморозуміння з різних питань, пов'язана з гострими емоційними переживаннями. В основі будь-якого конфлікту лежить ситуація, яка охоплює або протилежні позиції сторін з певного

питання, або протилежні цілі чи засоби їх досягнення за даних обставин, або різні бажання, інтереси опонентів педагогічного процесу.

Вивчення конфліктології у вищому навчальному закладі – це найпоширеніша форма оволодіння знаннями у цій галузі. Педагогічною умовою і особливістю успішного оволодіння вмінням діагностувати та вирішувати складні життєві ситуації є реальні стосунки між людьми в тих реальних умовах, у яких знаходиться студент на даний момент, а саме – в умовах його перебування у вищому навчальному закладі [9; 10].

Конфліктологія тісно пов'язана із такими науками як : менеджмент, психологія управління, загальна психологія, психологія ділового спілкування, психофізіологія, соціологія, філософія та іншими науками. Ці зв'язки реалізуються:

– у формі запозичення основних ідей та підходів (зокрема, розв'язання конфліктів з гуманістичних позицій ґрунтується на ідеях гуманістичної філософії та психології);

– запозичення методів інших наук (психологічних, соціологічних методів дослідження – тестів, опитувальників, анкет, інтерв'ю); статистичних методів обробки експериментальних даних.

Кожна людина у своєму житті неодноразово зіштовхується з таким соціальним феноменом, яким є конфлікт. Особливе місце він займає у діяльності педагогів. Водночас, цей напрям конфліктології до цього часу залишається малодослідженим. У навчально-виховному процесі конфлікти тако виникають досить часто. Тому психологу важливо знати сутність виникнення конфліктів, динаміку їх розвитку, стратегії та тактики поведінки особистості в конфлікті, процес управління конфліктами, їх прогнозування, попередження, регулювання та розв'язання [1; 5].

Правильна організація освітньої діяльності в закладі дошкільної освіти має важливе значення як для розвитку педагогічних працівників, так і для забезпечення ефективності самого освітнього процесу. Ця діяльність має поєднувати основні її напрями [3; 8].

Змістом діяльності практичного психолога закладу дошкільної освіти є охорона психічного здоров'я всіх учасників педагогічного процесу. Клієнтом може бути дитина, вихователь, батьки, адміністрація закладу.

Конфлікти між колегами в дошкільних закладах можуть виникати з різних причин, і вони часто включають в себе соціальні, професійні та особисті аспекти.

Найпоширеніші причини: розбіжності в поглядах; конкуренція і завдання; несправедливість та дискримінація; велике навантаження та стрес; комунікаційні проблеми; особисті розбіжності та характерні особливості; неякісне керівництво.

Конфлікти можуть відбуватися усередині нас і між нами. По цьому критерію виділяють внутрішньоособисті, міжособистісні, та міжгрупові конфлікти. Особистісні конфлікти (синоніми: внутрішньоособистісні, внутрішні, інтрасуб'єктивні, інтраперсональні, психологічні) це конфлікти, що виникають при зіткненні протилежних мотивів, потреб, інтересів людини. Міжособистісні конфлікти – це різновид протистояння, що виникає за наявності проблемної ситуації, у якій учасники переслідують несумісні цілі; дотримуються несумісних цінностей і норм, намагаючись реалізувати їх у взаємостосунках один з одним; одночасно в гострій конкурентній боротьбі прагнуть до досягнення однієї й тієї ж мети. Міжгрупові конфлікти - конфлікти соціальних груп, що переслідують несумісні цілі. Нерідко цей вид конфліктів є результатом міжособистісного конфлікту, коли опонентів підтримують їх однодумці [10].

Умовою виникнення конфлікту психологи вважають конфліктну ситуацію, у якій одна із складових змінює свої кількісні або якісні показники. Це слугує подальшому загостренню стосунків між сторонами конфлікту. Конфлікт не виявляється доти, поки ситуація влаштовує усі задіяні чи зацікавлені сторони або ж ці сторони ще не в змозі вплинути на розвиток ситуації, не володіють достатнім потенціалом (тобто конфлікт прихований).

Конфлікти у професійній діяльності поділяються на «вертикальні» – виникають між керівництвом і підлеглими, і «горизонтальні» – між працівниками одного рівня.

Проблему конфліктів у закладах дошкільної освіти вивчають і досліджують представники різних наукових ланок, оскільки це широка та багатогранна тема. Психолог працює як із вихованцями закладу дошкільної освіти, так і з персоналом та адміністрацією. Інколи можуть виникати конфліктні ситуації між вихователями. Психологічна діагностика професійної поведінки вихователя здійснюється психологом або в рамках розробленої ним стратегії власної професійної діяльності, або по запиту з боку адміністрації або самого педагога і виконується у формі аналізу занять вихователя на підставі анкетування, тестування, спостережень із заповненням карт психологічного аналізу занять тощо.

Робота психолога – виявити причини та характер конфлікту, серед яких:

- розбіжності в поглядах і методах роботи (вихователі можуть мати різні підходи до виховання дітей, використовувати різні методи навчання та виховання);
- розподіл відповідальності (коли виробничі обов'язки та відповідальність розподілені не чітко або несправедливо);
- конкуренція за ресурси (в дитячих садках може бути конкуренція за ресурси, такі як час, простір, матеріали, бюджетні кошти)[1].

Також можуть виникати конфліктні ситуації між вихователями закладу дошкільної освіти та батьками вихованців

Отже, конфлікт – це динамічний та мультифакторний процес, і кожен новий контекст або ситуація може створити нові виклики та особливості конфліктів. Тому проблема конфлікту залишається актуальною, і дослідники продовжують вдосконалювати свої підходи та методи вивчення та вирішення конфліктів.

Для закладу дошкільної освіти, як і для будь-якого освітнього закладу, характерні різноманітні конфлікти. Сфера педагогічної діяльності являє собою сукупність всіх видів цілеспрямованого формування особистості, а її суть – передача та засвоєння соціального досвіду підростаючого покоління.

Список використаних джерел

1. Антонова-Турченко С.Н. Як вижити серед конфліктів. Київ, 1991. С.25.
2. Барінова Л. Я. Психологічна компетентність особистості. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова*. Серія : Психологія. Одеса : Астропринт, 2014. Т. 19. Вип. 1(31). С. 29–35.
3. Безлюдна В. На шляху до взаємодії. *Дошкільне виховання*. 1993. № 3.
4. Войтович М.В., Карамушка Л.М. Психологічні основи розв'язання управлінських конфліктів в освітніх закладах. Київ : Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України, 2001. С.129–149.
5. Гарькавець С. О., Волченко Л. П. Конфлікти в освітньому середовищі : діагностика та практика вирішення : науково-методичний посібник. Харків. «Друкарня Мадрид», 2020. 92 с.
6. Герасіна Л.М., Панов М.І. Проблеми правої конфліктології: феноменологічний, гносеологічний та праксеологічний аналіз : Монографія. Харків : Право, 2004. 112 с.
7. Гірник А., Бобро А. Конфлікти : структура, ескалація, залагодження. УАДУ при Президентіві України, Центр досліджень адм. реформи. Київ : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 172 с.
8. Колесник А. Конфлікти та їх вирішення в процесі комунікативної взаємодії учасників педагогічного процесу закладу дошкільної освіти. *Науковий вісник НМУ імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. №1 (68). 2020. С. 120–125.
9. Сотська, Г., Титаренко І. Посібник-практикум з формування конфліктологічної компетентності майбутніх фахівців з реклами і зв'язків з громадськістю. Київ : ТОВ «ДКС Центр», 2018. 48 с.

УДК 373.2.015.31:172

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК АКТУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Дацюк Юлія, здобувач ОС «магістр»

спеціальності 012 «Дошкільна освіта», 2 курс, РДГУ

Науковий керівник: Дзеджера К. В., канд. пед. наук, доцент

Постановка проблеми. В умовах становлення української держави, тривалого захисту її незалежності від нападу агресора набуває особливої важливості патріотизм її громадян, що є основою відданості та наполегливої праці на благо країни. Сьогодні, під час війни особливо актуальними є високі духовні якості українців, готових до захисту своєї Батьківщини на передовій і в тилу, здатних до самопожертви і високих вчинків.

Наше майбутнє, що неодмінно пов'язане з відновленням України від воєнних руйнацій, захистом національної безпеки, розбудовою усіх життєвих сфер, примноженням культурних багатств, є неможливим без патріотично налаштованих членів суспільства. Саме тому актуальним є патріотичне виховання підростаючого покоління, починаючи з його перших кроків і перших слів.

Необхідність патріотичного виховання дітей дошкільного віку обумовлена в Законі України «Про дошкільну освіту» та конкретизується в Базовому компоненті дошкільної освіти, освітніх програмах дошкільної освіти та, зокрема, в парціальній програмі національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку «Україна – моя Батьківщина», в яких окреслюються завдання з формування національної свідомості та національної ідентичності дошкільнят.

Дошкільний вік має важливе значення для патріотичного виховання, оскільки саме в цей період закладаються основи свідомості та самосвідомості, формуються основоположні риси характеру. З самого початку свого життя дитина чує батьківську мову, їй співають колискові пісні, розповідають казки. Згодом її залучають до досвіду попередніх поколінь: народних свят і обрядів, народної творчості та ін. Тому наприкінці дошкільного віку дитина здатна усвідомлювати себе і свої причетність до свого народу і держави, приймати суспільні цінності та норми, керуватись ними у своїй поведінці. Тому старший дошкільний вік є сприятливим для формування таких засад патріотизму, як розуміння своєї приналежності до народу, нації, держави; виховання любові та поваги до національної культури (мови, традицій, символіки) [4].

Зазначимо, що патріотичне виховання представників кожного вікового періоду має певну специфіку, обумовлену їхніми можливостями засвоювати знання про складні соціальні явища, виробляти ставлення до них, будувати належну поведінку.

Мета дослідження – висвітлити особливості патріотичного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Патріотизм (грец. Πατριότης – співвітчизник, грец. Πατρίς та лат. Patria – батьківщина) є складним і багатограним поняттям, яким позначається ставлення до Батьківщини. У «Великій українській енциклопедії» це явище віднесено до однієї з основоположних суспільних цінностей як «моральний і політичний принцип, соціальне почуття, змістом якого є любов до Батьківщини і готовність заради неї жертвувати власними інтересами», спроможної мобілізувати окремих людей і суспільство на корисні для Батьківщини дії і вчинки [2].

На нашу думку, патріотизм є моральною рисою особистості, що виявляється у любові, відданості і прив'язаності до Батьківщини, свого народу та своєї держави, їх історичного минулого та сучасної культури, відповідальності за їх долю, прагненні здійснити свій внесок у благополуччя держави шляхом повсякденної праці, готовності до подвигу.

Відтак патріотичне виховання є цілеспрямованим процесом сприяння усвідомленню вихованцями своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, виховання

любові до своєї Батьківщини, уболівання за долю свого народу та його майбутнє, готовності діяти заради її розвитку, благополуччя і безпеки.

Патріотичне виховання охоплює кілька основних напрямів, а саме:

- героїко-патріотичне виховання;
- морально-патріотичне виховання;
- національно-патріотичне виховання;
- краєзнавчо-патріотичну роботу [8, с. 282].

Як зазначає Н. Борисова, ці напрями патріотичного виховання реалізуються шляхом: формування уявлень про сім'ю, родину, рід і родовід; краєзнавства; ознайомлення з явищами суспільного життя; формування знань про історію держави, державні символи; ознайомлення з традиціями і культурою свого народу; формування знань про людство [1, с.55].

Ефективність патріотичного виховання забезпечують методи і форми роботи зі старшими дошкільниками. Аналіз праць О. Каплуновської, І. Кичатої, Л. Лящук, Ю. Палець, Л. Савченко, Х. Шапаренко дає змогу виокремити такі важливі методи, як: екскурсії і цільові прогулянки (до краєзнавчого музею, вулицями міста (села) тощо); спостереження за працею людей в дитячому садку і в місті; розповіді вихователя; бесіди (про рідне місто (село), країну, її історію та ін.); показ ілюстрацій, фільмів, слайдів; прослуховування аудіозаписів (наприклад, Гімну України, народних пісень, пташиних голосів у лісі тощо); використання фольклорних творів (прислів'їв, приказок, казок, розучування пісень, ігор); ознайомлення з творами народної творчості (розпис, вишивка тощо); знайомство із творчістю видатних поетів, художників, композиторів; підготовка тематичних виставок; святкування державних та календарних свята; участь дітей у посильній суспільно-корисній праці та ін. [5; 6; 8].

В. Мусієнко вважає, що форми патріотичного виховання в закладі дошкільної освіти які мають бути організовані у трьох аспектах роботи: безпосередньої роботи вихователя, роботи з дітьми та роботи з батьками. До форм роботи вихователя авторка відносить практичну роботу з дітьми; підготовку до свят, розваг; виготовлення дидактичних матеріалів; проведення консультацій, розроблення анкет; участь у педагогічних радах, семінарах; самоосвіту. Роботу з дітьми вона пропонує організовувати в таких формах, як заняття; бесіди, розповіді; практичний показ; ігри; розваги, свята, виставки. Водночас дослідниця цілком слушно наголошує на необхідності роботи з батьками і виокремлює у ній такі форми, як консультації, бесіди; батьківські збори, конференції, семінари, ділові ігри; практичний показ роботи з дітьми; анкетування, тестування; дні відкритих дверей [7, с. 92].

При цьому, як зазначає А. Федорович, важливо використовувати різноманітні засоби патріотичного виховання, зокрема: надбання матеріальної та духовної культури (краєзнавство, фольклор, художню літературу, засоби масової інформації, твори мистецтва), природу, форми і види виховної роботи (гру, працю, спілкування, спортивну діяльність, традиції, звичаї, обряди тощо [9, с. 142].

Висновки. Отже, виховання патріотизму дітей старшого дошкільного віку є складним і багатоплановим процесом, який реалізується з використанням системи педагогічних методів, форм і засобів. Його результати залежать значною мірою від оптимальності вибору цих методичних параметрів та успішної реалізації у педагогічній практиці.

Список використаних джерел

1. Борисова Н. А. Патріотичне виховання дітей дошкільного віку. *Освіта впродовж життя* : Таврійський вісник освіти. 2017. №1 (57). С. 53–59.

2. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/%D0%9F%D0%B0%D1%82%D1%80%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%BC> (дата звернення: 15.11.2023).

3. Вишневецький О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Дрогобич : Коло, 2003. 528 с.
4. Гаврилiна Л. В. З чого починається Батьківщина. *Бiблiотека вихователя дитячого садка*. 2016. №10. С. 105–107.
5. Каплуновська О. М., Кичата І. І., Палець Ю. М. Україна – моя Батьківщина : парціальна програма національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку / наук. ред. О. Д. Рейпольська. Тернопіль : Мандрівець. 2016. 72 с.
6. Ляшук Л. Виховувати патріотів Батьківщини змалку. *Початкова школа*. 2016. № 9. С. 52–53.
7. Мусієнко В. С. Формування почуття патріотизму в дітей у дошкільних навчальних закладах України (1930-1991 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Тернопіль, 2018. 324 с.
8. Савченко Л. Л. Теоретичні засади патріотичного виховання особистості. *Наукові записки кафедри педагогіки Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна* : зб. наук. пр. Вип. XXXVII. Харків : Вид-во «Основа» ХНУ, 2014. С. 281–291.
9. Федорович А. В. Патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія «Педагогіка». 2012. № 8. С. 137–144.

УДК 159.942:159.922.73

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОДІАГНОСТИКИ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ ЕМПАТІЇ У ДІТЕЙ МЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

*Дем'янюк Вікторія, здобувач ОС «магістр»
спеціальності 053 «Психологія», 2 курс, РДГУ*

Науковий керівник: Кулакова Л. М., канд. психол. наук, доцент

Постановка проблеми: зростаюче суспільне значення розвитку емпатії в дітей в сучасному світі вимагає ретельного вивчення психологічних механізмів формування цієї важливої соціальної навички в молодшому шкільному віці. Враховуючи, що емпатія має велике значення для взаєморозуміння, міжособистісних відносин і успішного функціонування в суспільстві, необхідно розробити ефективні методи психодіагностики цього явища в дітей молодшого шкільного віку.

Мета дослідження - визначення організаційно-методичних засад психодіагностики особливостей формування емпатії в дітей молодшого шкільного віку з метою подальшого покращення психолого-педагогічної практики.

Виклад основного матеріалу. Поняття «емпатія» почало використовуватися в англійській мові і з часом було перекладено на німецьку, що означає «емоція». Це слово використовувалося в мистецькій діяльності для розвитку творчого потенціалу людей, а згодом стало застосовуватися для опису стосунків. «Співчуття» походить з латинської мови і перекладалося як «страждати разом». Кілька років по тому це поняття з'явилося в англійській та французькій мовах і було записане як «симпатія» [7, с. 23-28].

С. Рубінштейн підкреслював, що подібно до того, як пізнавальні процеси утворюють єдність інтелектуального та емоційного, почуття індивіда є єдністю емоційного та інтелектуального. Іншими словами, емпатія - це не тільки почуття, але й розуміння інших.

Більше того, на думку дослідника А. Штейнмеца, почуття та емоції інших є не лише об'єктом емпатії. Емпатія як емоційний феномен не може існувати без інтелектуального наповнення, тобто когнітивного компонента.

Українські психологи О. Саннікова та О. Орищенко також вивчають емпатію як складну багатоієрархічну інтегративну властивість особистості [4].

На сьогоднішній день проведено низку досліджень, спрямованих на виявлення умов і факторів, що впливають на виникнення та характеристики процесів емпатії. По-перше, це

розвиток когнітивних процесів, минулий досвід, особливо емоційний, комунікативний досвід (обсяг кола спілкування з однолітками) [3, с. 107-116] та особистісні характеристики «об'єкта». Основними особистісними факторами, що впливають на емпатію людини, є емоційна чутливість, турбота про інших, висока поведінкова адаптивність, рольова адаптація, особистісна стабільність, тривожність, прийняття, самоідентичність та домінуюча мотивація.

Психолог І. Юсупов додав певні особистісні чинники, які впливають на емпатію людини; на відміну від К. Юнга, він стверджує, що інсайдери, а не аутсайдери, більш схильні до емпатії. Егоцентризм, тривожність, агресія, депресія, невротизм і відповідні особистісні установки перешкоджають виникненню і прояву емпатії: уникнення зайвих контактів, гнучкість, екстраверсія, врахування індивідуальності, неприйняття інтересу до інших і безпристрасне ставлення до переживань і проблем інших [1, с. 66-70].

Наступною групою чинників, що впливають на емпатію суб'єкта, є характеристики емоційного стимулу або емпатійної ситуації (інтенсивність стимулу, що викликає емпатію: біль, сльози тощо). Серед чинників, що визначають специфіку уявлень суб'єкта про емпатію, є релевантні характеристики суб'єкта емпатії, тобто його особистісні риси, психологічна та соціальна дистанція від людини, частота спілкування та ступінь схожості з людиною [2, с. 84-96].

Слід додати, що емпатія є двостороннім явищем. Здається, що коли ми входимо у свідомість і водночас відкриваємося іншій людині, ми отримуємо глибше розуміння її внутрішнього світу.

Емоційний розвиток виражається через здатність контролювати і виражати його зовні. Емоції є регуляторами спілкування, а також впливають на вибір співрозмовників у спілкуванні та їхні рішення щодо способів і засобів комунікації [3, с. 107-116].

Методологічною та теоретичною основою дослідження є теорія психології діяльності, основні принципи вітчизняної психології: принцип єдності свідомості та діяльності, принцип розвитку, принцип соціально-активного розвитку особистості та принцип системності.

При виборі методів дослідження ми керувалися принципом системності, який полягає в тому, що реальні об'єкти і явища вивчаються в їхніх істотних взаємозв'язках і взаємозалежностях. Цей принцип вимагає розглядати об'єкт дослідження як єдине ціле, виявляти елементи його структури, зв'язки, що характеризують об'єкт, вивчати об'єкт як частину більш загальної структури і досліджувати ці зв'язки.

Раціональні канали емпатії. Характеризує зосередженість уваги, сприйняття та думок емпатуючої людини на сутності іншого, наприклад, на його стані, проблемах, поведінці. Це спонтанний інтерес до Іншого, який відкриває «ворота» до емоційного та інтуїтивного самоаналізу. У раціональному компоненті емпатії не можна шукати логіку чи мотиви уваги до Іншого. Людина привертає увагу своєю присутністю, що дозволяє емпату неупереджено розкрити свою справжню природу.

Емоційні канали емпатії. Фіксується здатність емпата входити в емоційний резонанс з іншими – співпереживати, брати участь. Емоційна чутливість у цьому випадку є засобом «входження» в енергетичне поле іншої людини. Тільки коли інша людина енергетично налаштована, можна зрозуміти її внутрішній світ, передбачити її поведінку та ефективно впливати на неї. Участь та емпатія слугують сполучною ланкою від того, хто співпереживає, до того, кому співпереживають, і навпаки.

Інтуїтивні канали емпатії. Цей бал вказує на здатність респондента на основі підсвідомого досвіду бачити поведінку партнера або діяти в ситуаціях, коли бракує початкової інформації про партнера. На рівні інтуїції цілий ряд даних про партнера фокусується та узагальнюється. Інтуїцію слід вважати менш залежною від оціночних стереотипів, ніж від свідомого розпізнавання партнера [5].

Установки, які сприяють або перешкоджають емпатії, відповідно сприяють або, навпаки, перешкоджають роботі всіх каналів емпатії. Намагання уникати особистого контакту, думка про недоречність прояву інтересу до інших або переконання себе в тому, що слід бути безпристрасним до чужих переживань і проблем, ймовірно, знижують

ефективність емпатії. Такі установки суттєво обмежують діапазон емоційної чутливості та емпатійного сприйняття. І навпаки, різні канали емпатії були б більш активними і надійними, якби не було перешкод, спричинених особистісними установками [7, с. 63-82].

Здатність до емпатії вважається важливою комунікативною рисою людини, яка здатна створити атмосферу відкритості, доброзичливості та чесності. Кожен з нас своєю поведінкою і ставленням до партнера сприяє або перешкоджає обміну інформацією та енергією. Розслабленість партнера сприяє емпатії, тоді як атмосфера напруженості, хитрощів і підозрливості перешкоджає самовираженню та емпатійному розумінню.

Ще однією передумовою успішної емпатії є ідентифікація. Це здатність розуміти інших на основі емпатії та ставити себе на їхнє місце. Ідентифікація базується на емоційній легкості, мобільності, гнучкості та мімічних здібностях [6].

Висновки. Важливим, для розуміння даної теми є вивчення класифікації основних напрямків феноменологічного розуміння Емоційні процеси переживання емоційних станів інших як відповідь на їхню емоційну поведінку; когнітивні процеси розуміння життя інших; здатність приймати чужі ролі, перспективи та позиції; складні емоційно-когнітивні процеси; раціонально-емоційно-інтуїтивні форми відображення; емоційні (афективні), когнітивні (пізнавальні), ідеаційні (моторний, поведінковий, поведінковий, комунікативний) компоненти, що взаємодіють між собою Комплексне формування когнітивного, емоційного та моторного компонентів, або як єдине ціле.

Слід додати, що емпатія є двостороннім явищем. Здається, що коли ми входимо у свідомість і водночас відкриваємося іншій людині, ми отримуємо глибше розуміння її внутрішнього світу.

В процесі обробки теоретичних джерел, визначено, що нова соціальна позиція молодшого школяра проявляється в тому, що учні, які привносять у колектив власні системи цінностей (знання, вміння, речі тощо), орієнтовані на спілкування, і в процесі цього розвивають глибокі почуття і переживання, самооцінку і рефлексію. Спілкування в активній спільній діяльності створює найсприятливіші умови для розвитку особистості.

Зазначено, що діти молодшого віку із задоволенням діляться своїми враженнями про навколишній світ, людей і події, з якими вони стикаються, розповідають про свою поведінку та ставлення до них (цінності та оцінки).

Список використаних джерел

1. Bryant BK. An index of empathy for children and adolescents. *Child Development*. 1982. № 53. P. 413-425.
2. Carlozzi AF, Bull KS, Eells GT, Hurlburt JD. Empathy as related to creativity, dogmatism, and expressiveness. *The Journal of Psychology*. 1995. № 129. P.365-373.
3. Catterall, J. S., Dumais, S. A., & Hampden-Thompson, G. The arts and achievement in at-risk youth: findings from four longitudinal studies. 2012 (rep. No. 55). URL: <https://www.arts.gov/sites/default/files/Arts-At-Risk-Youth.pdf>
4. Wied M, Maas C, van Goozen S, Vermande M, Engels R, Meeus W, Matthys W, Goudena P. Bryant's empathy index: A closer examination of its internal structure. *European Journal of Psychological Assessment*. 2007 № 23. P. 99-104.
5. Lenzi M, Sharkey J, Vieno A, Mayworm A, Dougherty D, Nylund-Gibson K. Adolescent gang involvement: The role of individual, family, peer, and school factors in a multilevel perspective. *Aggressive Behavior*. 2014. № 41. P. 386-397.
6. Madsen KA, Hicks K, Thompson H. Physical activity and positive youth development: Impact of a school-based program. *Journal of School Health*. 2011. № 81. P. 462-470.
7. National Association for School Psychologists (NASP). Model for comprehensive and integrated school psychological services. 201,. URL: https://www.nasponline.org/assets/Documents/Standards%20and%20Certification/Standards/2_PracticeModel.pdf

УДК 316.614.5:17.022.01

СІМЕЙНІ ЦІННОСТІ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД*Дружиніна Інна Анатоліївна, канд. психол. наук,**доцент кафедри загальної психології та психодіагностики РДГУ**Парчук Т.О. здобувач ОС «магістр»**спеціальності 053 «Психологія» РДГУ*

Сучасний світ дійшов усвідомлення необхідності повернення до спільнот (громад) на новому етапі розуміння спільноти як обов'язкового елементу психологічного благополуччя людини. Тенденція ця вимальовується дуже виразно не тільки у психології спільнот, а й у клінічній, соціальній, організаційній психології. Повернувшись до думки, що життя складається не лише з праці та індивідуальних досягнень, але і особистих проблем, все більшого звучання набуває тема благополуччя і цілісного життя людини. Рівень задоволеності власним життям показує, що фактор реальних благ є лише однією із складових відчуття благополуччя. Особливе значення має структурованість оточення і ті традиції, що існують у спільноті, в яку вбудоване буденне життя людини. Мова йде зокрема і про сім'ю та її цінності.

Мета повідомлення – аналіз позицій молоді щодо цінності сім'ї та шлюбу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Криза сім'ї, про яку багато говорять останнім часом, на нашу думку пов'язана не тільки з проблемами внутрішньосімейними (подружні, батьківські стосунки), але і зі змінами в оточенні, у якому існує сім'я. Трансформація в системі сімейних цінностей появилася внаслідок змін у всіх сферах суспільства, що викликало багато запитань: які цінності є абсолютними, а які відносними; які декларуються, а які по-справжньому інтеріоризовані? Чи має місце у молоді уявлення про сімейні цінності? [1]

У наш час суспільство диктує певний спосіб життя, особливі стереотипи поведінки. І як би хотілося сьогодні бачити побільше людей зі стійкою духовно-моральною культурою та стійкими сімейними цінностями. Однією з головних умов виховання таких людей є середовище, в якому вони формуються і розвиваються. Мається на увазі здорова сім'я, де людина з'являється на світ, виховується, засвоює цінності і природно стає особистістю [4].

Усвідомлюючи значущість сім'ї як соціального інституту життєдіяльності людини, системи цінностей її творення, функціонування і розвитку, виявляємо сьогодні стурбованість рівнем готовності молодого покоління до майбутнього сімейного життя на основі традиційних для України сімейних цінностей, родинних традицій і звичаїв, подружніх і батьківсько-дитячих взаємин

Психологічна ситуація в Україні під кутом зору розвитку шлюбних стосунків на цей час досить складна. На сцені індивідуальної свідомості зіткнулися дуже сильні архаїчні уявлення про уклад сім'ї і новітні тенденції суспільного розвитку, котрі нашому співвітчизнику дуже важко не тільки прийняти, а й усвідомити.

Сьогодні ми спостерігаємо знецінення шлюбних стосунків, родинні зв'язки можна швидше назвати економічними, ніж сімейними. Сімейні відносини та сімейна життєдіяльність тісно вплетені в соціально-економічну реальність, а стан інституту сім'ї є одним із найважливіших індикаторів соціальної стабільності й благополуччя [5].

Індивідуальні проблеми були б не такими болючими, якби в суспільстві формувалися більш конкретні настанови щодо шлюбу.

Проблемність шлюбно-родинних зв'язків, як вважають психологи, значною мірою криється у вічному протистоянні чоловічого і жіночого начал. Цивілізація змінила обличчя цих суперечностей і там, де вирішувалися питання сили-слабкості, постали проблеми соціальної і психологічної рівності, проблеми сімейних цінностей.

Девальвація сімейних цінностей, як стверджують вчені і переконує дійсність – це наслідки не лише матеріального збіднення великої кількості людей, але й знецінення духовно-моральних принципів, втрата сенсу існування, віри в майбутнє [4].

Однією з причин кризи в духовно-етичній сфері сучасного суспільства є руйнування традиційних засад сім'ї. Кризові явища в житті сім'ї багатоманітні. Зруйновані етичні уявлення про шлюб і сім'ю, де подружні відносини в сучасному світі перестали бути виразом жертвової любові і духовної єдності. Майже повністю втрачено уявлення про необхідність довічної вірності подружжя і нерозривності шлюбу. Пошкоджені засади сім'ї, де фактично повністю зруйнована ієрархія сімейних взаємовідносин, втрачено традиційний устрій сімейного життя, традиційне сприйняття батьківства і дитинства, розуміння сімейного виховання як добровільної «самопожертви», жертвової батьківської любові, праці і зусиль направлених на встановлення духовної спільноти з дітьми.

Культ життєвого успіху, матеріального благополуччя, професійного і суспільного зростання призвів до катастрофічного падіння соціального престижу материнства і батьківства. Серйозні прогалини в моральному і статевому вихованні молоді стали причиною того, що демократичні принципи поширилися і на сферу інтимних відносин, тлумачення поняття «свобода» стало ототожнюватися з безладним аморальним задоволенням своїх сексуальних потреб. Загалом, ці тенденції не сприяють розвитку феліцитологічної функції (функції «щастя») української родини [3].

Саме реалії кризових явищ в духовно-етичній сфері життя сучасної сім'ї як причини девальвації сімейних цінностей ведуть за собою ряд наслідків, які впливають на стан і благополуччя сучасної сім'ї.

Формування сімейних цінностей це важлива необхідність, що визначається змістом виховання в сім'ї. Сім'я формує фізично і психічно здорову, моральну, інтелектуально розвинену особистість. Складовими компонентами змісту сімейного виховання є відомі напрямки – фізичне, моральне, інтелектуальне, естетичне, трудове виховання. Вони доповнюються патріотичним, економічним, екологічним, політичним, статевим вихованням [2].

Жодна нація, жодна культурна спільність не зуміла обійтися без сім'ї, що грає важливу роль в зміцненні здоров'я і виховання, забезпечення економічного і соціального процесу суспільства, в поліпшенні демографічних процесів.

Нестабільність шлюбно-сімейних відносин, з якими зіткнувся український народ, мають складний та динамічний характер. Ситуація, що склалася, потребує негайної переоцінки та укріплення позицій в соціально-економічній, демографічній, національній та духовній сферах нашої держави.

Висновки. На сучасному етапі, коли інститут сім'ї зазнає серйозних змін, важливо розглянути сім'ю як цінність, вироблену людством, усвідомити реальну досяжність цієї цінності сьогодні і передбачити її розвиток в перспективі. А також інформувати молодь про важливість даної ланки для розвитку майбутніх поколінь.

Список використаних джерел

1. Ільїних С.А. Сімейні цінності молоді: традиції та трансформації. Вісник Томського державного університету. Філософія. Соціологія. Політологія. Вип.4. 2012. С.110-115.
2. Літвінова О.В. Проблема збереження сімейних цінностей в умовах трансформаційних змін. Теоретичні і практичні проблеми психології. 2013. № 2 (31). С. 151–158.
3. Лютак О.З., Федик О.В. Щастя як соціально-психологічний феномен. Збірник наукових праць: психологія. 2019. Вип. 24. С. 68–76.
4. Мамбетова А.А. Проблематика збереження сімейних цінностей, як основи культури сучасного суспільства. Дитина у тривожному середовищі: розвивальні та відновлювальні практики. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка. 2019. 104 с.
5. Шнейдер Л.Б. Сімейна психологія: Навчальний посібник для вузів. М., Єкатеринбург: Ділова книга. 2006. 768 с.

УДК [159.98:159.942]:376-056:331.54

КОРЕКЦІЯ ТРИВОЖНОСТІ МЕТОДОМ КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВОЇ ПСИХОТЕРАПІЇ В РОДИНАХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ*Зіборов Людмила, здобувач ОС «магістр», 1 курс, РДГУ**Науковий керівник: Корчакова Н.В., доктор психол. наук, професор*

Постановка проблеми. Тривожність. Це слово все частіше зустрічається у житті сучасної людини. Все частіше від навколишніх можна почути фрази, на кшталт, «я постійно за все переймаюсь», «Я не можу спокійно жити, я постійно тривожусь». Причиною такої поведінки може бути тривожність. Якщо благати людину не тривожитися, це мало чим допоможе. Не один рік на сході України тривають бойові дії. Багато людей постраждали від цих подій, особливо військових. Але говорячи про військових, слід згадувати тих, хто виступає для них надійним «тилом». Це родини військових, їх рідні, які постійно знаходяться у стані очікування і тривоги. Це може бути тривога за воїна, за себе, за своїх дітей, за близьких. Посилення тривоги може спричинитися багатьма змінними: утрата почуття безпеки внаслідок вразливості практично всієї території країни для ракетних обстрілів та атак БПЛА; постійні сигнали «повітряних тривог»; переміщення в інші регіони країни або за рубіж та пов'язані з цим утрата роботи й звичного, комфортного середовища; побутові негаразди; фінансові труднощі; соціальна ізоляція; невпевненість у майбутньому.

Метою нашого повідомлення є висвітлення питань наявності атмосфери тривожності у родинах військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першим, хто почав займатися питанням вивчення тривоги як психологічного феномену був З. Фрейд. У 1926 році він видав монографію «Гальмування, симптоми, тривога», у якій вперше виокремив стан тривоги та занепокоєності як елементів життєдіяльності людини. Психолог характеризував цей стан як емоційний, такий, який включає переживання очікувань і невизначеності, відчуття безпорадності.

На думку Керрола Ізарда, одного з творців теорії диференціальних емоцій, тривожність - це не певний самостійний феномен, а комбінація стану страху з однією або декількома іншими емоціями: гнівом, провинною, соромом, цікавістю.

Анна Прихожан звертає увагу на те, що тривожність є переживанням емоційного дискомфорту, пов'язаного із очікуванням неблагополуччя та передчуттям небезпеки.

Що ж, у першу чергу, видозмінюється у психіці людини при виникненні тривожності? У наукових джерелах ми зустріли думку про те, що процеси започатковуються у давній ділянці мозку - амігдалі, яка передає сигнали наднирникам і симпатичній нервовій системі, а вони, у свою чергу, посиляють команди тілу: «приготуйся до двобою чи втечі». Якщо людина має якісь переживання, на кшталт, здавати іспит, мати важливу співбесіду, або очікувати результатів аналізів, вона буде перейматися через це, але така тривожність минає разом з усуненням її причин.

Все ж є і інші стани - так звана «непозбувна бентега», тривожність, що ускладнює життя, не маючи чіткої сьогоденної причини, яка не минає з часом. Люди з тривожністю постійно переймаються тим, що їх щось турбує. Їм притаманне уявлення, що хвилювання і постійне прокручування думок про те, що їх хвилює, може якось завадити біді. Тому вони не прагнуть призупинити страждання. Нетерпимість до непевності може бути ознакою тривожного розладу. Людина з помірною тривожністю може успішно працювати і робити свої справи, але до певного часу. Тривожні люди схильні відмовлятися від чогось хорошого, такого як подорожі, пошук нової роботи чи хобі, налагодження нових знайомств. На їх думку такі спроби можуть лише погіршити ситуацію, підсилити їх тривожність аж до нестерпності.

До основних ознак, що супроводять виникнення тривожності належать наступні: надмірна, межева знервованість, роздратування; постійне відчуття біди, що наближається; пришвидшене серцебиття; біль за грудиною; часте дихання (гіпервентиляція); підвищене потовиділення; слабкість і втома; запаморочення, туман в голові; проблема з концентрацією уваги; поверхневий сон; проблеми з шлунково-кишковим трактом; часте сечовиділення [3].

Усвідомлення важливості проблеми тривожності, а також інших, зокрема проблеми психічного здоров'я, привели до ініціювання у червні 2022 р. дружиною Президента України О. Зеленською Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. Дана ініціатива реалізуються за підтримки ВООЗ. Мета програми досить амбіційна для країни, що перебуває в стані повномасштабної війни: «Створити власну, українську модель системи психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, яка втілить найкращі світові й вітчизняні практики. Серед завдань – побудувати ефективну систему якісних і доступних послуг із психічного здоров'я, щоб ними міг скористатися кожен, хто їх потребує»[2].

У Національній програмі психічного здоров'я та психосоціальної підтримки на сьогодні напрацьовано:

- довідник «Базові навички турботи про себе та інших»;
- новий розділ «Довідника безбар'єрності» – «Етика взаємодії у період стресу»;
- керування стресом у застосунку «BetterMe» – «Mental Health»;
- ролики для телебачення «Скажи чесно, ти як?», аптечка самопомоги від українських зірок і телеведучих;
- серія анімаційних відеороликів про природу стресу, допомогу собі та близьким.

Одним із провідних сучасних науково-обґрунтованих методів психотерапії є когнітивно-поведінкова терапія. Вона базується на усвідомленні того що при багатьох психологічних проблемах викривлене сприйняття реальності (себе, інших людей, майбутнього та інше). Критично переосмислюючи своє сприйняття дійсності та свою поведінку при допомозі зі сторони, людина намагається змінити свої негативні взірці мислення та поведінки. Це сприяє покращенню її емоційного стану та вирішення міжособистісних проблем, зміні на краще життєвої позиції. Клієнт разом із психотерапевтом досліджують і вибудовують спільне розуміння проблеми, формують цілі і працюють над їх досягненням. При цьому клієнт приймає активну участь в процесі терапії, виконує своєрідні домашні завдання.

Висновки. Отже, повномасштабна війна Росії проти України не сприяє укріпленню психічного здоров'я українського населення. З початком агресії багаторазово збільшилася кількість тих, хто пережив травматичні події (причому у найгостріших, найекстремальніших формах) і перебуває під гнітом тривожності або інших психічних розладів. З плином війни їхня кількість, на превеликий жаль, буде рости.

Однією із найбільш вразливих категорією українців, які найчастіше стикаються із травматичними подіями, є військовослужбовці та члени їх родин. Тривожність негативно впливає на стан психічного здоров'я громадян, зокрема на самопочуття усіх членів сім'ї військовослужбовців. Дослідженні особливостей тривожності в родинах наших захисників дасть змогу покращити надання допомоги, у тій мірі, яку вони потребують. Завданням психологічної спільноти є підвищення психологічної культури населення, оскільки, розуміючи свої стани і особливості їх функціонування, людина стає витривалішою та психологічно зрілішою й готовою до долання життєвих перешкод.

Список використаних джерел

1. Підтримка ментального здоров'я в часи війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidtrymka-mentalnoho-zdorovya-v-chasy-viyny> дата звернення: 27.11.2023
2. Підсумки Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки за 2022 р. URL: <https://umj.com.ua/uk/novyna-237177-pidsumki-natsionalnoyi-programi-psihichnogo-zdorov-ya-ta-psihosotsialnoyi-pidtrimki-za-2022-r> дата звернення: 27.11.2023
3. Супрун У. Ю. Що таке тривожність і як подолати. 03 серпня 2019 URL :: <https://suprun.doctor/zdorovya/shho-take-trivozhnist-i-yak-podolati.html?&page=772> дата звернення: 28.11.2023

УДК159.98:373:811.111

ШЛЯХИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ АНГЛОМОВНОГО ОСВІТНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ ЯК ВИЯВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ*Ковалик Олександра, здобувач ОС «магістр»,**Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського**Науковий керівник: Зарічанська Н. В., канд. пед.наук,**Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського*

Українське суспільство прагне реалізувати ідею євроінтеграції. Її здійснення передбачає розширення мовленнєвих компетенцій українців і перш за все української молоді. У тезах представлено ефективність рольових ігор на уроках англійської мови у старших класах. Рольова гра є ефективним методом у вивченні англійської мови, або будь-якої іноземної мови.

Актуальність даної теми викликана багатьма чинниками. По-перше, це один з ефективних методів аби зацікавити дітей вивчати мову. По-друге, через те, що вивчення іноземної мови в усному аспекті є набагато важчим для учнів, ніж в письмовому.

Метою тез є виявлення ефективності рольової гри на уроках старших класів при навчанні діалогічного мовлення.

Ігри є одним із найважливіших компонентів, який вчитель має використовувати у класі. Вони містять в собі різні активності, які дають учням спільну ціль, завдання та, крім того – це один з варіантів розвантаження. Тобто, діти вивчають матеріал та при цьому отримують позитив [4].

Рольові ігри на уроках іноземної мови – це не просто заняття чи активність, спрямована на те, щоб гаяти час на уроці, розважатися чи байдикувати, а саме націлене на вивчення мови і є одним з найефективніших методів. Більш того, все має підпорядковуватися правилам. І учень має розуміти, що під час гри він має змогу покращити свої навички говоріння, концентрації, уваги, комунікації тощо [4].

Рольові ігри – це ситуативно-варіативні вправи, завдяки яким учні мають можливість повторити матеріал декілька разів. Більш того, вони роблять це в умовах, які є максимально наближеними до реального мовного спілкування з властивими йому ознаками такими як: цілеспрямованість, спонтанність та емоційність [1, с. 7].

Робота R. Constantinescu вказує на те, що:

- рольові ігри на уроках допомагають учням почувати себе впевнено;
- підвищують мотивацію та бажання самовдосконалитися;
- конкуренція або ж виклик – це ключові фактори будь-якої гри. Саме це допомагає учням більше часу приділити завданню, адже від цього буде залежати їхній успіх;
- розвиває міждисциплінарний підхід, адже діти можуть запозичувати тематику певних завдань з інших предметів;
- ігри розвивають дисципліну; важливо, вчителю контролювати дисципліну на уроці. Якщо починає бути дуже шумно, або ж кожен починає те, що йому заманеться, то ефективність усіх вправ втрачається. Адже через втрату дисципліни, шум та галас, не можна отримати результативність або вивчити щось нове. Тому завдяки РІ розвивається дисципліна у класі та взаємоповага один до одного. Учні розуміють, що таким чином вони можуть більше вивчити та справитися із завданням краще.
- завдяки таким завданням, пропонуються нові та динамічні форми навчання;
- рольові ігри адаптовані для різних рівнів;
- навчальні ігри досить прості для використання та розуміння;
- вони не займають багато часу на уроці;
- використовуючи даний метод навчання на уроці, як вчитель, так і учень спостерігають як результати вивчення матеріалу стають більш помітними;

- час на виконання завдання надається з самого початку, що допомагає учням виконувати вправу, але у короткий проміжок часу [3, с. 110-115].

Бачимо, наскільки ефективними є дані методи у вивчення іноземної мови. Звісно, в учнів має виникати бажання розігравати діалоги, грати рольові ігри на уроках. Даний процес має приносити учням лише задоволення. Тоді процес вивчення англійської перестає бути нудним.

Більш того, вчитель має розуміти, коли влучно залучати дітей до таких ігор. Ідеально, коли це поєднано з темою уроку, граматичними вправами, які є актуальними для учнів зараз. Звісно, рольова гра має відповідати тематиці вокабуляру, який зараз вивчають учні старших класів. Більш того, вчителю варто прослідковувати та давати завдання відповідного рівня складності. Також R. Constantinescu вважає, що:

- рольова гра має мати мету. Тобто, учні мають розуміти, що гра – це не лише розвага, а їхня мотивація у вивченні мови.

- всі діалоги мають бути спрямовані на використання та покращення мови. Це має залучати всі аспекти (лексика, граматики, говоріння, слухання тощо).

- більш того, вчений зазначає, що найкраще використовувати короткі рольові ігри та, звісно, не кожного уроку, адже так учні можуть втратити весь інтерес.

- для того, щоб це приносило лише ефективність та користь, слід підбирати завдання, яке буде відповідати учням за віком. Тобто, учням старших класів може бути не цікаво розігравати якусь дитячу сценку тощо. Вчителю варто бути обережним, адже це теж може позбавити інтересу до вивчення мови [3, с. 110-115].

Ми бачимо, що використання рольових ігор на уроках англійської мови в учнів старших класів приносить виключно ефективність та користь у вивченні мови.

Це допомагає учням позбутися страху виступів перед публікою. Завдяки таким вправам можна швидко та ефективно розширити словниковий запас відповідно до теми уроку. Окрім того, даний метод стає більш популярним. Завдяки чому, більшість вчителів вже впровадили або впроваджують дану активність на своїх уроках.

Важливо зазначити те, що ми говоримо про учнів старших класів. Вони у своєму віці прагнуть до свободи, незалежності, хочуть бути індивідуальною одиницею і, саме використання таких ігор на уроках допомагає їм це зробити. Адже, вони самостійно створюють план, репліки, розподіляють ролі. Також діти обирають серед запропонованих їм тем, найкращу для них.

Отже, бачимо, що рольова гра на уроках англійської мови дійсно є ефективним методом у вивченні нового матеріалу, а інтенсифікація навчального процесу допомагає українській молоді успішно інтегруватися у європейський культурно-мовленнєвий простір.

Список використаної літератури

1. Гис В. Й. Методика проведення гри як засобу активної пізнавальної діяльності. Англійська мова та література. №6. 2010. 7 с.

2. Byrne, D. Games. Teaching Oral English. Harlow: Longman Group UK Limited. 1995. 101-103.

УДК 159.922.76-056.34:616.891

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ВІДХИЛЕНЬ НЕРВОВО-ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Копилова Олена, здобувач ОС «магістр»
спеціальності 053 «Психологія» I курс, РДГУ
Науковий керівник: Безлюдна Валентина Іванівна,
кандидат педагогічних наук, професор

Постановка проблеми. Наукова проблема полягає у виявленні сутності та складових психологічного супроводу відхилень у нервово-психічному розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Мета дослідження – обґрунтування психологічного супроводу як технології психологічної корекції затримок у нервово-психічному розвитку дітей у період молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поділяючи думку науковців про значимість психологічного супроводу (далі – ПС) для повноцінного розвитку дітей молодшого шкільного віку, ми вважаємо, що він у жодному випадку не може бути вузько функціональним. ПС має набути особистісно-орієнтованого характеру з урахуванням факторів оточення та особливостей розвитку, які ми вважаємо потенційними причинами затримки нервово-психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку.

У цьому контексті необхідно, на нашу думку, вести мову про діалектику нервово-психічного розвитку кожної дитини. Таке розуміння стратегічної перспективи має бути визнане найоптимальнішим, оскільки передбачає визнання наявності у кожної дитини притаманного їй потенціалу можливостей, необхідних для її успішного включення у соціокультурний простір. Причому ПС не лише забезпечує підтримку вже наявних здібностей і сприяє виявленню прихованих можливостей дітей, а й формує їх соціальну поведінку, впливаючи на самопочуття і, як результат, актуалізує оптимальний рівень розвитку [1, с. 68].

Основне завдання ПС – забезпечення прав дитини в умовах її звичного проживання на багатогранний розвиток згідно з потенційними можливостями та наявними здібностями. Саме тому під ПС необхідно розуміти складний процес постійної взаємозацікавленої взаємодії у форматі «супроводжувач-дорослий – супроводжуваний-дитина». Її результатом мають стати такі адекватні та оптимальні рішення та дії, які забезпечують позитивну динаміку та ефективність нервово-психічного розвитку дитини.

Основою ПС виступають традиції гуманістичної психології. Їхня сутність полягає в обов'язковому визнанні цінності кожної дитини як унікальної особистості і її права на реалізацію як притаманних їй здібностей та задатків, так і потенційних можливостей. Зрозуміло, що ПС має набути системного безперервного характеру та враховувати позитивний потенціал нервово-психічного розвитку дитини.

Важливо, на нашу думку, наголосити на тому, що у форматі «супроводжувач-дорослий – супроводжуваний-дитина» пріоритетом має стати взаємозацікавлена взаємодія, що базується на системі адекватних та виправданих впливів. Зрозуміло, що такі впливи мають спрямовуватися на мінімізацію емоційного дискомфорту, формування емоційної компетентності, саморегуляції поведінки дитини. Саме тому ми вважаємо, ПС забезпечує можливість надання адекватної, своєчасної, ефективною та результативною психологічної допомоги дітям молодшого шкільного віку.

Крім цього, що ПС – це сучасна технологія психологічної корекції нервово-психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку, це ще й особлива науково-практична галузь. Покладений в її основу мультидисциплінарний підхід свідчить про її багатогранне спрямування. Воно полягає не лише у вирішенні завдань гуманізації освіти, забезпеченні особистісно-орієнтованого навчання й виховання, створенні умов для адекватного розвитку дітей молодшого шкільного віку, а й у збереженні, і це, на нашу думку, головне, їхнього психічного та соматичного здоров'я [1, с. 47].

У цьому контексті ми поділяємо думку О.В. Казаннікової про те, що процес корегування нервово-психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку має відбуватися на п'яти взаємопов'язаних та взаємообумовлених напрямках, якими є:

«1. Психологічна просвіта батьків.

Включає три блоки. Перший – присвячений ролі виникнення і закріплення невротичної поведінки дитини в умовах сім'ї. Особлива увага повинна приділятися розвитку в дитини почуття впевненості, що батьки підтримують її. Демонструється значення сімейних конфліктів і загальної атмосфери в родині.

Другий блок стосується впливу на дітей страхів, невротичної поведінки близьких дорослих, їхнього загального емоційного самопочуття.

Третій блок присвячений розвитку в дітей впевненості у власних силах, відчуття власної компетентності. Основне завдання такої роботи – формування в батьків уявлення про те, що саме їм належить вирішальна роль у процесі профілактики неврозів та їх усунення.

2. Психологічна просвіта педагогів. Значна увага повинна приділятися поясненню того, як можуть вплинути невротичні розлади молодших школярів на подальший розвиток дитини, успішність її діяльності. Демонструється роль у профілактиці і подоланні неврозів чітких, послідовних вимог, конкретного зворотного зв'язку за збереження основного принципу – поваги до дитини.

3. Навчання батьків конкретних способів усунення невротичних розладів у молодших школярів, а також навчання дітей опанування способами корекції невротичної поведінки.

4. Безпосередня робота з дітьми, орієнтована на вироблення і укріплення впевненості, власних критеріїв успішності, уміння поводити себе у складних ситуаціях, ситуаціях неуспіху. Під час психопрофілактики ця робота повинна бути орієнтована на оптимізацію тих зон, з якими пов'язані причини виникнення невротичних розладів. Під час психокорекції – на ті зони уразливості, які характерні для конкретної дитини. Важливим є вироблення індивідуальних ефективних моделей поведінки у значущих чи складних ситуаціях. Доцільним є програвання таких важливих ситуацій.

5. Забезпечення і обговорення практики реалізації нових навичок і умінь у реальному житті. Психокорекція невротичних розладів у молодших школярів передбачає:

- пом'якшення емоційного дискомфорту в дітей;
- підвищення їхньої активності і самостійності;
- усунення вторинних особистісних реакцій, зумовлених невротичними порушеннями, таких як агресивність, підвищена збудливість, тривожність та інші;
- корекція самооцінки, рівня самосвідомості, формування емоційної стійкості та саморегуляції» [2, с. 76].

Ми виділяємо низку ефективних та результативних засобів реалізації ПС нервово-психологічного розвитку дітей молодшого шкільного віку на усіх цих напрямках, а саме:

- вивчення їх психологічного розвитку крізь призму навчальної діалектики;
- оцінювання адекватності та оптимальності їх освітнього середовища;
- визначення оптимальних умов для їх виховання;
- виявлення якісних показників їх соціального середовища;
- створення адекватних умов для їх розвитку як особистостей;
- корегування похибок та відхилень як у їх навчанні, так і вихованні;
- надання пріоритетності розвивальній роботі з ними;
- застосування не лише індивідуальних, а й групових форм роботи з ними;
- активізація взаємозацікавленої взаємодії форматі «супроводжувач-дорослий – супроводжуваний-дитина».

Висновки. Таким чином, проведений аналіз дозволив нам сформулювати низку висновків, а саме:

1. У сучасних умовах психологічний супровід доцільно вважати дієвою технологією психологічної корекції нервово-психологічного розвитку дітей молодшого шкільного віку.

2. Взаємозацікавлена взаємодія як система адекватних і виправданих впливів у форматі «супроводжувач-дорослий – супроводжуваний-дитина» має стати основою психологічного супроводу.

3. Психологічний супровід – це безперервний та багатогранний процес, що реалізується на кількох взаємопов'язаних та взаємообумовлених напрямках.

Список використаних джерел

1. Психологічний супровід школярів / упоряд. Т.П. Гончаренко. Київ : Ред. заг. пед. газет, 2005. 128 с.

2. Казаннікова О.В. Психологічний супровід молодших школярів із невротичним розладом. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 5. Т. 2. С. 73–77. URL: http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/5_2019/part_2/15.pdf

3. Карпенко Н.В. Діагностика психічного розвитку дитини в роботі педагога (вчителя, вихователя) : навч. посібник. Київ : Каравела, 2008. 192 с.

УДК 159.942-057.87

ДІАГНОСТИЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ СТУДЕНТІВ У ПЕРІОД КРИЗИ

Климчук Ілона, здобувач ОС «магістр»

спеціальності 053 «Психологія», 2 курс, РДГУ

Науковий керівник: Кулакова Л. М., канд. психол. наук, доцент

Постановка проблеми. Вивчення і дослідження особливостей емоційної стійкості у студентів університет у період кризи є досить актуальним у наш час. Стрес та психічне здоров'я учасників академічних груп стає важливим для вивчення в системі нових реалій навчального процесу, оскільки психологічно здорові студенти стають запорукою ефективного майбутнього розвитку держави. Тому освітні установи можуть працювати над зменшенням кризових проявів, пов'язаного з навчанням студентів, шляхом надання програм, які демонструють зменшення стресорів та посилення управління негативними емоціями і їх подолання.

Мета дослідження – проаналізувати особливості діагностичного аспекту емоційної стійкості студентів у період кризи.

Виклад основного матеріалу. Вивченням емоційної стійкості займаються дослідники генетичної, диференціальної, вікової та соціальної, освітньої, а також авіаційної, інженерної, військової, спортивної психології та ін.

Денсон Т. [2, 103-112] зазначав, що людину можна вважати емоційно стійкою за такими ознаками: 1) якщо емоційне збудження не перевищує допустимого рівня, незважаючи на найсильнішу стимуляцію; 2) якщо немає порушення моделей поведінки, незважаючи на найсильніше емоційне збудження. Вчений виокремив основні підходи до вивчення емоційної стійкості: фізіологічний (для оцінки того, як емоційна стійкість залежить від особливостей нервової системи); структурний (для визначення регуляторних структур індивіда); нормативний (для розкриття особливого механізму самоконтролю) [7, 171- 175].

Досліджуючи прояви емоційного життя, Б. Семиченко зазначає, що «їх поділ на почуття, афекти, емоції, пристрасті, стреси, емоційні стани є досить умовним, оскільки емоційні стани складаються з емоцій, а кожна емоція за певних обставин постає як психічний стан» [6, с. 585-592]. Таким чином, емоційна стійкість складається з психологічних і біологічних компонентів, з яких останній сприяє своєчасній і повній мобілізації організму в екстремальних ситуаціях. Тому варто трактувати емоційну стабільність як організаційно-мотиваційний фактор поведінки людини, джерело особистісного розвитку і взаємин з навколишнім світом.

Емоційна нестабільність у студентів виникає під впливом безлічі зовнішніх і внутрішніх факторів і проявляється як «приглушення» емоцій, зникнення гостроти почуттів та переживань, збільшення числа конфліктів з партнерами зі спілкування, байдужість та відгородженість від переживань іншої людини, втрата відчуття цінності життя, втрата віри у власні сили та ін [4, 196-209]. Серед причин емоційного вигорання у студентів, можна виділити наступні аспекти:

1. Підвищене почуття відповідальності у виконанні навчальної роботи.
2. Кризі, також сприяє страх, у студентів можна виділити їх декілька: страх не здати певну роботу або здати її невчасно, страх бути відрахованим або бути гіршим за однокласників. Тут варто виділити вплив думки соціуму, наразі у суспільстві, особливо серед старшого покоління, склалась стійка думка щодо вищої освіти як необхідного елементу життя.
3. Проблеми в сім'ї та в навчанні. Проблеми завжди стають на заваді і заважають жити, вчитися і працювати, поки з ними не розберешся. А поки вони є, то забирають дуже багато сил, ресурсів, яких не вистачить для якісного здобуття інформації, освіти [5, 291-295].
4. Також для навчальної діяльності характерно те, що студент не бачить результату власної праці одразу. Робітник на підприємстві знає, скільки він зробив за день елементів як і куди вони підуть, і який буде кінцевий результат діяльності до якої він долучився. Студент, в свою чергу, також працює щодня, проте результати роботи, наприклад самостійної або контрольної, він дізнається в кращому випадку через тиждень [1]. А якщо розглядати це питання в більш глобальному розумінні, то знання, які отримує студент, стануть у нагоді тільки після початку трудової діяльності за профілем навчання. У зв'язку з цим мотивація працювати у студента падає, він не завжди може зрозуміти, чи корисна та робота, яку він виконує.

5. Останній аспект, який варто розглянути в контексті причин емоційної нестабільності під час навчання у вищому навчальному закладі – це тривала переважаність студентів. Часто можна спостерігати прокрастинацію і невміння рівномірно розподілити час на виконання навчальних завдань у здобувачів освіти [9, с. 198].

Кризовий період заважає навчальному процесу і робить його малоефективним: студент не має сил, мотивації вчитися. Наслідки кризи у студентів можуть бути серйозними та важкими. Насамперед впливати на успішність: студент більше не може ефективно виконувати навчальні завдання. У подібних обставинах може статися навіть відрахування або відхід в академічну відпустку. Відповідальний студент із добрими знаннями буде змушений призупинити або закінчити навчання через свій психологічний стан [3, с. 51-55]

Особливості емпіричного дослідження, проведеного на вибірці студентів вищого навчального закладу. Дослідження проводилося в чотири етапи:

На *першому етапі* проаналізовано філософську, психологічну, педагогічну, юридичну літературу; визначено мету, об'єкт, предмет і основні завдання дослідження; сформульовано гіпотезу дослідження; проведено відбір методик.

На *другому етапі* розроблено концепцію дослідження; виявлено критерії дослідження, складено план експерименту; проведено пілотажне дослідження; продовжено вивчення наукової літератури.

На *третьому етапі* проведено констатувальний етап дослідження, здійснено математико-статистичний аналіз експериментальних даних, узагальнено теоретичні й емпіричні результати дослідження.

На *четвертому етапі* зроблено систематизацію, інтерпретацію та узагальнення результатів дослідження, сформульовано висновки, здійснено оформлення матеріалів дослідження.

При підборі методів дослідження ми керувалися принципом системності, який передбачає вивчення предметів та явищ дійсності в їх суттєвих взаємозв'язках та в взаємозалежностях.

Для дослідження емоційної стійкості студентів у період кризи нами було запропоновано такі психодіагностичні методики:

Методика «*Діагностика емоційної стійкості особистості*» (автор А. Хромова). Загальний показник емоційної стійкості людини визначається за сукупністю декількох взаємозалежних чинників, що так чи інакше визначають емоційне життя особистості, її психологічні особливості та актуальний настрій. Основні шкали методики позначені як психологічні фактори емоційної стійкості особистості: фактор 1 ЕЗ – емоційної зрілості; фактор 2 СВ – сили волі; фактор 3 МУ – мотивації на успіх; фактор СІ – самооцінка інтелекту (тенденції розвиненості інтелекту); фактор 5 НО – невротизації особистості; фактор 6 СС – стійкості до стресу; фактор 7 СП – самоконтролю поведінки, фактор 8 ТБ – тривожності-безтурботності; фактор 9 РМ – раціональності мислення; фактор 10 ЕІ – екстернальності-інтернальності. Загальний 11-ий фактор відображає рівень емоційної стійкості особистості.

Методика «*Диференціальні шкали емоцій*» (К. Ізард), ця методика розроблена відомим вченим у вигляді додатка до його теоретичної концепції, в якій розвиваються положення про існування 10 базових емоцій, що становлять основу усього емоційного життя людини.

Компактна і зручна в застосуванні «Шкала диференціальних емоцій» заповнює існуючий в прикладній психодіагностиці дефіцит засобів, що дозволяють отримати одномоментний зріз цілої палітри поточних емоційних переживань.

Запропонована методика включає 30 монополярних шкал, представлених прикметниками, що відповідають різним відтінкам емоційних переживань. Для оцінки кожної з 10 базових емоцій використовуються три приватні шкали, розташовані в наступному порядку:

I. Інтерес (п. 1–3); II. Радість (п. 4–6); III. Здивування (п. 7–9); IV. Горе (п. 10–12); V. Гнів (п. 13–15); VI. Відраза (п. 16–18); VII. Презирство (п. 19–21); VIII. Страх (п. 22–24); IX. Сором (п. 25–27); X. Провина (п. 28–30).

Методика «*Діагностика особливості емоційного реагування на навколишнє середовище*» (В. Бойко), визначено три види стимулів: позитивні, нейтральні (амбівалентні) і негативні.

Методика психологічної діагностики копінг-механізмів (Е. Heim). Методика психологічної дозволяє досліджувати 26 ситуаційно-специфічних варіантів копіngu (інакше типів поведінки, реагування на складну ситуацію, боротьби зі стресом), розподілених на три основні сфери психічної діяльності – когнітивні, емоційні і поведінкові копінг-механізми

Проаналізовано результати методики «Діагностика емоційної стійкості особистості», які свідчать про те, що 22% досліджуваних мають високий рівень стресостійкості, 42% - середній, а 36% - низький. Ці дані вказують на те, що особи з низьким рівнем прояву даної якості, можуть бути вразливішими до впливу стресових факторів, що може впливати на їхнє навчання та здоров'я. Для цієї групи може бути корисною програма психологічної підтримки, тренінги з розвитку стресостійкості та інші інтервенції.

Методика діагностики особливостей емоційних реакцій показала, що лише 25% респондентів сприймають навколишню дійсність позитивно, що може впливати на їхній емоційний стан та відносини з навколишнім середовищем. Отже, більшість студентів може потребувати уваги у збалансуванні своїх емоцій та сприйнятті навколишнього середовища, що робить необхідним залучення програм психологічного тренування для розвитку позитивного мислення та підвищення емоційної гнучкості індивідів.

Висновки. Отже, аналіз літератури підтверджує, що студентський період часто є кризовим, пов'язаним зі змінами в соціальному, освітньому та особистісному вимірах. Ці зміни можуть спричинити емоційний стрес та викликати негативні реакції. Емпіричні дослідження підкреслюють важливість емоційної стійкості серед студентства, адже студентський період часто є кризовим.

Емоційна стійкість у студентів, проявляється у наступних характеристиках: 1) якщо емоційне збудження не перевищує допустимого рівня, незважаючи на найсильнішу стимуляцію; 2) якщо немає порушення моделей поведінки, незважаючи на найсильніше емоційне збудження. Стресостійкість – це творчий процес, який сприяє розвитку нових

інтегративних особистісних якостей, які сприяють підвищенню адаптивності та здатності справлятися зі стресом в екстремальних умовах

Емпірично з'ясовано, що 22% досліджуваних мають високий рівень стресостійкості, 42% - середній, а 36% - низький. Ці дані вказують на те, що особи з низьким рівнем прояву даної якості, можуть бути вразливішими до впливу стресових факторів, що може впливати на їхнє навчання та здоров'я.

Діагностовано, що наразі лише 25% респондентів сприймають навколишню дійсність позитивно, що може впливати на їхні емоційний стан та відносини з навколишнім середовищем. Отже, більшість студентів може потребувати уваги у збалансуванні своїх емоцій та сприйнятті навколишнього середовища, що робить необхідним залучення програм психологічного тренування для розвитку позитивного мислення та підвищення емоційної гнучкості індивідів.

Список використаних джерел

1. Богданов С., Чернобровкін В., Панок В. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах. Київ : Університетське видавництво ПУЛЬСАРИ. 2017. 204 с. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11848/Bohdanov2017.pdf>
2. Денсон Т. Ф. Модель кількох систем гнівного роздумування. *Огляд особистості та соціальної психології*. 2013. № 17. С. 103-123.
3. Курова А. В. Ситуація невизначеності у парадигмі сучасних викликів суспільства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Психологія»*. 2021. № 4. С. 51-55.
4. Назаревич В. Арт-терапія як засіб психологічної корекції емоційних розладів. *МОЗОК. Широкі дослідження в області штучного інтелекту та нейронауки. Психологія*. 2022. № 4. С. 196-211. URL: <https://doi.org/10.18662/brain/13.4/383>
5. Castillo L. G., and Schwartz, S. J. Introduction to the special issue on college student mental health. *J. Clin. Psychol.* 2013. № 69. С. 291-297.
6. Han K. Self efficacy, health promoting behaviors, and symptoms of stress among university students. *Taehan Kanho Hakhoe Chi*. 2005. № 35. P. 585-592.
7. Shankland R., Martin-Krumm C. Assessing optimal functioning: positive psychology scales validated in French. *Pratiques Psychol.* 2012. № 18. P. 171-187.

УДК 159.9

ВИМІРЮВАННЯ САМОЕФЕКТИВНОСТІ ДОРΟΣЛИХ УКРАЇНЦІВ

Крала Катерина, здобувач ОС «магістр»

спеціальності 053 «Психологія», 2 курс

Національний університет «Острозька академія»

Науковий керівник: Нікітчук У.І., канд. психол. наук, доцент

Постановка проблеми. Повномасштабна війна в Україні внесла корективи у життя кожного українця. Наразі і перед військовими, і перед цивільними українцями стоїть ряд важливих завдань. На успішне вирішення завдань впливає віра людини у власну здатність з допомогою своїх здібностей справлятися зі складними ситуаціями, виконувати завдання та досягати поставленої мети. З огляду на ту обставину, що поняття самоефективності для вітчизняної психологічної науки є порівняно новим, але водночас затребуваним в умовах сьогодення, актуальність вивчення самоефективності українців не викликає сумніву.

Мета дослідження – визначити рівень самоефективності дорослих українців.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «самоефективність» у психологічну науку було введено канадсько-американським психологом українського походження і професором Стенфордського університету А. Бандурою у 1977 році. А. Бандура визначив, що самоефективність — це «віра індивіда у власні можливості

організувати та виконати курс дій, які необхідні для управління майбутніми ситуаціями» [6]. Це – переконання людини у своїй здатності виконувати поведінку, необхідну для досягнення конкретних результатів, впливати на події, виконувати завдання та досягати мети.

Переконання людини стосовно її самоефективності впливають на те, який спосіб дії вона вибере, яких зусиль буде докладати, як довго вона вистоїть перед перешкодами і невдачами [7, с.65].

Загальна самоефективність – це самоефективність, яка складається із окремих самоефективностей, що існують у різних галузях людської діяльності [1].

Самоефективність у діяльності (або діяльнісна самоефективність) – це переконання, що досвід та компетенції, які набуті раніше у конкретному виді діяльності, можливо застосувати в аналогічній діяльності і досягти успіху [1].

Самоефективність у спілкуванні (або соціальна самоефективність) – це переконання людини про власну комунікативну компетенцію, яку вона успішно зуміє застосувати у ситуації взаємодії з іншими людьми [1].

Методи дослідження. У дослідженні нами було використано наступні методики:

1) Опитувальник «Шкала самоефективності» Р. Шварцера і М. Єрусалема [8] для визначення загальної самоефективності у дорослих українців [3, с.142-143].

2) Опитувальник «Шкала самоефективності» М. Шерера та Дж. Маддукса для визначення самоефективності у діяльності і самоефективності у спілкуванні у дорослих українців [2, с.63-64].

3) Опитувальник "Шкала психологічного стресу Кесслера К10" для визначення рівня виснаження від стресу у дорослих українців [4].

4) Опитувальник "Шкала самооцінки проявів посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Методика PCL-5" для визначення ймовірності наявності ПТСР у дорослих українців [5].

Вибірка дослідження. Вибірку дослідження становили 30 респондентів віком від 21 до 54 років, які проживають у Рівненській, Волинській та Київській областях України, серед яких 86,7% досліджуваних жіночої статі та 13,3 % досліджуваних чоловічої статі.

Дослідження проводилось у період з 1-го по 10 жовтня 2023-року.

Результати дослідження. За результатами емпіричного дослідження було встановлено рівень загальної самоефективності дорослих українців:

- 1) У 0 % респондентів встановлено низьку загальну самоефективність.
- 2) У 6,7 % респондентів встановлено нижчу за середню загальну самоефективність.
- 3) У 20 % респондентів встановлено середню загальну самоефективність.
- 4) У 60 % респондентів встановлено вищу за середню загальну самоефективність.
- 5) У 13,3 % респондентів встановлено високу загальну самоефективність.

За результатами емпіричного дослідження було встановлено рівень самоефективності дорослих українців у діяльності:

- 1) У 13,3 % респондентів встановлено низьку самоефективність у діяльності.
- 2) У 56,7 % респондентів встановлено середню самоефективність у діяльності.
- 3) У 30 % респондентів встановлено високу самоефективність у діяльності.

За результатами емпіричного дослідження було встановлено рівень самоефективності дорослих українців у спілкуванні:

- 1) У 46,7 % респондентів встановлено низьку самоефективність у спілкуванні.
- 2) У 23,3 % респондентів встановлено середню самоефективність у спілкуванні.
- 3) У 30 % респондентів встановлено високу самоефективність у спілкуванні.

За результатами емпіричного дослідження було встановлено рівень виснаження від стресу у дорослих українців:

1) У 16,7 % респондентів встановлено «зелену» зону стресу (нормальний психологічний стан).

2) У 53,3 % респондентів встановлено «жовту» зону стресу (легке психоемоційне виснаження).

3) У 16,7 % респондентів встановлено «жовтогарячу» зону стресу (при даному рівні важливо звернутись до спеціаліста у сфері охорони психічного здоров'я для проведення додаткового обстеження).

4) У 13,3 % респондентів встановлено «червону зону» (сильне психоемоційне виснаження, обов'язково звернутись до спеціаліста у сфері охорони психічного здоров'я).

За результатами емпіричного дослідження було встановлено ймовірність наявності ПТСР у дорослих українців:

1) У 73,3 % респондентів встановлено малоїмовірний ПТСР.

2) У 26,7 % респондентів встановлено ймовірний ПТСР.

З метою якісної інтерпретації отриманих результатів нами був проведений кореляційний аналіз даних, в результаті якого були виявлені зв'язки між наступними показниками:

1) Високий рівень прямого зв'язку між загальною самоефективністю та самоефективністю у діяльності ($r = 0,72$).

2) Високий рівень прямого зв'язку між загальною самоефективністю та самоефективністю у спілкуванні ($r = 0,7$).

3) Середній рівень прямого зв'язку між самоефективністю у діяльності та самоефективністю у спілкуванні ($r = 0,54$).

4) Середній рівень зворотнього зв'язку між загальною самоефективністю та рівнем виснаження від стресу ($r = - 0,32$).

5) Середній рівень зворотнього зв'язку між загальною самоефективністю та ймовірністю наявності ПТСР ($r = - 0,42$).

6) Середній рівень зворотнього зв'язку між самоефективністю у діяльності та рівнем виснаження від стресу ($r = - 0,35$).

7) Середній рівень зворотнього зв'язку між самоефективністю у діяльності та ймовірністю наявності ПТСР ($r = - 0,5$).

8) Середній рівень зворотнього зв'язку між самоефективністю у спілкуванні та рівнем виснаження від стресу ($r = - 0,41$).

9) Середній рівень зворотнього зв'язку між самоефективністю у спілкуванні та ймовірністю наявності ПТСР ($r = - 0,49$).

Висновки. У 13,3 % дорослих українців встановлено високу загальну самоефективність, у 60 % – вищу за середню, у 20 % – середню, у 6,7 % – нижчу за середню, у 0 % – низьку. У 30 % дорослих українців встановлено високу самоефективність у діяльності, у 56,7 % – середню, у 13,3 % – низьку. У 30 % дорослих українців встановлено високу самоефективність у спілкуванні, у 23,3 % – середню, у 46,7 % – низьку. Були виявлені високий рівень прямого зв'язку між рівнем загальної самоефективності та рівнем самоефективності у діяльності та рівнем загальної самоефективності і рівнем самоефективності у спілкуванні. А також середній рівень зворотнього зв'язку між загальною, самоефективністю у діяльності та самоефективністю у спілкуванні і рівнем виснаженням від стресу та ймовірністю наявності ПТСР.

Список використаних джерел

1. [Гальцева Т. О.](#) Види самоефективності особистості: їх характеристика та дослідження. Науковий вісник Херсонського державного університету. [Серія «Психологічні науки»](#). 2015. Вип. 4. С. 110-114.

2. Драченко А. О. Психологічні особливості розвитку самоефективності студентської молоді. URL: <https://dSPACE.nau.edu.ua/bitstream/NAU/54172/1/%D0%94%D1%80%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%90.%D0%9E.%20.pdf/> (дата звернення: 29.09.2023).

3. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів : методичний посібник. / О. М. Кокун та ін. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2011. 281 с.

4. Тест на виявлення виснаження від стресу. URL: <https://trevog-bolshe.net/blog/test-na-vyyavlennya-vysnazhennya-vid-stresu/> (дата звернення: 29.09.2023).
5. Тест на посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). URL: <https://trevog-bolshe.net/blog/test-na-posttravmatychnyj-stresovyj-rozlad-ptsr/> (дата звернення: 29.09.2023).
6. Bandura A. *Self-efficacy: Toward to unifying theory of behavioral change*. Psychological review. 1977. Vol. 84, no 2. P. 191-215.
7. Bandura A. *Social foundations of thought and action : A social cognitive theory*. NJ : Prentice-Hall, 1986. 617 p.
8. Schwarzer R., Jerusalem M. *Generalized Self-Efficacy scale* / ed. by J. Weinman, S. Wright, M. Johnston. Windsor, 1995. P. 35-37.

УДК 316.32-057.87

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

*Лицюк Анастасія, здобувач ОС «магістр»,
спеціальності 053 «Психологія», 2 курс, РДГУ*

Науковий керівник: Ставицька О.Г., канд. психол.наук, доцент

Постановка проблеми. Дослідження поняття «самооцінка», залишається актуальним для багатьох дослідників, оскільки дане поняття впливає на рівень та якість життя людини. Зазвичай, особистість, яка хоче розвиватися та змінювати власні негативні переконання, починає досліджувати рівень самосприйняття, самоцінності та впевненості в собі. Дане питання варто досліджувати саме у підлітковому віці, адже це важливий період, в якому відбуваються інтенсивні емоційні та соціальні зміни. В цей період формується самоусвідомлення та самооцінка, що робить цей час важливим для подальшого розвитку особистості. Тенденція до саморозвитку набирає обертів, тому що суспільство розуміє, що для свідомого та щасливого життя, необхідно активно працювати над собою, вивчати свої сильні та слабкі сторони. В першу чергу, для подолання негативних установок, необхідно дослідити їх походження та фактори впливу.

Питання розвитку самооцінки в підлітковому віці, як важливого аспекту формування зрілої особистості, досліджували: Е. Еріксон, він визначав важливі стадії розвитку особистості, зокрема формування самооцінки в даному віковому періоді; Ж. Піаже вивчав розвиток когнітивних процесів у підлітковому віці. Поняття самооцінки вивчали деякі вітчизняні вчені, а саме: А. Адлер, У. Джемс, А. Маслоу, Б. Скінер, Д. Уотсон та інші. Вітчизняний психолог Леонід Венгер, присвятив свої дослідження психології розвитку та зростання. Він дослідив особливості розвитку процесів самооцінки в різні вікові періоди, включаючи підлітковий вік.

Мета дослідження. Визначити особливості розвитку та формування самооцінки у підлітковому віці.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Підлітковий вік характеризується розвитком процесу самоідентифікації, що супроводжується усвідомленням власної унікальності та включає в себе розвиток понять про власні здібності, цінності та місце в суспільстві. Низький рівень самооцінки може впливати на психічне здоров'я особистості, що супроводжується негативним емоційним станом та розвитком психологічних проблем і стресових ситуацій. Здатність адаптуватися до соціального середовища та взаємодіяти з оточуючими залежить від рівня самооцінки. Підліток, який впевнено оцінює себе, може краще взаємодіяти з іншими та більш успішно адаптуватися до змін. У даному віковому періоді, розглядається питання вибору майбутньої професії та формуванню особистісних цілей. Висока самооцінка, впливає на здатність швидко досягати поставлених задач та розвивати професійні та особистісні навички.

Самооцінка достатньо сильно впливає на особистість, її поведінку, активність та міжособистісні стосунки. Самоставлення індивіда значно покращується, під впливом позитивної самооцінки, що формує поведінку та діяльність. Поняття самооцінки, її процес

формування, структурні елементи та особливості розвитку, завжди привертала увагу дослідників, вони визначали як даний елемент взаємодіє з іншими аспектами особистості [4, с. 70-73].

Формування самооцінки в підлітковому віці представляє собою важливий етап розвитку, оскільки в цей період відбувається інтенсивне становлення ідентичності, власних цінностей і внутрішньої самосвідомості. Підлітковий вік, який зазвичай охоплює від 12 до 18 років, характеризується значущими фізіологічними, соціальними та психологічними змінами, які впливають на формування і сприйняття самооцінки.

Фізіологічні зміни, які відбуваються в підлітковому організмі, грають ключову роль у формуванні самооцінки. Цей період характеризується рядом фізіологічних змін, що можуть суттєво впливати на сприйняття власного тіла і, відповідно, на психологічний стан підлітка. У підлітковому віці спостерігається інтенсивний фізичний ріст, розвиток м'язово-скелетної системи та формування статевих ознак. Ці зміни можуть викликати певні труднощі у підлітка, оскільки він стикається з новими пропорціями тіла, можливими незручностями та не сформованістю. Зміни у фізичному вигляді можуть впливати на самосприйняття підлітка. Він може бути більш уважним до свого зовнішнього вигляду, спостерігаючи за розвитком власного обличчя, фігури, волосся, шкіри та інших фізичних аспектів. Неадекватна самооцінка може виникнути через порівняння з ідеалами краси, що пропонуються ЗМІ чи соціальними мережами. Розвиток м'язово-скелетної системи визначає фізичні можливості підлітка. Деякі можуть знайти задоволення в спорті та фізичних вправах, що позитивно впливає на їхнє самопочуття та самооцінку. Інші можуть відчувати дефіцит у фізичних здібностях, що може стати джерелом стресу.

Даний вік, також визначається інтенсивним пошуком власної ідентичності та формуванням самосвідомості. Цей період характеризується численними етапами, в яких підлітки активно вивчають себе та своє місце у світі. Хлопці та дівчата відкривають для себе нові інтереси, розглядають різні соціальні ролі та визначають власні цінності. Цей процес стимулює їхні внутрішні механізми самовизначення. Оточуюче середовище, включаючи сім'ю та ровесників, грає важливу роль у формуванні ідентичності. Спілкування з батьками допомагає встановити баланс між незалежністю та приналежністю. Відносини з ровесниками дозволяють підліткам експериментувати зі своєю роллю у групі та визначити, з ким вони хочуть спілкуватися та ідентифікуватися.

Важливою частиною підліткового розвитку є криза ідентичності. Згідно з теорією Еріксона, підлітки переживають конфлікт між формуванням стійкої ідентичності та можливістю потрапити в рольову конфузю. Цей процес визначає те, наскільки підліток чітко розуміє себе та своє місце у світі. Культурні стандарти та гендерні ролі впливають на статеву ідентичність підлітка. Здатність розуміти і визначати власну статеву ідентичність є важливою частиною формування даного процесу. Культурні очікування та соціальний контекст визначають, як підліток сприймає себе у відношенні до своєї статі та оточуючого світу.

Особистісні цінності визначаються в ході пошуку значущості життя. Підлітки формують свої власні цінності та переконання, відокремлюючись від впливу сім'ї чи суспільства. Цей процес допомагає їм визначити, що є для них справжньою важливістю. Розуміння та підтримка цього складного процесу розвитку ідентичності в підлітковому віці є ключовим для створення сприятливого середовища, в якому молодь може визначити себе, зрости та розвиватися. Соціальне оточення впливає на формування особистості підлітка, граючи ключову роль у його психологічному та емоційному розвитку. Сімейне середовище визначає моральні цінності та етичні переконання через взаємодію та виховання батьків. Спілкування з ровесниками визначає соціальні навички та формує групову ідентичність. Шкільне середовище впливає на академічний успіх та розвиток самооцінки через відносини з учителями та оточенням [2, с. 84].

Масові медіа та соціальні мережі вводять ідеали краси та соціальні стандарти, впливаючи на сприйняття власного зовнішнього вигляду та самооцінку. Взаємодія з різними соціальними групами, включаючи релігійні, етнічні та культурні впливи, допомагає

підліткам розширити свій світогляд та розуміння себе у різних контекстах. Ці аспекти соціального оточення взаємодіють, формуючи унікальну соціальну ідентичність підлітка. Розуміння впливу цих факторів є важливим для створення підтримуючого середовища, де підліток може розвиватися та стабільно визначати своє "Я".

Самооцінка грає значущу роль в підлітковому віці, особливо у контексті досягнень та провалів, формуючи внутрішню картину свого "Я". Успіхи створюють психологічний комфорт, допомагаючи підліткам почувати себе компетентними та цінними.

Позитивні досягнення можуть призводити до соціального визнання, впливаючи на соціальну самооцінку та взаємодію з оточуючими. З іншого боку, провали можуть викликати стрес та розчарування. Важливо враховувати, що провал є невід'ємною частиною життя та може служити цінним досвідом. Реакція на провал має ключове значення. Якщо підліток вмие взаємодіяти з негативними емоціями та вивчати нові стратегії, це сприяє формуванню реакції на виклики та розвитку навичок виправлення помилок [3, с. 86-92].

Центральною є не лише самооцінка, а й реалістичне уявлення про себе. Важливо, щоб оцінка була об'єктивною та базувалася на реальних досягненнях. Внутрішня мотивація є ключем до позитивної самооцінки, сприяючи стійкому психічному здоров'ю та самосвідомості. Важливо надавати підтримку та допомагати підліткам розуміти, що як успіхи, так і провали - це частка життя. Вони визначають індивідуальний шлях до самореалізації та особистісного росту [1, с. 379-381].

Стабільне самопочуття та здатність розрізняти та ефективно виражати свої почуття допомагає в самовизначенні, формуючи основу позитивної самоідентифікації. Емоції грають ключову роль у соціальних відносинах. Сприйняття власних емоцій дозволяє підліткам ефективно взаємодіяти з оточенням, встановлюючи та утримуючи стосунки з ровесниками, родиною та шкільним оточенням.

Підлітковий період - це час інтенсивного емоційного розвитку, де емоції та самопочуття грають важливу роль у формуванні особистості. На першому етапі, підлітки вчаться розпізнавати та розуміти свої емоції, що сприяє формуванню емоційного інтелекту. Це навчає їх взаємодіяти зі світом та будувати емоційні відносини. Емоції впливають на прийняття рішень - підлітки, які вмюють ефективно керувати своїми емоціями, здатні краще аналізувати ситуації та робити обдумані рішення [5, с. 203].

Створення емоційно безпечного середовища є ключем до психічного здоров'я підлітків, де вони можуть вільно виражати свої емоції, відчуваючи підтримку та розуміння. Емоції також впливають на навчання та креативність. Позитивні емоції можуть підтримувати більш ефективне навчання, тоді як негативні можуть створювати труднощі та викликати стрес.

Висновки. В підлітковому віці спостерігається інтенсивний пошук власної ідентичності та формування самосвідомості, що визначається активним дослідженням себе та свого місця у світі. Підлітки відкривають нові інтереси, визначають свої цінності та експериментують зі своєю роллю у суспільстві. Ключовою частиною цього процесу є криза ідентичності, де підлітки шукають стійку самоідентифікацію та визначення свого місця у світі. Соціальне оточення, включаючи сім'ю, ровесників та медіа, впливає на цей процес, формуючи соціальну ідентичність підлітка. Важливою роллю в цьому відіграє самооцінка, яка впливає на психічне здоров'я та соціальні відносини.

Успіхи та провали є невід'ємною частиною життя, важливою є внутрішня мотивація та підтримка в формуванні позитивного уявлення про себе. Стабільне самопочуття та розуміння власних емоцій, допомагають в підлітковому розвитку, сприяючи стійкому психічному здоров'ю та самосвідомості.

Список використаних джерел

1. Зінченко С.В., Швець І.В., Швець Р.В., Леоненко Д.О. Вплив самооцінки на успішність в житті. *Learning the latest theories and methods*. 2023. № 9. С. 379-381.
2. Кулаковська Р.Р. Особливості формування адекватної самооцінки у підлітковому віці. 2022. С. 84

3. Михайлишин У. Б. Вплив самооцінки на конфліктну поведінку підлітків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*. 2021. №3 – С. 86-92
4. Прокопенко Т. Теоретичні підходи до визначення поняття «самооцінка» в психолого-педагогічних дослідженнях. *Магістерський науковий вісник*. 2022. № 38. С. 70-73.
5. Токарева Н.М., Шамне А.В. Основи вікової психології: навчально-методичний посібник. Кривий Ріг, ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2013. С. 203

УДК 159.98:376-056.264

**ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВИХ МЕТОДІВ КОРЕКЦІЇ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ІЗ
ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ**

*Малець Катерина, здобувач ОС «магістр»,
спеціальності «Дошкільна освіта», 1 курс, РДГУ
Широких Анастасія Олегівна, доктор філософії
спеціальності 053 «Психологія», доцент кафедри вікової та
педагогічної психології РДГУ*

На сучасному етапі розвитку суспільства проблема психологічних наслідків екстремальних ситуацій, міждержавних, міжнаціональних, міжетнічних конфліктів і локальних воєн викликає серйозну заклопотаність. Це обумовлено тим, мирні жителі, які проживають на територіях збройних конфліктів, так чи інакше психологічно залучені в екстремальні ситуації, і певним чином реагують на них. Особливо впливу піддаються діти, у яких спостерігаються різні порушення в особистісній сфері, емоційно-вольовій, пізнавальній, комунікативній та інших. У нашому дослідженні ми зупинилися на розгляді мовленнєвої сфери, а саме – на корекційному аспекті фонетико-фонематичного недорозвинення мови.

Мета дослідження – розглянути корекційні ігрові методи мовлення для дітей із фонетико-фонематичним недорозвиненням мови.

Основний виклад матеріалу. Вищі психічні функції формуються паралельно з мовленнєвим розвитком і залежать від рівня його сформованості. Сьогодні спостерігається тенденція до збільшення кількості дітей дошкільного віку з порушеннями мовленнєвого розвитку. Детермінантами її визначаються збільшення стресів та психологічних травм, які наносить війна. Невиразне мовлення перешкоджає взаєминам дитини з оточуючим світом. До старшого дошкільного віку, а іноді й раніше, діти з мовленнєвими порушеннями починають усвідомлювати свої дефекти і можуть стати мовчазними, дратівливими та сором'язливими.

Несформованість фонетичної та фонематичної сторін мови – ффнм – означає нездатність дитини до визначення на слух правильних звуків. У дитини з ффнм така проблема проявляється в тому, що звуки вимовляються неправильно, виникає дефект оглушення або одзвінчення, замінюються тверді – на м'які, пропускаються або переставляються букви в словах. При цьому дитина не помічає допущених помилок, так як просто «не чує» різниці. Найтипівішими є заміни звуків на більш прості за місцем і способом артикуляції (наприклад, р замінюється на л або в) при цьому дитина той самий звук може замінювати різними звуками: «лука» — рука, «ковова» — корова тощо. В низці випадків дитина може правильно вимовляти ізольований (окремий) звук, а в самостійному мовленні замінювати, спотворювати його. Кількість порушених звуків у дитини з ффн може бути досить значною – до 16—20. Поряд з порушеною звуковимовою у дітей з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення (ффнм) спостерігаються помилки в складовій структурі слова. Наприклад: «каркадил» – крокодил, «батуретка» – табуретка, «тартошка» – картопля тощо. За визначенням ю. Рібцун, діти із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення – це діти з ринолалією, дизартрією, дислалією акустико-фонематичної й артикуляторно-фонематичної форми [2,3].

Вивчаючи тему фонем, ми ініціювали проведення експериментального дослідження, де використовували спеціальні діагностичні методики для виявлення порушень.

Методика 1. «Скажи, який звук зустрічається частіше».

Мета: діагностика рівня розвитку вміння виділяти частотний звук на слух. *Хід проведення:* Логопед у індивідуальній бесіді дає дитині інструкцію: «скажи, який звук зустрічається частіше». *Матеріалом обстеження слугували віршовані тексти:* 1) «Іде зоя в зоопарк. Ось її зупинка. Вийшла зоя із таксі, засміялась дзвінко». 2) «Зебра, заєць, зубр, змія – тут їх всіх побачу я!». 3) «Рома та рита співають у хорі, ввечорі разом гуляють надворі, разом додому ідуть, як пора. Рома та Рита – це брат і сестра!» 4) «Зі сметаною в обід дерунів об'ївся дід. Да-да-да, ді-ді-ді. Дерунів об'ївся дід». 5) «Життерадісні жирафи узяли журнал із шафи. Його жужмили і м'яли. Все одно не прочитали» [1].

Методика 2. «Розподіл картинки».

Мета: діагностика рівня розвитку вміння виділяти опозиційні звуки у слові з опорою на наочність дитини. *Хід проведення:* Логопед у індивідуальній бесіді дає дитині інструкцію: «розподіли картинки за групами: зліва – картинки, в назвах яких є звук [с], праворуч – звук [ш]» (відповідно пропонуються картинки з іншими опозиційними звуками). Матеріалом обстеження слугували картинки з віршиками.

Методика 3. «Вивчення звукового аналізу».

Мета: продіагностувати вміння визначати наголошені голосні та приголосні звуки на початку та в кінці слів. *Хід проведення:* Логопед у індивідуальній бесіді дає дитині інструкцію: «визнач перший звук у слові». Матеріалом для обстеження у першій серії завдань є слова визначення наголошеного голосного на початку слова: алла, оля, інна, лелека, осот, равлик, вулиця, хмара (на слух); предметні картинки: рама, ворона, дуло, булка, трава, миска, кішка, танк, блоха, собака. Потім пропонується інструкція для другої серії завдань: «назви перший та останній звук у назвах картинок» [3].

Методика 4. «Назви слово цілком».

Мета: діагностика вміння здійснювати звуковий синтез слова у дитини старшого дошкільного віку. *Хід проведення:* Логопед у індивідуальній бесіді дає дитині інструкцію: «назви слово цілком». Матеріалом для обстеження є слова, вимовлені логопедом з паузами після кожного звуку: [ч]-[а]-[с], [д]-[а]-[ль], [м]-[а]-[к], [п]-[а]-[р]-[к], [з]-[в]-[у]-[к], [м]-[у]-[х]-[а], [ф]-[у]-[т]-[б]-[о]-[л], [с]-[у]-[х]-[а]-[р] [2].

Методика 5. «Повтори за мною». *Мета:* діагностика рівня розвитку звуко-складової структури слів у дитини старшого дошкільного віку. Логопед у індивідуальній бесіді дає дитині інструкцію: «Повтори за мною». Матеріалом для обстеження були словосполучення та речення, що містять слова різної складової структури [2].

Всі 5 методик передбачали оцінку виконання завдання від одного до чотирьох балів. Ми визначили чотири рівні розвитку фонетико-фонематичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку, а також обґрунтували їх характеристику, яку наводимо нижче:

1. Достатній рівень розвитку фонетико-фонематичної сторони мовлення.
2. Задовільний рівень розвитку фонетико-фонематичної сторони мовлення (8,4% учасників ЕГ та 16,6% учасників КГ).
3. Незадовільний рівень розвитку фонетико-фонематичної сторони мовлення (66,6% дітей ЕГ та 58,4% дітей КГ)..
4. Нульовий рівень розвитку фонетико-фонематичної сторони мовлення (25% дітей ЕГ та 25% дітей КГ).

Результати обстеження дозволили зрозуміти основні недоліки мовлення під час діагностики. Так, до них належать *сенсомоторний розвиток мовлення, що включає фонематичний слух, рівень розвитку звуковимови та навички звуко-складової структури слова.* Такі компоненти сесномоторики мовлення несприятливо відбиваються на якості життя дитини, особливо в умовах збройного конфлікту. Тому проблема потребує свого вирішення і професійного коригування.

Як відомо з психолого-педагогічних джерел, у грі, як провідній діяльності дітей дошкільного віку, можна створити найсприятливіші передумови на формування

різноманітних психічних якостей і рис особистості. У літературі з логопедії, зокрема у працях Т. Андросової С. Коноплястої, В. Іванової, А. Кравченко, відзначається важливість застосування специфічної ігрової діяльності для дітей з фонетико-фонематичним недорозвиненням, розробляються науково-методичні аспекти застосування гри як корекційного засобу. Багато труднощів може бути скориговано за допомогою застосування гри та окремих ігрових дій у ході занять. Ігрова діяльність добре знайома дитині дошкільного віку, вона стимулює появу мотивів участі у виконанні різноманітних завдань, в ігрових ситуаціях діти почуваються впевненіше та нерідко повніше розкривають свої когнітивні та творчі можливості.

В. Тищенко пише, що вузловим утворенням, ключовим моментом у корекції мовленнєвого недорозвитку є фонематичне сприймання й звуковий аналіз. Ключовими завданнями корекційного навчання в старшій групі для дітей із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення у ЗДО можуть бути: формування й розвиток слухової уваги, слухової пам'яті й фонематичного сприймання, звуковимови, навичок диференціації звуків, складової структури слова й звуконаповнюваності складу, звукоскладового аналізу й синтезу слова, розвиток лексики, граматичного ладу й зв'язного мовлення відповідно до програми навчання й виховання в здо, підготовка до навчання грамоти (М. Шеремет, В. Кондратенко, О. Ромась).

Як стверджує О. Колишкін, організація логопедичної роботи будується на розумінні необхідності планування та реалізації корекційно-розвивальних заходів, націлених на подолання порушень психомовленнєвого розвитку, змістовне збагачення словника, стимулювання використання у мовленні правильних зразків, стійкі результати корекції. Удосконалення корекційно-розвивальної діяльності обумовлено формою організації роботи з дитиною, її методами та прийомами, адекватними характеру мовленнєвого порушення. Л.Животенко вважає, що вибудувавши концепцію логопедичної роботи у ігровій формі, можна домогтися від дітей комфортного та швидкого засвоєння матеріалу. Автори Л. Федорович та Я. Пищалка вказують на такі особливості розвитку мовлення дітей: розвиток дихання, голосу, вироблення помірному темпу мовлення та його інтонаційної виразності, розвиток артикуляційної та мимічної моторики, координацію мовлення з рухом, виховання правильної звуковимови та формування фонематичного слуху за допомогою використання сенсо-моторної, режисерської, образно-рольової, сюжетно-рольової гри та гри за правилами [1].

У процесі гри емоційна сторона особистості дитини дошкільного віку досить яскраво проявляється, оскільки саме в цій формі діяльності виникає максимальна можливість проявити свої здібності, незалежність, ініціативу.

Д. Мельничук припускає, що на **першому підготовчому етапі** роботи з дітьми щодо розвитку фонематичних процесів може бути проведена система роботи з дитячими звуками. За допомогою спеціально підібраних вправ та ігор, в яких використовуються різні іграшки, які можуть звучати, оточуючі звуки, звуки тварин, різні звуконаслідування, записані в аудіофайл, можна навчити дітей розпізнавати та співвідносити звуки з джерелом їх звучання, визначати напрямок звучання звуків, кількість їх звучання [3].

Другий етап роботи має на меті вивчення правильної артикуляції голосних звуків та розвитку фонематичних процесів, де водночас знайомлять дітей із графічним зображенням відповідних літер, що позначають відповідні звуки [2]. О.Нашубська та А. Кравченко вказують, що краще засвоїти артикуляцію голосних звуків (крім артикуляційних вправ), в цьому допомагають вправи фонетичною ритмікою, які допомагають зняти м'язове напруження під час вимови звуків, подолати млявість і пасивність артикуляційних органів, досягти чистого мовленнєвого звуку і без патології [1]. Логопедична ритміка – одна з ланок корекційної педагогіки, що включає в себе способи логопедичного, музично-ритмічного та фізіологічного виховання. Її базисом вважаються мовлення, музика та рух. Внаслідок цього її завдання – корекція та профілактика наявних відхилень у мовленнєвому розвитку дітей за допомогою поєднання тексту та руху. Музика, рух і текст створюють можливість безмежно варіювати методи рухів і слова корекційних вправ, з сукупних логопедичних завдань, з

урахуванням специфічності мовленнєвих порушень. Розглянемо схему занять з логопедичної ритміки, згідно з рекомендаціями Л. Федорович та Я. Пищалки: *1 частина* – музично-ритмічна розминка. Далі додається організаційний момент (шикування, вітання), хода, дихальні вправи, вправи на регуляцію м'язового тону та вправи під рахунок. *2 частина* – основна, яка зорієнтована на подолання мовленнєвого порушення та продовження провідної логопедичної роботи методом логоритміки. Сюди включаються вправи для регуляції дихання, голосу, артикуляції з включенням мімічної гімнастики, співочі вправи, спів пісень та віршів, мелодекламація. *3 частина* – рухова розрядка. Проводяться вправи на постановку рухів та переміщень, вправи з елементами танцю, робота над відчуттям темпу та ритму, перешікування із мовленнєвими дорученнями. *4 частина* – завершальна. Її завдання полягає у нормалізації дихання та роботи серця. На цьому етапі виконуються вправи на дихання та ходьбу [2].

Наступним кроком у роботі з дітьми є запровадження вправ та ігор, вкладених у розвиток функцій фонематичного сприймання. Д. Мельничук вважає, що виконання таких ігор вчить дітей наслідувати мовленнєві звуки, виділяти заданий звук серед інших звуків із опорою на слухове сприймання, виділяти склади із заданим звуком, розрізняти слова – пароніми. На цьому етапі роботи проводяться ігри на розвиток фонематичних уявлень [3]. Після проведеної роботи на вивчення та розрізнення голосних звуків дітей підводять до висновку про те, що голосні звуки утворюються за участю голосу і відзначається той факт, що кожному з голосних звуків характерна своя індивідуальна вимова, яку не потрібно одну з одною плутати. А. Богуш та н. Луцан вважають, що цікавими і неважкими є завдання знаходити серед написаних букв потрібну дітям букву та асоціювати графічне зображення букви з предметами оточуючого середовища [2].

На **третьому етапі** роботи діти опановують правильною артикуляцією приголосних звуків за допомогою артикуляційних вправ, вправ з логопедичної ритміки, які крім цього, вони допомагають долати пасивність, м'язове напруження під час вимови звуків, які вивчалися на занятті, і не менш важливо – створювали та організовували дітей [1]. Завдання на розвиток фонематичних процесів подаються на мовленнєвих заняттях і в іграх. В ігровій формі, наслідуючи приголосні звуки зі звуками оточення, діти таким чином закріплюють вимову цих звуків ізольовано [3]. Великий інтерес викликають у дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення завдання на розвиток дрібної моторики, коли з лічильних паличок, кольорових гудзиків чи горошинок потрібно викласти графічне зображення літери, що означає звук, який вивчався. На думку А. Соловйової, Т. Підлісної та В. Андросової, корисним і водночас захоплюючим є прийом застосування жартівливих чистомовок. У процесі вивчення діти закріплюють вивчені звуки, на матеріалі чистомовок краще дітьми диференціюються необхідні звуки. Такий нескладний прийом крім того знімає напруження під час занять, допомагає тренувати пам'ять дітей [1].

Висновок. Найбільше значення у процесі логопедичної роботи з дітьми з зфнм, безсумнівно, мають, дидактичні ігри. При створенні оптимальних умов та дотриманні специфіки корекційної роботи логопедами на заняттях з особами з ффнмт, більшість дітей старшого дошкільного віку з зфнм активно включаються до освітнього процесу, виконують прохання педагогів, переключаються з одного виду посиленої діяльності на інший. А корекція проявів ффнм у дітей сприяє їх ефективній соціалізації та підвищенню навчальної успішності.

Список використаних джерел

1. Нашубська О.В., Кравченко А.І. Корекція фонетико-фонематичного недорозвинення мовлення у дітей. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*. Суми, 2018. С. 97–100.
2. Соловйова А.А., Підлісна Т.М., Андросова В.М. Логопедичне фронтальне заняття в дошкільлі для дітей з ФФНМ як форма організації логопедичної допомоги. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації: матеріали VI Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції*, (14 квітня 2017 р., м. Суми) / М-во освіти і науки України, Сумський

державний педагогічний ун-т ім. А.С.Макаренка, Навчально-науковий ін-т фізичної культури, Кафедра логопедії; Управління освіти і науки Сумської міської ради; [редкол.: А.А.Сбруєва, Г.Ю.Ніколаї, В.С.Бугрій та ін.]. Суми: ФОРМ Цьома С.П., 2017. С. 140–144.

3. Тищенко В.В. Обґрунтування типології первинного системного недорозвитку мовлення. *Науковий журнал Хортицької національної академії: Спеціальна освіта*. 2021. № 4. С. 3-10.

УДК [159.923.2:173]:3-502/504

ЕКОНОМІЧНІ, ЕКОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ТА ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Машук Ольга, здобувач ОС «магістр»

спеціальності 053 «Психологія», РДГУ

*Широких Анастасія Олегівна, доктор філософії (PhD),
доцент кафедри вікової та педагогічної психології РДГУ*

Кожна нація існує завдяки системі стабільних внутрішніх стосунків та функціональній взаємодії соціальних інститутів. Ці стосунки і відносини складаються в процесі етнічного розвитку, що регулюється традиціями і нормами поведінки, прийнятними в цьому середовищі та які вдосконалюються з п самобутньою національною культурою, мовою і психологією і розвиватися

Об'єктивною основою життя нації є потреба в взаємодії та спілкуванні між людьми під час економічного і політичного розвитку, обміні культурними досягненнями, продуктами і результатами праці. Є тенденція: чим вище внутрішньонаціональна і внутрішньогрупова інтеграції, і відповідно тим помітнішими є досягнення в сфері економіки та культури, тим інтенсивнішим є соціально-політичні і внутрішньогрупові контакти та комунікативні стосунки між людьми [1].

Однією з головних ознак існування нації є історична пам'ять, яка є заповітами давнини, традиціями батьків, почуттям спорідненості, тобто приналежність до духовної місії роду, народу, нації, Батьківщини.

Людина з історичною пам'яттю усвідомлює своє місце в духовній естафеті поколінь. Від варвара його вирізняє любов до рідної країни, культури, мови тощо. Ця любов – не просто поетичні мрії, а реальна основа цілепокладання. Представник нації може зрозуміти, хто він, лише згадавши, ким були його предки. Історична пам'ять матеріалізується в традиціях і способі життя: культурному, релігійному, економічному, державному.

Кожна нація виявляє свою унікальну національну ідентичність через різноманітний комплекс соціальних, політичних, економічних, моральних, естетичних, філософських, релігійних та інших переконань, що відзначають певний етап її духовного розвитку. Розвиток національної свідомості є результатом довгострокового історичного процесу, а його центральною складовою є національна самосвідомість [2]. Водночас структура національної свідомості включає також інші елементи, наприклад, усвідомлення нацією потреби в єдності, цілісності і згуртованості в ім'я задоволення своїх інтересів, розуміння важливості забезпечення добросусідських відносин з іншими етнічними спільнотами, бережливе ставлення нації до своїх матеріальних і духовних цінностей тощо.

Національна самосвідомість включає економічні, екологічні та педагогічні аспекти. Економічні фактори впливають на розвиток країни, формуючи господарську основу та взаємодію громадян. Екологічний аспект важливий для збереження природних ресурсів та сталого розвитку. Педагогічні зусилля сприяють формуванню національної ідентичності через освіту та виховання громадян. Взаємодія цих аспектів сприяє утвердженню національного самосприйняття в суспільстві.

Завдяки тому, що національна складова є невід'ємною частиною свідомості сучасної людини, майбутнє держави залежить від формування національної самосвідомості її

громадян. Основа збереження національної культури і найважливіший чинник в національно-етнічній самоідентифікації народів, що проживають в країні має бути освіта.

Система освіти повинна забезпечувати історичне спадкоємство поколінь, збереження, розвиток і поширення національної культури, підтримання та дбайливе ставлення до культурно-історичної спадщини народу. Основою сучасної освіти має бути формування уявлення про національність, ставлення до історичного минулого народу, його сьогодення і майбутнє, активність в оволодінні рідною мовою, вивчення народної культури, усвідомлення та сприйняття національних інтересів і ціннісних орієнтацій, формування відносин до інших етнічних спільнот. Усвідомлення етнічної цілісності призводить до етнічної самоідентифікації, яка багато в чому визначає формування стійкої, зрілої особистості, здатної до позитивної реалізації в суспільстві.

На початку XXI століття також актуальною є проблема екологічного виховання. Особливої гостроти набуває екологічна ситуація у світі та в окремих регіонах України. Тому фахівці вважають його загальноєвропейським і загальнопланетарним.

Основна мета екологічного виховання – це формування екологічної культури окремої людини та суспільства в цілому, формування навичок, фундаментальних екологічних знань, екологічного мислення та свідомості, здійснення акценту на ставленні до природи як загальнолюдської, унікальної цінності.

Тобто людина XXI ст потребує нової філософії життя, високого рівня екологічної культури та екологічної свідомості, сформованих природоохоронних навичок та поведінки, що є не лише потребою часу, а й важливою педагогічною проблемою.

Важливо, щоб людина засвоїла знання про основні закони розвитку природи і суспільства, власне розуміла зв'язок буття між людиною і природою, вміла підпорядковувати свою діяльність вимогам раціонального природокористування. За таких умов можна ефективно вирішувати глобальні екологічні проблеми, з якими стикається не тільки Україна, але також уся людська цивілізація.

Провідними завданнями екологічної освіти є формування екологічної культури засобами формального та неформального виховання всіх верств населення. У той же час, теоретико-методологічні основи екологічного навчання вимагають глибокого аналізу проблеми підготовки людини як нового типу особистості, яка здатна розвиватися в довкіллі суспільства та вирішувати проблеми збереження природи [3].

Природні багатства України успадковані сучасним поколінням українців від тисяч попередніх поколінь, є свідченням високого рівня їхньої екологічної свідомості. Пізнання природи сприймалося як дар Божий, який треба берегти і цінувати, передавати протягом століть від прадідів до підростаючих поколінь.

Екологічна свідомість є вищим рівень психічного сприйняття людьми природи, сфери суспільної та індивідуальної свідомості, яка нерозривно пов'язані з відображенням природи як частини життя людини, образу місця і ролі людини в навколишньому середовищі, а також саморегуляція цього відображення.

Водночас економічні аспекти національної свідомості включають в себе різноманітні фактори, що впливають на економічну ситуацію та розвиток країни, наприклад, економічна стабільність, рівень життя, трудова зайнятість, інфраструктура та інновації, зовнішньоекономічні відносини [1].

Стабільність економіки сприяє підвищенню національної самосвідомості, оскільки люди відчують себе безпечними та зацікавленими у долі своєї країни. Економічний розвиток напряму впливає на рівень життя громадян, а покращення матеріального благополуччя сприяє вищій національній гордості.

Забезпечення нації робочими місцями та можливостями для професійного розвитку сприяє формуванню позитивного економічного образу країни. Розвиток інфраструктури та науково-технічного сектору сприяє конкурентоспроможності країни, що впливає на її престиж та віру в свої можливості. Участь у міжнародних економічних відносинах визначає статус країни на світовій арені та впливає на її економічну політику.

Взаємодія цих факторів сприяє формуванню економічного образу та національної ідентичності, яка впливає на свідомість громадян та їхнє сприйняття ролі країни в світі.

Підсумовуючи, економічні, екологічні та педагогічні аспекти національної самосвідомості є взаємопов'язаними і взаємодіючими чинниками, які визначають формування національної ідентичності. Збалансований розвиток економіки, збереження природи та система освіти в сукупності сприяють утвердженню національної самосвідомості, що є ключовим елементом сталого розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Кін О. Витоки проблеми формування національної самосвідомості особистості. Інноватика у вихованні. 2021. № 1. С. 163-172.
2. Петрович В., Бундак О. Історична інформація як джерело формування національної самосвідомості. *Culturological Almanac* 2023. С. 110-115.
3. Vyhovskyi L., Vyhovska T. Ecotourism as a Means of Formation of Ecological Consciousness and Culture of Personality. *University Scientific Notes*. 2021. 22p.

УДК 316.32-057.87

НЕКОНСТРУКТИВНІ АСПЕКТИ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У СТУДЕНТІВ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ

Мовчко Олег, здобувач ОС «магістр»

спеціальності 053 «Психологія», 2 курс, РДГУ

Науковий керівник: Ставицька О.Г., кандидат психологічних наук, доцент

Постановка проблеми. На сьогодні студенти стикаються з великим навчальним навантаженням, соціальними викликами, наслідками пандемічної реальності, повномасштабним вторгненням та іншими стресовими ситуаціями, які можуть негативно впливати на їхнє фізичне та психічне здоров'я.

Сучасне університетське життя вимагає від студентів не лише досягнення академічних результатів, але й уміння вирішувати проблеми, керувати стресом і підтримувати психічне здоров'я. Стикаючись з різними стрес факторами, кожній людині властиво застосовувати ті чи інші копінг-стратегії, або ж стратегії подолання.

Копінг стратегії є способами, якими люди реагують на стрес та життєві труднощі, вони можуть бути конструктивними або неконструктивними. Особистісні копінг стратегії відіграють важливу роль у подоланні різноманітних непередбачуваних обставин. Однак, деякі студенти можуть використовувати неефективні копінг стратегії, що призводить до погіршення їхнього психічного стану та впливу на академічну та особистісну ефективність.

Дослідження копінг стратегій цікавили багатьох дослідників, а саме: Р. Лазарус, Л. Мерфі, Ч. Кавер, Н. В. Родіна, С. Тейлор, С. Фолкман, Т. Крюкова та інші.

Психологи Р. Лазарус і С. Фолкман займалися вивченням стресу та копіngu, досліджуючи як ефективні, так і неефективні стратегії, які люди використовують для боротьби зі стресом і негативними емоціями. При цьому вони докладно досліджували неефективні копінг стратегії.

Мета дослідження. Здійснити теоретичний аналіз неконструктивних копінг стратегій у студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Неконструктивні аспекти копіngu у студентів стали предметом дослідження в сфері психології та освітніх наук. Вчені визначили, що певні студенти вдаються до неконструктивних стратегій, через те, що вони здаються легкими способами врегулювання стресових ситуацій. Однак, такий вибір часто залишає за собою неприємні наслідки для особистості.

Сучасний світ перенавантажений великою кількістю стрес факторів, а коли ми говоримо про студентів, то варто зауважити, що це доволі вразлива частина населення.

Попри усі стресові фактори, студентам необхідно навчатися та виконувати навчальну програму, а першим курсам адаптуватись до нового оточення, іншого режиму навчання та життя в гуртожитках.

Чимало вчених, наголошують, що використання неконструктивних стратегій може призводити до таких психологічних проблем, як тривожність, депресивні стани та депресія. Студенти, які відкладають справи на потім або ж пробують вирішити самостійно проблеми з здоров'ям, особливо використовуючи вікіпедію, як спосіб діагностування своїх станів, можуть ще більше собі нашкодити.

Науковці виділяють різну кількість копінг-стратегій, загалом їх нараховують близько 68 та більше, однак, в більшості ситуацій виділяють три групи:

- Орієнтовані на вирішення проблеми;
- Здійснення пошуку підтримки від соціуму;
- Втеча або уникнення від проблемних обставин [1, с.15-16].

Однією з поширених копінг стратегій є прокрастинація, за якої студенти відкладають важливі завдання, вирішення проблем або навіть майбутні академічні обов'язки замість того, щоб негайно їх вирішити. Така тактика може використовуватися з різних причин, а саме відсутність мотивації, страх невдачі або просто бажання уникнути стресу.

Наслідками прокрастинації може стати подальше посилення напруги та стресу. Студенти, які відкладають важливі завдання на потім, можуть надмірно реагувати на ситуації та відчувати надмірну тривогу. Коли наближаються заліки чи іспити, завдання накопичуються і ця стратегія може призвести до спірального ефекту, коли студенти відчують ще більший стрес через брак часу та його неефективним управлінням.

У свою чергу з відкладанням справ на потім, може виникнути стратегія уникання. Її проблема полягає в тому, що студент намагається уникнути вирішення конфліктних питань, які накопичились. Може проявлятися в тому, що відмовляється спілкуватися з іншими, уникаючи важливих розмов або суперечок, іноді навіть намагається не помічати існуючої проблеми. Ця стратегія може бути результатом побоювання конфліктних ситуацій, втратою контролю або бажанням уникнути неприємностей.

Уникнення проблеми в більшості є неефективним, оскільки проблема залишається нерозв'язаною та може погіршувати стан студента в подальшому. Важливі проблеми або конфлікти можуть накопичуватися, чим погіршують психічний стан студента.

При певній конфронтації з суспільством, індивід може обрати соціальну ізоляцію, яка використовується, коли студент відчуває потребу уникнути спілкування з іншими або відчуває відчуження до соціального оточення. Ця стратегія може бути неконструктивною, оскільки вона ускладнює можливість отримання підтримки від інших, що може бути корисним у подоланні стресу та розв'язанні проблем, така втеча від соціуму може спровокувати розвиток депресивних станів через відчуття самотності. [4, с. 65 - 68]

З розвитком сучасних технологій можна уникнути соціальної ізоляції, беручи максимум спілкування на різних форумах, однак збільшується схильність до швидкого та негайного задоволення і відволікання не лише від стресових явищ, а також неприйнятних існуючих норм, стандартів для індивіда. Соціальні мережі, відеоігри, розваги різного характеру, стали більш доступними для студентів і можуть ними використовуватись, як способи втечі від реальності та стресових чинників. варто наголосити, що при фіксації даної стратегії, а саме втечею у соціальні мережі та відеоігри, може розвинутилась залежність від цих явищ.

Споживання медіа та активна присутність в соціальних мережах, можуть впливати на стратегії копінгу студентів в різних способах. З одного боку, інтернет і соціальні мережі можуть бути джерелом інформації та підтримки, які сприяють розвитку конструктивних стратегій копінгу. Для прикладу, студенти можуть шукати онлайн ресурси щодо управління стресом, практикувати медитацію за допомогою спеціалізованих програм та додатків, або спілкуватися з однодумцями на форумах. [2, с. 55 - 57]

З іншого боку, соціальні мережі можуть посилювати неконструктивні підходи до копінгу. Через них студенти можуть відчувати тиск, конкуренцію та спостерігати непередбачувані стандарти успіху, що призводить до стресу та тривожності.

Дослідники вказують на важливість критичного підходу до використання соціальних мереж та медіа взагалі. Для студентів це означає усвідомлення того, як вони витрачають свій час в інтернеті і як це впливає на їхнє емоційне становище. Важливо розвивати навички критичного мислення і розрізняти позитивний вплив соціальних мереж від негативного, щоб використовувати їх як джерело підтримки та інформації, а не як джерело стресу та неконструктивного копінгу.

Зазвичай, споживання медіа і активність в соціальних мережах відбуваються у режимі реального часу, що може призвести до "фільтрації" інформації та вибору лише того, що відповідає власним переконанням та очікуванням. Це може сприяти формуванню тунельного бачення і звуженню сприйняття, зокрема у плані копінг стратегій. Іншими словами, студенти можуть шукати і використовувати лише ту інформацію та підтримку, яка відповідає їхньому поточному емоційному стану, або неконструктивним підходам до вирішення проблем.

До того ж, соціальні мережі можуть сприяти зростанню феномену "соціального порівняння", де студенти порівнюють своє життя та успіхи з іншими. Це може призвести до почуття недосконалості та стресу, особливо коли порівняння здійснюється з іншими студентами, які в основному демонструють тільки свої "найкращі" сторони в соціальних мережах, чим не усувають, а ще більше підсилюючи стресові стани. [3, с. 55]

Варто зазначити, що при фіксації даної стратегії, а саме втечею у соціальні мережі та відеоігри, може розвинути залежність від цих явищ, тобто різні адикції.

У живій комунікації не здорові субкультури, чи самі ж студентські угруповання, соціальні групи або спільноти, можуть підтримувати певні неконструктивні підходи до копінгу через спільні цінності та норми. Наприклад, певні студентські групи можуть вважати вживання алкогольних, тютюнових або наркотичних речовин, як "засобу для відпочинку" або "випробування на слабкість", що може призвести до прийняття таких неконструктивних стратегій.

Вплив різних субкультур може значно впливати на формування неконструктивних стратегій, як вище зазначалось вживання різних шкідливих речовин, а також підтримка асоціального способу життя. Деякі субкультури, зокрема підліткові групи, можуть просувати ризиковану поведінку, таку як небезпечні ігри, агресія або необдуманна діяльність, як спосіб вираження себе або досягнення статусу в групі. Також представники цих груп, можуть спонукати своїх членів до завдання собі фізичних чи емоційних травм, як спосіб вираження болю або внутрішнього конфлікту. Також деяким субкультурам притаманно підтримувати соціальну ізоляцію та відмову від спілкування з іншими членами сім'ї або іншими важливими людьми чи спеціалістами, що може призвести до недостатньої підтримки і складностей в управлінні стресом та розвитку не конструктивних копінг стратегій. [5, с. 386 - 389].

Висновки. На сьогодні важливо зосередитися на вивченні негативних копінг стратегій серед студентів та їх впливу на психологічний стан. Сучасна ситуація демонструє, що неконструктивні підходи, такі як уникнення проблеми та соціальна ізоляція, можуть призвести до погіршення стану студентів і підвищення ризику розвитку тривожності та ускладнення стресових і депресивних станів.

Дослідження впливу соціальних мереж та медіа на копінг стратегії студентів, є дуже важливою складовою для покращення психоемоційного стану студентів. Це допоможе зрозуміти, як інтернет середовище може бути корисним, так і шкідливим для психологічного стану. Варто досліджувати, як правильно розвивати навички критичного мислення серед студентів, щоб вони могли краще розрізняти позитивний та негативний вплив соціальних мереж.

Крім того, необхідно дослідити вплив різних субкультур на формування неконструктивних стратегій копінгу серед студентів. Розуміння того, як соціальні групи та спільноти можуть спонукати до неконструктивних підходів, таких як вживання алкоголю чи

небезпечна поведінка, може допомогти вплинути на формування більш здорових та конструктивних стратегій серед студентів.

Список використаних джерел

1. Адаменко Л. С., Актуальні аспекти дослідження копінг-поведінки особистості / Вісник Національного університету оборони України - 1 (54) - 2020р. – С. 15-16
2. Камінська О.В. Психологічні основи інтернет-залежності молоді / Посилання на інтернет ресурс: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/1240> – С. 55 - 57
3. Карамушка Л. М., Снігур Ю. С. Копінг-стратегії: Сутність, підходи до класифікації, значення для психологічного здоров'я особистості та організації / Посилання на інтернет ресурс: <https://jpv.s.donnu.edu.ua/article/view/7165> / Матеріали наукової конференції. - 2017-2018 рр. - Том 1. – С. 25
4. Предко В.В., Психологічні особливості прояву копінг-стратегій учасників освітнього процесу з різним рівнем життєстійкості / Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. – 2022. -Том 33. - (72). - № 2. - С. 65 - 68
5. Павелків В.Р., Вплив молодіжних субкультур на прояви рівня агресії у молодіжному середовищі / Проблеми сучасної психології.-2015. - Випуск 27. – С. 386 - 389

УДК159.923.2-055.2:004.73

ОСОБЛИВОСТІ САМОСПРИЙНЯТТЯ ЖІНОК МОЛОДОГО ВІКУ У КОНТЕКСТІ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

Наумович Світлана, здобувачка ОС «магістр»

спеціальності 053 «Психологія», 2 курс,

Національний університет «Острозька академія»

Науковий керівник: Ткачук О. В., канд. психол.наук, старший викладач

Постановка проблеми. Самосприйняття особистості є традиційною проблемою в галузі психології, однак досі зберігає свою актуальність. Від адекватного сприйняття себе залежить загальне задоволення собою. Люди з позитивним самосприйняттям досягають більшого успіху в роботі, навчанні, спорті, відносинах, спілкуванні тощо. Тому самосприйняття є важливим компонентом особистості і несе вплив на все її життя. Те, як людина сприймає себе є динамічним процесом, який постійно змінюється і залежить від різних обставин, зокрема, від власної поведінки, соціального порівняння та пізнання інших осіб. В умовах технологічного процесу, коли майже кожен може дістати телефон та вдатися до порівняння себе з іншими набирає актуальності дослідження самосприйняття в контексті соціальних мереж.

Мета дослідження - дослідити вплив соцмереж на особливості самосприйняття жінок молодого віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. З моменту появи соціальних мереж їхня популярність постійно зростає. У зв'язку з цим оточення сучасних людей є значно більшим, а відповідно і процес пізнання та зіставлення свого «Я» з іншим «Я» є ширшим. Серед молодих людей особливу популярність має соціальна платформа Instagram, де переважає візуальний контент. Існує думка про формування образу ідеальної краси чи ідеального життя жінок в медіа та соцмережах. З одного боку публічна презентація ідеальної жіночої краси слугує важливою соціальною моделлю, джерелом мотивації та натхненням для жінок. З іншого боку соціальне порівняння позитивно асоціюється з незадоволенням собою серед молодих жінок. Є дослідження, які свідчать про те, що медіа мають негативний вплив на жінок, зокрема, спричиняють дистрес, сприяють депресії та розладам харчової поведінки.

Самосприйняття - це процес спостереження та інтерпретації власної поведінки, думок і почуттів, а також використання цих спостережень та інтерпретацій для визначення себе [2]. Значний внесок у дослідження самосприйняття (англ. «self-perception») зробив американський соціальний психолог Деріл Бем. Саме він є творцем теорії самосприйняття,

згідно якої люди не володіють безпосереднім знанням себе, своєї поточної мотивації. Вони приходять до цього знання через спостереження і оцінку власної діяльності, крім того, спостерігаючи інших, людина будує припущення про внутрішні стани і мотивації цих людей [1, с.185]. Таким чином, самосприйняття слід розглядати як окремий випадок сприйняття людини в різних ситуаціях. Самосприйняття постійно змінюється - воно підпорядковується тому, як людина почувається в той чи інший день, що відбувається навколо, і залежить від соціальної взаємодії, може варіюватися від позитивного до вкрай негативного. Самосприйняття значною мірою ґрунтується на тому, ким ми себе вже вважаємо. Ми також сприймаємо себе так, щоб підтвердити те, що вже існує. Таке упереджене самосприйняття має три форми: нереалістично позитивне самосприйняття, ілюзії контролю, нереалістичний оптимізм [3, с. 201].

У нашому дослідженні участь прийняли 35 жінок молодого віку, які 100 % є користувачками соціальної мережі Instagram. Кожна з респонденток виконала 3 методики відібрані для дослідження: «Профіль самосприйняття для дорослих» С. Хартера, «Автопортрет» Р. Бернса та авторський опитувальник. За результатами методик нам стало зрозумілим, яке самосприйняття має кожна з респонденток у різних сферах свого життя, які характерологічні особливості притаманні кожній з жінок та як саме соцмережа впливає на наших учасниць.

За результатами тесту «Профіль самосприйняття для дорослих» виявлено, що більшість жінок все ж сприймають себе позитивно, відсоток тих, хто сприймає себе позитивно коливається від 54 % до 91 % для різних шкал, відповідно відсоток тих, хто сприймає себе негативно становить від 9 % до 46%. Шкали, які досліджувались: комунікабельність, професійна компетентність, спортивні здібності, зовнішній вигляд, близькі стосунки, інтелект, глобальна самооцінка. Найбільше нас цікавили ті шкали, що респондентки визначили важливими для себе. Таким чином, шкала «Професійна компетентність» та шкала «Зовнішній вигляд» стали пріоритетними. Показники самосприйняття тут такі: для «зовнішнього вигляду» 74% жінок сприймають себе позитивно, а 26% - негативно, для «професійної компетентності» 76% - позитивно, 24% - негативно.

Згідно результатів методики «Автопортрет» Р. Бернса серед усіх малюнків, що маємо переважають реалістичні зображення в повний ріст чи реалістичні зображення бюсту або голови, загальна кількість таких складає 74 % - це свідчить, що серед наших респонденток переважають люди схильні до педантичності, конкретики, аналізу. 80% жінок детально намалювали риси обличчя, особливо виділяючи вії та очі – це свідчить про важливість гарно виглядати, бути жіночною. Отже, важливість «зовнішнього вигляду» зустрічається вже вдруге.

За допомогою авторського опитувальника ми з'ясували наступні факти. Щодо соціального порівняння відповіді були такими: 5,6 % жінок дуже часто порівнюють себе в Instagram, 13,9 % - часто, а 80,6 % - інколи. Здається відсоток не критично великий, однак все ж іноді практично всі себе порівнюють. А серед тих, хто себе порівнює 52,8% опитуваних вважають себе «в рівності з «опонентом», 41,7 % знаходяться «в програшній позиції», а 5,6 % - «у виграшній позиції». Таким чином, майже половина відчуває себе в неадекватній позиції під час порівняння, оскільки «програшна позиція» свідчить про заниження себе, а «виграшна» - про завищення, що може виступати як механізм компенсації. Вражає також і те, що більшість вдаються до порівняння зі знаменитостями та блогерами (47,2 %), яких особисто не знають. Серед параметрів за якими жінки порівнюють себе найбільше голосів отримали «зовнішній вигляд» та «робота, кар'єра». Звідси робимо висновок про важливість цих аспектів у житті сучасних молодих жінок, оскільки в усіх трьох методиках стикаємося з цим. Наступний факт, що свідчить про негативний взаємозв'язок між використанням Instagram та самосприйняттям: 69% жінок редагують свої фото перед публікацією в соцмережі, а 50 % серед тих, хто редагує, роблять це «щоб вписатися в ідеали краси Instagram». В одному із питань ми прямо запитали чи сприймають жінки себе негативно після користування соцмережею та отримали такі результати: 36,1 % опитуваних дуже рідко сприймають себе негативно після перегляду соціальної мережі, 41,7% - інколи, а 22,2 % -

часто. Також ми з'ясували, що негативне самосприйняття позитивно корелює із часом, який жінка проводить в мережі.

Проведений аналіз між методиками показав позитивну кореляцію між рівнем самосприйняття жінок згідно методики «Профіль самосприйняття для дорослих» та негативним самосприйняттям після користування соцмережею згідно результатів авторського опитувальника. Кореляція склала 0,31 - для професійної компетентності, 0,47 - для зовнішнього вигляду, 0,55 - для самооцінки. Кореляційний аналіз проведений в програмному забезпеченні MS Excel, де кореляція +1 вказує на ідеальну позитивну кореляцію. Отже, на те, наскільки негативно жінка сприймає себе в контексті соцмережі впливає її вихідний рівень самосприйняття та самооцінки.

За результатами дослідження робимо висновок про те, що самосприйняття жінок молодого віку має взаємозв'язок із використанням соціальних мереж, а саме використання соціальних мереж має негативний вплив на самосприйняття жінок молодого віку.

Висновки. Оскільки самосприйняття є важливим рушієм успіху в житті людини важливо дбати про цей психологічний аспект. Багато з нас зараз являються користувачами соцмереж, а отже процес соціального порівняння є значно ширшим. Так як самосприйняття є динамічним процесом та може змінюватись в залежності від обставин, а соцмережі вже стали частиною нашого життя, необхідно враховувати який вплив несуть соціальні медіа. У даному дослідженні ми дійшли висновку, що соціальна мережа Instagram все ж негативно впливає на самосприйняття, однак важливим є те наскільки високий рівень сприйняття себе є наявний у людини загалом.

Список використаних джерел

1. Bem, D. J. (1967). Self-perception: An alternative interpretation of cognitive dissonance phenomena. *Psychological Review*, 74(3), 185. URL: <https://doi.org/10.1037/h0024835>
2. Robak R. Self-Definition in Psychotherapy: Is it Time to Revisit Self-Perception Theory? URL: http://www.communicationcache.com/uploads/1/0/8/8/10887248/self-definition_in_psychotherapy- is_it_time_to_revisit_self-perception_theory.pdf
3. Taylor B., Shelley E., Brown, Jonathon D. Illusion and well-being: A social psychological perspective on mental health. *Psychological Bulletin*, Vol 103(2), Mar 1988, 201. URL: <https://psycnet.apa.org/buy/1988-16903-001>

УДК 373.2:316.772.3

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Павловська Катерина, здобувач ОС «магістр»

спеціальності 012 «Дошкільна освіта», 2 курс, РДГУ

Науковий керівник: Джеджер К.В., канд. пед. наук, доцент

Постановка проблеми. В умовах зростаючої ролі спілкування дошкільна освіта покликана виконувати важливу функцію щодо забезпечення комунікативного розвитку дітей дошкільного віку. Це завдання набуває особливого значення на її останньому (передшкільному) етапі, коли діти оволодівають необхідними рівнем готовності до навчання у школі: зокрема набувають умінь ефективно спілкуватись, виражати свої думки і почуття та розуміти інших людей, вдосконалюють своє мовлення та комунікативну поведінку. Такий досвід допомагає їм успішно адаптуватись до шкільного середовища, встановлювати позитивні стосунки з однолітками та дорослими, а також брати активну участь в освітньому процесі.

Мета дослідження полягає у висвітленні особливостей комунікативного розвитку дітей старшого дошкільного віку та визначенні факторів, що впливають на цей процес.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комунікативний (комунікативно-мовленнєвий) розвиток є одним з важливих аспектів розвитку дитини старшого дошкільного віку. Як стверджує Т. Піроженко, комунікативно-мовленнєвий розвиток є сукупністю

істотних властивостей і ознак, що «забезпечують дитині можливість самовираження у всіх поєднаних з комунікацією видах діяльності (предметно-практичній, ігровій, пізнавальній)» [5].

Характеризуючи спілкування старших дошкільників з однолітками, О. Смирнова, зазначає, що комунікативні контакти дітей старшого дошкільного віку реалізуються переважно у ситуативно-діловій та позаситуативній формах [3].

Ситуативно-ділова форма спілкування складається приблизно до чотирьох років і залишається найбільш типовою для шестирічного віку. Головним змістом спілкування дітей у середині дошкільного віку стає ділове співробітництво в ігровій діяльності (передусім у сюжетно-рольовій грі), яка стає колективною. Воно реалізується у двох основних аспектах: по-перше, як спілкування персонажів з приводу відносин, які розігруються у грі; по-друге, як спілкування виконавців ігрових ролей з приводу відносин між ними (придумування сюжету, розподіл ролей, корекція ігрових подій тощо). Тобто зазначена форма характеризується поєднанням (переплетінням) цих двох видів відносин (ігрових, всередині гри та реальних, з приводу гри), що надає спілкуванню важливого значення і виокремлює його з-поміж інших видів діяльності дітей. Таким чином, спілкування стає засобом налагодження ділового співробітництва задля спільної справи, що вимагає від його учасників узгодження дій для реалізації ігрового процесу [3].

Водночас окремі діти старшого дошкільного віку використовують позаситуативно-ділову форму спілкування. Спілкування дошкільників у цій формі визначається прагненням до співпраці і співтворчості з іншими у грі, вищим ступенем умовності і схематичності, узгодженістю дій з урахуванням інтересів її учасників. Завдяки досвіду попередніх спільних ігор у старших дошкільників формуються відносно стабільні відносини з однолітками, які набувають ознак симпатії і дружби, супроводжуються готовністю до підтримки і допомоги.

Зазначимо, що ця форма спілкування притаманна не всім дітям, проте проявляється як тенденція подальшого комунікативного розвитку.

Головним засобом спілкування дітей стає мовлення, проблематика якого стає дедалі більш ситуативною – темами розмов старших дошкільників стають явища, які виходять за межі ситуації «тут і тепер»: інші міста і країни, природа, минуле, майбутні плани тощо. Це спонукає до виявлення дитиною інтересу до співрозмовника (співрозмовників) та його внутрішнього світу, сприйняття інших як рівноцінних партнерів, бажання співпрацювати з ними [4].

Як стверджує В. Аверін, на етапі старшого дошкільного дитинства діти починають приділяти увагу людям та стосункам між ними. На цьому тлі важливою потребою дітей стає спілкування з однолітками і з дорослими. Останні, на їх думку, знають відповіді на всі проблеми і питання, тобто є джерелом знань і зразком ставлення до всього, що відбувається у житті та його оцінки з позицій добра і зла. Таким чином, спілкування з дорослими набуває не лише пізнавального, але й особистісного характеру (стає позаситуативно-особистісним), в якому має значення оцінка умінь та особистісних якостей дитини [1].

Це робить дітей чутливими стосовно ставлення до них з боку дорослих, виявлення ними розуміння, підтримки, співчуття. У зв'язку з цим позаситуативно-особистісне спілкування набуває чинника впливу на розвиток моральних якостей та нормативної поведінки старшого дошкільника, сприяє виробленню дитиною оцінки власної поведінки, що є основою для її свідомої регуляції. Відтак, як стверджує В. Аверін, головним етапом цього етапу комунікативного розвитку стає вироблення системи мотивів, які стають психологічним механізмом довільної поведінки дошкільнят, переорієнтації з афективного мотиву «хочу» на усвідомлений мотив «треба» [1].

Завдяки інтенсифікації морального розвитку та посиленню дії механізмів довільної регуляції діти старшого дошкільного віку оволодівають здатністю стримувати прояви бурхливих переживань (гніву, плачу, страху та ін.), спроможні до вияву турботи про інших людей, готові до дій і вчинків, які допомагають оточуючим уникнути хвилювання. Крім того, старші дошкільники оволодівають мовою почуттів і можуть використовувати та аналізувати такі повідомлення (жести, міміку, пантоміміку, інтонації тощо) [6].

Особливе значення для комунікативного розвитку старших дошкільників має розвиток усного мовлення та удосконалення спілкування. Для вирішення ігрових і пізнавальних завдань старші дошкільники починають активніше використовувати мову. Вони вчаться будувати речення, користуватися мовними засобами для вираження своїх потреб та бажань [2].

Комунікативний розвиток дітей на цьому етапі характеризується розширенням словникового запасу, розвитком навичок виразного мовлення, здатністю до адекватного сприйняття та розуміння мовних повідомлень, умінням ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми. Дошкільнята починають розуміти правила мовленнєвого етикету, сприймають настанови та інструкції, що є важливим для навчання в школі.

Висновки. Таким чином, комунікативний розвиток дітей старшого дошкільного віку визначається такими важливими особливостями, як:

- розширення сфери спілкування з дітьми та дорослими, що урізноманітнює комунікативні контакти;
- переорієнтація на позаситуативно-ділове, позаситуативно-пізнавальне та позаситуативно-особистісне спілкування, що утворює можливості для удосконалення комунікативного досвіду та регуляції комунікативної поведінки;
- розширення спектру комунікативних зв'язків (комунікація через спільну діяльність, зокрема гру), розвиток навичок спілкування у групі, що допомагає вдосконаленню міжособистісної взаємодії з оточуючими людьми (передусім – з іншими дітьми);
- удосконалення механізмів сприймання інших людей (розвиток емпатії), що впливає на формування позитивного ставлення до них;
- розширення і вдосконалення спектру засобів комунікації: вербальних (збільшення словарного запасу (збагачення епітетами, синонімами), розвиток граматичної правильності та виразності мовлення) і невербальних (розвиток жестів, міміки, пантоміміки, можливостей використання голосу), що надає більшої виразності спілкуванню, дає змогу вдосконалити комунікативний процес.

Зазначені зміни у комунікативному розвитку старших дошкільників сприяють не лише підготовці до шкільного середовища, а й утворюють основу для подальшого успішного соціального становлення.

Список використаних джерел

1. Аверін В. А. Психологія дітей і підлітків. Київ : Ранок, 1998. 124 с.
2. Вікові особливості мовленнєвого розвитку дитини. URL: <http://www.logopedia.com.ua/batkam/v-kov-osoblivost-movlenn-vogorozvitku-ditini> (дата звернення: 12.11.2023).
3. Денисенко О. І. Розвиток навичок комунікабельності у дітей дошкільного віку. Черкаси : ЧОПОПП ОР, 2012. 32 с.
4. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2021. 424 с.
5. Піроженко Т. О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини як фактор вибору стратегії міжособистісного спілкування. <http://appsychology.org.ua/data/jrn/v4/i15/3.pdf> (дата звернення: 12.11.2023).
6. Психолого-педагогічні особливості дітей старшого дошкільного віку. Сайт для вихователів дитячих садків. URL: <https://vihovateli.com.ua/stati/1957-psikhologo-pedagogicheskie-osobennosti-detej-starshego-doshkolnogo-vozrasta.html> (дата звернення: 15.11.2023).

УДК 159.9.07-028.46:[159.942:37.015.3-053.8]

ДІАГНОСТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІВ

Подляшук Олеся, здобувач ОС «магістр»

спеціальності 053 «Психологія», 2 курс, РДГУ

Науковий керівник: Кулаков Р. С., канд. психол. наук, доцент

Постановка проблеми. На сучасному етапі представники багатьох професій, що існують у світі, схильні до нервовопсихічних навантажень. Часто люди потрапляють у стресові ситуації, коли їм важко управляти власним емоційним станом. Тому з'являються агресія, злість, фрустрація і т.ін. Все більше з'являється скарг щодо нестачі часу на особисте життя та відпочинок. Найчастіше у таких ситуаціях людина просто не розуміє що вона має проблему із емоційним вигоранням та лишається з нею один-на-один.

Найчастіше синдром емоційного вигорання трапляється із тими людьми, робота яких реалізується у системі «людина-людина». Синдром професійного вигорання, на думку більшості вітчизняних та зарубіжних психологів, є психоемоційною реакцією людини на стреси, що пов'язані із її фаховою діяльністю.

Професія педагога вважається найбільш соціально значущою. Адже такий вид професійної діяльності пов'язаний, у першу чергу, із формуванням суспільної свідомості. Через велику емоційну напруженість фахової діяльності педагога, високу відповідальність та складність зростає ризик виникнення синдрому емоційного вигорання.

Зважаючи на це, **метою дослідження** стало емпіричне дослідження психологічних особливостей психологічного вигорання педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукової літератури засвідчив, що проблема емоційного вигорання знайшла своє відображення у роботах як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, присвячених змісту та структурі синдрому емоційного вигорання (Л. М. Карамушка, С. Д. Максименко, В. Є. Орел, Полякова О. Б. та ін.), а також методам його діагностики (В. В. Бойко, Н. Є. Водоп'янова, С. Джексон, К. Маслач, О. С. Старчекова та ін.).

Професійна діяльність педагога є стресогенною та вимагає чималих резервних сил задля самовладання і саморегуляції. Внаслідок тривалого емоційного напруження, пов'язаного із фаховою діяльністю педагога, проявляється поступове зниження стійкості психічних функцій і працездатності.

Вітчизняна дослідниця Н. Булатевич розглядає емоційне вигорання з позиції психогенного розладу і пояснює причину його виникнення, в першу чергу, професійною дезадаптацією, яка тісно пов'язана з поведінковим стилем [2, с. 15].

А. Гузь вважає, що головними причинами появи синдрому емоційного вигорання педагога є: стрес, що детермінується надмірною кількістю вимог; неспокійна обстановка на роботі, яка вимагає стійкої уваги і напруги; непродумана організація праці педагога; неухважність до стану власного здоров'я; наслідок вікових та професійних криз людини, причиною яких стають певні її особистісні та організаційні якості [4, с. 57-58].

Згідно з думкою Н. Близнюк причинами виникнення синдрому є: напруженість і конфлікти у педагогічному колективі, недостатня підтримка колегами; одноманітність фахової діяльності й невміння творчо підходити до роботи; безперспективність, неможливість спланувати та побудувати власну професійну кар'єру; невмотивованість здобувачів освіти, результати роботи з якими «непомітні»; нерозв'язані особистісні конфлікти [1, с. 3].

О. Кононенко до переліку названих вище причин виникнення синдрому емоційного вигорання додає ще і такі: 1) наявність нововведень в системі освіти. Більшою мірою це стосується введення в процес навчання ІТ-технологій; 2) невідповідність між значними затратами сил, часу та низької заробітної плати педагогів; 3) наявність великої відповідальності за якість освіти та за дітей [5, с. 147].

О.Марковець вважає, що основним компонентом «синдрому емоційного вигорання» є невідповідність між особистістю та вимогами, що до неї висуваються. Організаційними чинниками, що провокують виникнення вигорання, на думку, вченої, є надмірне навантаження, нестача соціальної підтримки від колег, відсутність часу на відпочинок, неоднозначність в оцінці виконаної роботи [6, с. 228].

Також розвитку «синдрому емоційного вигорання» можуть сприяти і особистісні риси педагога, Як от: надмірна емоційна лабільність, підвищений рівень самоконтролю, раціоналізація мотивів власної поведінки, підвищена тривожність та схильність до депресії, особистісна ригідність і т.ін. [3, с. 261].

З метою вивчення психологічних особливостей емоційного вигорання педагогів нами було здійснено емпіричне дослідження, в ході якого в якості діагностичного інструментарію було використано такі методики: методика «Діагностика рівня емоційного вигорання» В.В.Бойко; методика «Синдром «вигорання у професіях системи «людина-людина» Г.С.Нікіфорова; методика «Дослідження синдрому «вигорання» Дж. Грінберга; авторська анкета для дослідження розуміння педагогами явища «емоційного вигорання».

Результати експериментального дослідження дали змогу констатувати, що половина педагогів-учасників експерименту перебувають на стадії виснаження та їх стан характеризується психофізичною перевтомою, що є свідченням наявності емоційного дефіциту, емоційного відчуження, особистісного відчуження, психосоматичних та психовегетативних порушень. Майже третина педагогів продемонстрували перебування на стадії резистенції, коли спостерігається надмірне емоційне виснаження, яке, у свою чергу, детермінує виникнення захисних реакцій, в результаті чого людина стає емоційно закритою, відстороненою, байдужою, а будь-яке емоційне залучення до професійних справ і комунікацій викликає у неї відчуття надмірної перевтоми. І найменша кількість педагогів перебуває на стадії напруження, для якої характерним є почуття емоційного виснаження, втоми, що викликані педагогічною діяльністю і проявляються у переживанні психотравмуючих обставин, незадоволеністю собою, тривогою та депресією.

Отримані експериментальні дані за методикою «Синдром «вигорання у професіях системи «людина-людина» дають нам можливість стверджувати, що за шкалою «емоційне виснаження» менше половини досліджуваних мають високий рівень емоційного виснаження, тоді як майже половина учасників експерименту засвідчили середній рівень. Менше чверті респондентів притаманний низький рівень, який означає наявність зниженого емоційного фону, байдужості та емоційного перенасичення. Результати за шкалою «деперсоналізація» засвідчили, що половина досліджуваних має середній рівень, значно менше – третина-респондентів мають високий рівень, і лише чверті учасникам експерименту притаманний низький рівень. Тут спостерігається деформація взаємостосунків з оточуючими. Інколи це проявляється у зростанні залежності від інших людей, або ж у накопичення негативізму щодо інших людей. Шкала «редукція особистісних досягнень» має такі результати: трішки менше чверті педагогів мають високий рівень, половині з них притаманний середній рівень, та менше половини респондентів мають низький рівень. Тут є небезпека появи заниженого самооцінювання, нівелювання особистої значимості і т.ін.

Зазначені вище результати діагностичних досліджень підтверджено і проведеним анкетуванням серед педагогічних працівників. Результати анкетування засвідчили, що більша половина опитаних педагогів думають про робочі проблеми і після завершення робочого часу, у них присутній високий рівень відповідальності за здобувачів освіти, за документальне забезпечення освітнього процесу. З цих причин педагоги мають відчувають тривогу та нестачу ресурсності. У половини опитаних з'являються думки про власну професійну неспроможність. Третина учасників анкетування незадоволені собою, зокрема, своїми професійними досягненнями.

Також у рамках нашого дослідження ми здійснили порівняльний аналіз емоційного вигорання вчителів залежно від профіля навчальної дисципліни, яку вони викладають у школі. Зокрема, це педагоги-гуманітарії, вчителі технічного профілю, а також педагоги, що викладають дисципліни природничого спрямування. Таким чином, було встановлено, що

серед педагогічних працівників технічного профілю лише 7,1% мають високий рівень вигорання, значно більше, а саме 64,2%, мають середній рівень емоційного вигорання, 28,5% засвідчили низький рівень емоційного вигорання. Дещо інші результати спостерігаються у педагогів гуманітарного профілю. А саме: 46,7% мають високий рівень, 40% засвідчили середній рівень емоційного вигорання, тоді як 13,3% мають низький рівень. З-поміж педагогів природничого профілю 36,4% мають високий рівень емоційного вигорання, 27,2% мають середній рівень і 36,4% притаманний низький рівень емоційного вигорання. Результати діагностики засвідчили, що з-поміж вчителів технічного профілю лише кілька з них мають високий рівень емоційного вигорання, тоді як більше половини проявили середній рівень, і близько чверті мають низький рівень емоційного вигорання. Очевидно, що такі показники є результатом того, що цій категорії педагогів притаманний логічний тип мислення, і у своїй діяльності вони схильні аналізувати, будувати певну хронологію, контролювати життєві ситуації. Трішки інша ситуація склалася із педагогами гуманітарного профілю. Зокрема, практично половина респондентів мають високий рівень емоційного вигорання, трішки менше половини – середній рівень, і менше чверті педагогів продемонстрували низький рівень емоційного вигорання. Вважаємо, що це можна пояснити тим, що педагогам цього профілю притаманний образний тип мислення. Вони емоційно чутливі, емпатійні та вразливі. Що стосується педагогів природничого профілю, то третині з них притаманний високий рівень емоційного вигорання. Такий же показник і за низьким рівнем. А от менше третини мають середній рівень. Тобто спостерігається картина приблизної рівномірності проявів усіх рівнів. Це є свідченням ситуативного емоційного реагування на значущі для вчителів події.

Висновки. Таким чином, синдром емоційного вигорання – це, з однієї сторони, тип реакції на постійний професійний стрес, а, з іншої, - розвиток психоемоційних, фізіологічних, соматичних дисфункцій, що несприятливо впливають на здоров'я та фахову діяльність педагога. Якщо з'являються ознаки синдрому емоційного вигорання у педагога, варто звернути увагу на такі соціально-психологічні чинники: покращення умов праці, врегулювання міжособистісних стосунків у колективі, особистісні реакції.

Список використаних джерел

1. Близнюк Н. Профілактика та подолання синдрому «професійного вигорання». *Трудове навчання в школі*. 2013. № 18. С. 3-6.
2. Булатевич Н. М. Синдром емоційного вигорання вчителя : автореф. дис. ... канд. псих. наук : 19.00.04. Київ, 2004. 19 с.
3. Голуб О. В. Стрессова стійкість: сутність, теоретичні основи формування. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. 2004. № 6 (7). 384 с.
4. Гузь А. Профілактика синдрому емоційного вигорання в педагогів. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2012. № 6. С. 57-58.
5. Кононенко О. О. Професійне вигорання у педагогів: сутність, ознаки, профілактика. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. 2020. № 10. С. 145-153.
6. Марковець О. Л. Проблема стресу в професійній діяльності вчителя. *Психологія : Збірник наукових праць. НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2001. № 14. 420 с.

УДК [159.98:150.942]:315.74

ЧИННИКИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Попко Олександр, здобувач ступеня «магістр»,
спеціальності 053 «Психологія» I курс, РДГУ

Науковий керівник: Павелків Р.В., доктор психол. наук, професор

Професійній діяльності працівників органів внутрішніх справ притаманні практично усі особливості, характерні для інших «критичних» видів діяльності, як-от: дефіцит часу для

прийняття рішення та його реалізації; вплив на особистість сильних подразників; домінування негативних емоцій при недоліку позитивних; підвищена відповідальність та необхідність невідкладного застосування заходів. В умовах підвищених вимог до емоційної сфери та обмежених можливостей її регуляції у правоохоронців виникають синдроми «емоційного вигорання» [2].

Синдром емоційного вигорання є способом психологічного захисту, яка є найбільш характерною для професійного середовища за типом «людина-людина». Емоційне вигорання в якості функціонального захисного механізму властиве й поліцейським як типу професії «людина-людина».

На сьогодні не існує узагальненої класифікації чинників емоційного вигорання, але у вітчизняній психологічній науці найбільш поширеним є поділ чинників емоційного вигорання за класифікацією В. Бойка на зовнішні (особливості професійної діяльності) та внутрішні (індивідуальні характеристики) [3]. Взнявши за основу зазначену класифікацію та враховуючи специфіку професійної діяльності, до зовнішніх чинників емоційного вигорання у працівників ОВС можна віднести наступні:

- напружена психоемоційна діяльність, що зумовлюється екстремальним характером професійної діяльності;
- дестабілізуюча організація діяльності, ознаками якої є низький рівень організації праці та матеріально-технічного забезпечення, ненормований робочий день, використання у роботі відомостей, що містять службову таємницю та елементи конспіративності, дефіцит часу та недостатній об'єм інформації тощо;
- підвищена відповідальність за виконання покладених обов'язків у режимі суворого внутрішнього та зовнішнього контролю за діяльністю;
- несприятлива психологічна атмосфера професійної діяльності, що характеризується підвищеною конфліктністю;
- психологічно важкий контингент, з яким доводиться спілкуватися під час виконання професійних обов'язків з метою попередження і припинення правопорушень, що зумовлює певне емоційне ставлення до об'єкта та предмета професійної діяльності.

До внутрішніх чинників, що зумовлюють виникнення синдрому емоційного вигорання у працівників ОВС, належать:

- схильність до емоційної ригідності;
- інтенсивне сприйняття та переживання обставин професійної діяльності, як наслідок відповідальності за доручену справу;
- слабка мотивація емоційної віддачі у професійній діяльності, як наслідок незадоволення роботою та негативне ставлення до неї;
- моральні дефекти та дезорієнтація особистості, яка характеризується байдужим ставленням до результатів професійної діяльності.

Таким чином, виникнення явища емоційного вигорання обумовлюється сукупністю чинників, які виникають через особливості професійної діяльності (зовнішні) та індивідуальні характеристики працівників ОВС (внутрішні), проте численні дослідження вигорання лише частково окреслюють сутність означеного феномена і не визначають важливості чи переваги певної групи чинників, вказуючи на недостатній рівень вивчення проблеми емоційного вигорання.

Список використаних джерел:

1. Карпенко Н.А., Баранюк Н.І. Емоційне вигорання керівних працівників ОВС. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. 2012. № 1. С. 151-163.

2. Костюк А.В. Навчання засобом попередження синдрому емоційного вигорання співробітників органів внутрішніх справ в системі первинної професійної підготовки. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2016. Вип. 3. Ч. 1. С. 240-245.

3. Хайрулін О. Професійне вигорання військовослужбовців як предмет психологічного аналізу. Психологія і суспільство. 2014. № 2. С.98-128.

УДК [159.923:613]:001

ПОНЯТТЯ «ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ» У СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ОСМИСЛЕННІ

*Савчук Валерія, здобувач освіти ОС «бакалавр»,
спеціальності 053 «Психологія» РДГУ*

Актуальність дослідження психологічного здоров'я обумовлена в першу чергу визначальним значенням самого феномену здоров'я для життєдіяльності людини. Поняття «здоров'я» синкретичне, тобто характеризується складністю,

багатозначністю та неоднорідністю. Найважливішою складовою здоров'я людини є психологічне здоров'я, яке є основою ефективності як професійної діяльності, так і загального благополуччя людини та, на думку С. Болтівець має розглядатися як «неодмінна умова соціальної стабільності та прогнозованості процесів, що відбуваються в суспільстві» [1, с. 26].

Мета повідомлення – дослідити трактування дефініції «психологічне здоров'я особистості» у сучасній психологічній науці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом життя людини психологічне здоров'я постійно змінюється через взаємодію зовнішніх та внутрішніх факторів, воно, як наголошує І. Галецька, зароджується і зміцнюється в надрах таких соціальних інститутів як дитячий садок, сім'я, заклади додаткової освіти, школа, ЗВО. «Психологічне здоров'я є результатом глибинної взаємодії розвитку, навчання та виховання дітей та школярів і зумовлено, з одного боку, характером їх психічного здоров'я, з іншого боку, певним рівнем їх психологічної грамотності та психологічної культури особистості, що розвивається» [3, с. 79]. Так, для здоров'я дитини важливо як те, що у школі задовольняються її пізнавальні потреби, а й соціальні потреби у спілкуванні, психологічні потреби у повазі до своєї людської гідності, до її почуттів та переживань, інтересів та здібностей (не лише у навчальній діяльності).

І. Коцан вважає, що «ключовим» словом для опису психологічного здоров'я людини є слово «гармонія» або «баланс» між різними складовими самої людини: емоційними та інтелектуальними, тілесними та психічними. «Психологічне здоров'я є динамічною сукупністю психічних властивостей людини, які забезпечують гармонію між потребами індивіда та суспільства, які є передумовою орієнтації особистості виконання свого життєвого завдання» [4, с. 20].

Різні автори надають різний зміст терміну «психологічне здоров'я». Наприклад, А. Маслоу визначає особистість як психологічно здорову, яка самоактуалізується, Е. Фромм використовує термін «продуктивна особистість», а К. Роджерс говорить про «повноцінно функціонуючу особистість» [4, с. 26].

Після аналізу різних підходів можна виділити деякі спільні компоненти психологічного здоров'я, такі як:

- стан психічного здоров'я та душевний комфорт;
- адекватна соціальна поведінка;
- вміння розуміти себе та інших;
- повна реалізація потенціалу розвитку у різних виданнях діяльності;
- вміння робити вибір та нести за нього відповідальність;
- впевненість у своїх силах та позитивне ставлення до себе;
- прагнення до особистісного зростання та саморозвитку;
- турбота про власне здоров'я;
- дбайлива турбота про близьких людей;
- позитивне ставлення до оточуючих та інше.

Характерною рисою психологічно здорової людини є позитивний настрій, здорове почуття гумору, оптимістичний погляд на життя та активна життєва позиція.

У своєму підручнику, С. Максименко розглядає концепцію «норми» психологічного здоров'я. Він визначає, що якщо ми розглядаємо норму для психічного здоров'я як відсутність патологій та симптомів, які перешкоджають адаптації людини в суспільстві, то для визначення цієї норми важливі певні особистісні показники. Тоді як психіатр ставить своїм завданням в порятунк пацієнта від патологічних факторів, психолог спрямовує свою діяльність на розвиток корисних властивостей людини та її успішну адаптацію [5, с. 49].

Важливим аспектом «норми» психологічного здоров'я є не лише успішна адаптація, але й продуктивний розвиток людини на користь як самій собі, так і суспільству, в якому вона живе. Зазначається, що «норма» психологічного здоров'я може змінюватися із віком людини та залежить від різноманітності життєвих обставин. Відзначається, що психологічне здоров'я може безперервно розвиватися до нескінченності.

Існує безліч факторів, які впливають на формування психологічного здоров'я, проте одним з основних є сімейне середовище дитини, включаючи модель життєдіяльності батьків, їхнє ставлення до подій, поведінку у вирішенні різних життєвих ситуацій та взаємини з іншими людьми. Таким чином, психологічне здоров'я населення в значній мірі залежить від якості сімейної системи, і навпаки, якість сімейної системи обумовлюється психологічною культурою та психологічним здоров'ям населення.

У формуванні психологічного здоров'я важливу роль відіграє спосіб життя. У свою чергу, здоровий спосіб життя визначається рівнем психологічної культури людини і включає:

1. Прагнення до фізичної та духовної досконалості.
2. Досягнення душевної та психічної гармонії з самим собою та із зовнішнім світом.
3. Організація здорового харчування, оптимальних навантажень та відпочинку.
4. Виключення з життя шкідливих для організму та психіки звичок та саморуйнівної поведінки.

Психологічне здоров'я дозволяє людині стати самодостатньою та автономною. Важливо забезпечувати молодше покоління відповідно до їхнього віку інструментами самопізнання, самоприйняття та самовдосконалення, особливо в умовах складного та змінюючогося соціального оточення.

Висновки. Отже, психологічне здоров'я виступає необхідною умовою повноцінного функціонування та розвитку особистості протягом її життєдіяльності. Тому в суспільстві необхідно проводити систематичну роботу з населенням, спрямовану на формування та розвиток психологічного здоров'я. Це стає одним із ключових факторів успішної соціальної адаптації та самореалізації кожної особистості.

Список використаних джерел

1. Болтівець С. І. Педагогічна психогігієна: теорія та методика: [монографія]. Київ : Редакція Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України, 2000. 302 с.
2. Галецька І. І. Методологічні проблеми вивчення психологічного здоров'я. Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костка АПН України. Київ : Главник, 2005. Вип. 26, Т.І. С. 320-324.
3. Галецька І. І. Психологічне здоров'я як критерій внутрішньої свободи. *Психологічні студії Львівського університету*. Вип. 1. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. С. 79-85.
4. Коцан І. Я. Психологія здоров'я людини / І. Я. Коцан, Г. В. Ложкін, М. І. Мушкевич ; за заг. ред. І. Я. Коцана. Луцьк : Вежа, 2011. 430 с.
5. Максименко С. Д., Соловієнко В. О. Загальна психологія: [підручник для студентів вищ. навч. закл.]. Київ : Форум, 2000. 543 с.

УДК159.923:17.022

**ОСМИСЛЕННЯ МОЛОДІЮ СУЧАСНОСТІ З ПОЗИЦІЇ ВІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ
У ТВОРІ ВЛАСНОГО АВТОРСТВА «З ПАРТИТУРИ МАЙДАНУ»***Сербін О.В., старший учитель, учитель української мови та літератури**Калуського ліцею імені Дмитра Бахматюка**Паращак С., учениця 11-В класу**Калуського ліцею імені Дмитра Бахматюка*

У статті здійснено фрагмент літературознавчого аналізу твору власного авторства стосовно революційних подій Майдану 2014 року в житті українського суспільства. При аналізі застосовано принцип історизму та типологізму як визначальних для розуміння художньої вартості досліджуваної балади, її ідеї та значення для сучасників, що дало змогу глибше проникнути у філософську, психологічну та історіософічну складову, продемонструвати глибинні зв'язки між письменником, українським суспільством та подіями національного та геополітичного значення, зроблено акцент на піднесенні ролі та значення подвигу у суспільстві, героїв для національної пам'яті, важливості для молоді брати участь у житті країни, проникнутися майбутнім свого народу, усвідомлюючи роль історії та захисників.

Ключові слова: літературний аналіз, методи літературного аналізу, типологізація, семіотика, єдність змісту і форми, історизм, художній твір, подвиг.

Мета. У дослідженні поставлено за мету зробити акцент на піднесенні ролі та значення подвигу у суспільстві, героїв для національної пам'яті та історії, важливості для молоді брати участь у житті своєї країни та аналізувати її сучасне та проникнутися майбутнім свого народу, усвідомлюючи роль історії та захисників.

Результати. Принцип художнього типологізму часто зіставляється із принципом історизму, який став основним і для слов'янських письменників-романтиків. Суть типологізму та історизму в тому, що у процесі образного дослідження реального життя з'явився історичний вимір: його належало розглядати на етапах виникнення, становлення, розвитку, розквіту та занепаду. Ті зміни, що відбувалися в суспільному житті, позначала історія, вони вбачалися авторам як неповторні, унікальні. Історія вважалася визначальною складовою нації, народного характеру та способу мислення, джерелом натхнення для митців. Так, в історичних творах митців наголошувалося на наявності дистанції між теперішнім як реальним, змінним і минулим як ідеалізованим. Особливо привабливими для письменників-романтиків були сюжети, пов'язані з вивченням народної творчості: «Історизм романтиків і визначені елементи діалектики в їхній свідомості зумовили їх активну увагу до окремих націй, до особливостей національної історії, національного устрою, побуту, одягу й насамперед до національного минулого своєї батьківщини. У цьому минулому їх як літераторів передовсім цікавили скарбниці народної творчості» [3, с. 18].

З такої точки зору у досліджуваному творі принцип історизму романтизує подвиг та жертву протестувальників-майданівців, що голіруч йшли на озброєний «Беркут», будучи оточеними на майдані зусібіч, вони протистояли режиму, були під обстрілами снайперів, ідеалізуючи свою ціль – відстояти незалежність беззбройно, ідейно. Історичний підхід до аналізу балади романтизує Небесну Сотню, героїв Майдану, роблячи помітною та невмирущою їх жертву заради розквіту демократії своєї держави, що й зображено в баладі. Ці герої будуть увіковічені в історії України як символ незламності, безстрашності, подвигу, патріотизму. Тому роль та значення історичного принципу зрозуміла. Принцип художнього типологізму полягає в іншому підході до зображуваного, він також важливий при дослідженні художнього твору, оскільки дозволяє поглянути на твір з точки зору вічних художніх критеріїв, відходячи від романтизму та ідеалізації героя в національній історії. Принцип художнього типологізму доцільний, оскільки мистецтво проникає у світ духовний, розкриває вічні теми та ідеї, творить красу, є дотичним до всього людства та досліджується поза часом та конкретним історичним тлом. Розглянемо, як це реалізується в досліджуваному творі. Читаємо:

*А л м а з І озирнувсь я навкруги. А нас, борців, так мало...
Відчув я підступи тугИ, Чому мені так хижо стало?*

Я з острахом дивлюся в небо І розумію: не пройдуть.

Якщо розглянути цей фрагмент із точки зору принципу типологізму, то на перший план виходить розуміння аспекту боротьби і борців за майбутнє незалежно від історичного тла чи контексту. «А нас, борців, так мало» – класична соціально-історична парадигма, що повсякчас трапляється в історії розвитку людської цивілізації. Пригадаймо подвиг 300 спартанців із Леонідом, гладіаторів на чолі із Спартаксом, бійців під Крутами, що жменькою повставали проти армії, цим висловлюючи свій протест та непокору. У досліджуваному фрагменті зображено вчинки, психологію, зрештою, подвиг групи людей-борців, бійців, які йдуть попереду звичайних громадян, які є на чолі своєї суспільної, соціальної чи національної групи, які рухають прогрес, історію, здійснюють поступ, бо відчують у цьому необхідність та свій обов'язок. Попри «підступи туги та хижість в душі», страх та боязнь через невизначеність та свій протест, вони не відступають перед страхом та небезпекою, бо знають, що борються за праве діло, за поступ, за краще життя для майбутніх поколінь, часто жертвуючи життям. Тому жертва таких борців – це подвиг заради прогресу, що був, є і буде у всі часи характерним для певної групи людей у соціумі, яких ми називаємо героями.

Отже, принцип типологізму передбачає розгляд літературного твору поза суспільним, культурним контекстом тієї доби, у яку він був написаний, зіставлення, пошук спільного у творах, що виникли в межах різних епох, стилів, націй. Якщо спроектувати цю теорію на досліджуваний твір, то проявляється яскрава опозиція охоронці-захисники добра – проти усталеного антигуманного режиму, який представляють провладні еліти. Ця проблема існує в людському суспільстві, відколи стався поділ на класи людей через соціальну та майнову нерівність. Тому людський протест проти певного типу гноблення завжди був притаманним кожному суспільству у різні етапи його розвитку, зокрема, читаємо:

Вони той гнів, що задрімав, Стрясли та побудили.

І ворухнулись їхні крила, І встали воїни із лав.

Гнів народних мас, що накопичується впродовж певного часу через сваволлю експлуататорів та привладних визискувачів, зрештою, виривається на волю, назовні у формі антивладних народних повстань, революцій, де народ виборює своє право на краще, інше життя, аніж те, що їм диктує провладна еліта. Метафора «ворухнулись їхні крила» віддзеркалює вільний політ свободи, думки про незалежність, непоборність та прагнення свободи, до чого прагне вільний дух та що намагаються підкорити темні стихії. Оскільки типологія – це класифікація чогось за спільними ознаками, то варто зробити акцент на декількох проблемах, що є спільними для літератури як мистецького явища та способу відображення людської свідомості. Важливою проблемою, яка представлена у досліджуваному творі і є типологічною для літературних зразків різних періодів, є зв'язок та наступність поколінь у людському суспільстві. Читаємо в рядках:

Я плачу, вражена дітьми, Вони - наш проблиск між птьми.

Ті брешуть, що пішли в кіно, Самі ж тут створюють його.

Діти – «наш проблиск між птьми», тобто представники нового покоління, яке не боїться кидати виклик старому, діти як умовно «краще», досконаліше, прогресивніше продовження роду, що стимулює еволюцію. Діти «створюють кіно», тобто пишуть майбутнє, творять нову нашу історію, рухаючи процесами та визначаючи майбутнє, тому й робиться акцент в баладі на роль дітей для суспільства зокрема та цивілізації загалом. Наступна проблема – це спектр ролі та особливості батьківства й родинних відносин, материнства, що передбачає турботу та любов до рідних, переживання за їх долю, життя, здоров'я, читаємо:

Г р а в і й О Боже, мамо, я живу! Все, їду, мамо... Так... люблю!

Фрагмент моделює ситуацію інформаційного, ментального та емоційного контакту сина-захисника Батьківщини та його рідних людей (матері, коханої), які чекають його вдома, люблять та турбуються про нього. Ще одна проблема типологічного характеру – це співчуття та милосердя, особливо до «страждущих», до тих, що потребують підтримки, уваги, допомоги, того, на чому, власне, ґрунтується гуманність та людинолюбство у всі часи та в кожному епоху і що, власне, прославляє література як вид мистецтва, читаємо:

Г а л ь к а А де той хлопчик, що хворів? Я принесла йому пледи...

*А л м а з А він геть чисто вже змарнів, Від диху вогнемета.
Не плач, ти, Галю, не здавайсь! –*

фрагмент, що демонструє увагу та співпереживання населення одне про одного, про кожного учасника якогось дійства, особливо суспільно важливого. Балада, тримаючи читача в постійній напрузі, пропагує позитивні суспільні процеси: співчуття, емпатію, взаємопідтримку, силу духу, що організовує людей, об'єднує їх, мотивує, дає надію на краще, на позитивні зміни, стимул боротися та перемагати.

Розглянути в межах твору ці два підходи – історичний і типологічний – є фактично варіантами опозиції «вічне – минуше», «незмінне – плінне», тому абсолютизувати один з них безглуздо, оскільки втрачається художня цінність твору та сприйняття цього як доведеної композиційної цілісності. Кращий вихід – у розумному поєднанні обох підходів, хоча залежно від особливостей твору, завдань та вподобань дослідника один із підходів може переважати. Оскільки принцип художнього типологізму передбачає розгляд літературного твору поза суспільним, культурним контекстом тієї доби, у яку він був написаний, зіставлення, пошук спільного у творах, що виникли в межах різних епох, стилів, націй, а також оцінку твору з позицій вічних художніх критеріїв [2], то в досліджуваному творі з точки зору принципу типологізму зроблено акцент на співіснуванні в межах суспільної групи старшого та молодого покоління, на ролі молоді та прогресивних думок і настроїв для майбутнього прогресу, на значенні материнства у долі дитини, на ролі захисника, воїна, оборонця для населення, народу, етносу, що було актуальним у всі часи й для кожного народу, що досліджувалося та моделювалося в літературі упродовж багатьох поколінь. Отже, оскільки кожен із літературознавчих методів різною мірою тяжіє до історичного чи типологічного принципу дослідження, то водночас можливе і розумне поєднання згаданих принципів. Варто також підкреслити і те, що кожен твір за своїми особливостями більше надається до «прикладання» до себе аналізу за принципом історичним чи типологічним [2]. Якщо досліджувати твір, то, застосовуючи історичний принцип аналізу, виокремлюється національна українська риса, як герой-козак, сміливий витязь-захисник, що береже українську ментальність, захищає християнську віру, відстоює українські традиції селянина-землероба та вільного громадянина, що поважає свободу інших та захищає слабших, але, акцентуючи на типологічному принципі дослідження, відзначаємо вічну боротьбу волі проти рабства, бажання протистояти гнобленню, потреба пожертвувати найціннішим – життям – заради вищих цінностей, слабших та беззахисних, здійснюючи подвиг в ім'я величі людського духу та свободи.

Висновки. Художній твір – це результат емоційно-інтелектуальної діяльності письменника, своєрідна форма його духовного та розумового самовираження. Принцип історизму проявився в аналізі суспільно-історичних умов написання твору (2014 рік, Київ), у вивченні історико-літературного контексту, у якому твір постав перед читачем (Революція Гідності і подальші події російсько-української війни) : переосмислення проблематики, художніх достоїнств твору новими поколіннями дослідників і читачів.

Застосований історичний принцип аналізу декларує важливість такої національної української риси, як герой-козак, витязь-захисник, береже українську ментальність, захищає християнську віру, відстоює українські традиції, селянин-землероб, вільний громадянин, що поважає свободу інших, захищає слабших.

У досліджуваному творі «З партитури Майдану» з точки зору принципу типологізму зроблено акцент на співіснуванні в межах суспільної групи старшого та молодого покоління, на ролі молоді та прогресивних думок і настроїв для майбутнього прогресу, на значенні материнства у долі дитини, на ролі захисника, оборонця для населення, народу, що було актуальним у всі часи й для кожного народу, досліджувалося в літературі впродовж багатьох поколінь. Акцентуючи на типологічному принципі дослідження, відзначаємо вічну боротьбу волі проти рабства, бажання протистояти гнобленню, потребу пожертвувати найціннішим – життям – заради вищих цінностей, слабших та беззахисних, здійснюючи подвиг в ім'я величі людського духу та свободи. Твір уславлює силу духу та прагнення волі українців як унікальної миролюбної європейської нації з глибоким демократичним корінням та патріотизмом.

Список використаних джерел

- 1.Боровська Н. Психологія і літературознавство. К., 2003, 546 с.
 2. Класичні наукові методи і школи у літературознавстві (XIX-початок XX ст.). Режим доступу: <http://samzan.ru/184331>
 - 3.Кривуля О. М. Філософія : навчальний посібник. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. 592 с.
 - 4.Моклиця Марія. Модернізм як структура. Філософія. Психологія. Поетика : дисертація. Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 1999. 416 л.
 - 5.Новий історизм: третій вимір літературної критики. Режим доступу: <http://litakcent.com/2012/12/10/novyj-istoryzm-tretij-vymir-literaturnoji-krytyky>
6. Авторський твір

УДК: 159.922.

МОЛОДІЖНІ НАРАТИВИ У СФЕРІ ІНТИМНИХ СТОСУНКІВ

Степанський Ян, здобувач ОС «магістр»
спеціальності 053 «Психологія», 2 курс, РДГУ,
Безлюдна Валентина, канд.пед.наук, професор

Сучасне суспільство швидко змінюється, що впливає на різні аспекти життя особистості і, зокрема, на систему її інтимних стосунків та ставлення особистості до цієї сфери життєдіяльності. На фоні соціальних змін, молодь активно формує сучасну систему уявлень та, відповідно, наративів про сексуальність та інтимність [1; 3]. Молодіжні наративи - це історії, які молодь розповідає про своє життя. Вони містять такі важливі елементи як особистісна ідентичність, ціннісні орієнтації, емоційні переживання, побудову планів та виокремлення мрії на майбутнє. Аналіз теоретичних джерел засвідчує наявність широкого спектру досліджень, які присвячені висвітленню цього соціально-психологічного феномену[1; 2; 3].

Метою нашого повідомлення є аналіз особливостей молодіжних наративів у системі інтимних зв'язків особистості та простеження їх впливу на формування індивідуальних та колективних уявлень щодо інтимної та сексуальної сфери особистості. Наше дослідження спрямовувалося на виокремлення обговорення розуміння соціокультурних та особистісних чинників, що визначають уявлення молоді в сфері інтимних стосунків.

Актуальність дослідження обумовлена кардинальними змінами у сфері сексуальних та інтимних взаємостосунків, які відбуваються у сучасному світі. Сучасні соціокультурні трансформації, такі як розширення прав і свобод, розвиток технологій та зміни у сприйнятті статевих ролей, роблять актуальною тему інтимних стосунків серед молоді. Розуміння уявлень і наративів молодих людей може вказати на нові тенденції та виклики у цій сфері. Зростаюча складність інтимних відносин та розмаїття переконань у сучасному суспільстві вимагають їх поглибленого аналізу та інтерпретації.

Гіпотезою нашого дослідження стали ідеї про те, що соціокультурний контекст життєдіяльності особистості впливає на уявлення молоді про інтимність. При цьому стаття має важливий вплив на спосіб обговорення інтимної проблематики. Темі розповідей варіюють у площині обговорення-замовчування ставлень до існуючих нормативів підтримання стосунків, наявності особистого досвіду у цій сфері, інтересу до інтимного життя партнерів по спілкуванню, обговорення презентаційних провалів, наявності особистих проблем у сфері налагодження інтимних зв'язків.

У дослідженні було зроблено акцент на методі анкетування та аналізі висловлених респондентами наративів. Анкетування передбачало широке охоплення різних тем життєдіяльності людини у сфері інтимних зв'язків. Це дозволило, відповідно, визначити загальні тенденції та виявити особливості системи уявлень молоді та їх ставлень до проблеми. Використання методу аналізу наративів дозволило глибше зрозуміти

індивідуальний досвід та переживання кожного із респондентів. Цей підхід забезпечив можливість виявляти унікальні аспекти ставлень і уявлень молодих людей про інтимність.

Як показало дослідження, більшість респондентів визнали, що питання інтимних стосунків є предметом частих обговорень у колективі друзів. Це може вказувати на відкритість або допустимість обговорювання питань інтимних стосунків. Водночас чверть опитаних (23%) стверджують, що ніколи не обговорюють такі питання та прагнуть уникати участі у таких розмовах. На нашу думку це зумовлено особистісними чи культурними детермінантами, які обмежують відкритість молодої людини у сфері інтимності.

Опитування показало, що респонденти вважають різні аспекти інтимних стосунків важливими, проте такі аспекти стосунків як *взаємоповага та відкритість* для них є найбільш значимими. Це свідчить про те, що для більшості опитаних, ключовим є емоційний зв'язок та взаємне визнання і повага. Для більшості респондентів надзвичайно значимим є такі параметри як відкритість та чесність у питаннях інтимних стосунків.

Як показало дослідження, молодь виявляє обережність у розкритті особистих фантазій та обговоренні стосунків, що зруйнувалися. Це може зумовлюватися як стриманістю, так і наявністю психотравмуючого досвіду. Так, людина може соромиться виставляти на показ свої уявлення і бажання, побоюючись їх невідповідності соціокультурним і етичним нормам та, відповідно, остерігаючись осуду з боку інших. У другому випадку небажання йти на саморозкриття може пов'язуватися із глибиною емоційних травм, презентаційними провалами і т.д.

Більшість респондентів вважають татуйованими такі теми як наявність певних фізичних негараздів, що позначаються на сфері інтимного життя та обговорення стосунків із значущим партнером. У той же час варто відзначити, що близько третини учасників опитування вказали на відсутність у них табуйованих для обговорення тем. Такі результати можуть бути пов'язані з тим, що у частини людей не сформовані чіткі межі дозволеного саморозкриття відсутність особистісних кордонів у цій сфері.

Проведене дослідження засвідчило, що існує значне розмаїття у реакціях молодих людей на ситуацію обговорення інтимних питань. Досить важливим, за нашим розумінням, є результат наших спостережень який засвідчує, що близько половини респондентів (43,3%) усвідомлюють свою неготовність до продуктивного обговорення інтимних тем. Це свідчить про доцільність формування психологічної культури у сфері інтимних стосунків і важливу роль у цьому процесі психологів. При плануванні обговорень з молодими людьми інтимних тем психологу, важливо враховувати індивідуальні особливості партнера та уникати ситуацій, які можуть викликати негативне сприйняття. Важливо зазначити, що близько половини учасників опитування обирають обережно-виважений підхід при обговоренні інтимних тем.

Отримані дані підтверджують, що не існує універсального підходу до інтимних відносин серед молоді. Ставлення до обговорення інтимних питань у нашій соцікультурі, як показало дослідження, особливо не залежить від культурних, релігійних факторів, і є більш детермінованим особистісними контекстами.

Ми переконані, що дослідження нарративів молоді надасть інсайти, необхідні для адаптації освітніх та психосоціальних програм, оскільки молодь є ключовим суб'єктом змін у суспільстві, і її уявлення впливають на формування майбутніх стандартів і цінностей. Аналіз нарративів молоді в сфері інтимних стосунків є важливим для розуміння напрямків розвитку цих стандартів. Розкриття молодіжних нарративів дозволить отримати унікальний візир системи їхніх цінностей, уподобань та переживань в контексті інтимних зв'язків. Отримані результати можуть слугувати основою для розробки ефективних освітніх та психосоціальних програм, спрямованих на покращення розуміння та якості інтимних відносин серед молоді.

Список використаних джерел

1. Психологія інтимних відносин URL: <http://medbib.in.ua/psihologiya-intimnyih-otnosheniy.html>

2. Татенко В. Психологія інтимного життя. Кіровоград, 2013, 300с.
3. Knobloch L. K., Theiss J. A. A Model of Relational Turbulence: The Role of Intimacy, Relational Uncertainty, and Interference from Partners in Appraisals of Irritations. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/0265407504047838>

УДК: 159.922.7:658.8

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦІВ ТОРГІВЕЛЬНОЇ СФЕРИ

Тадеев Гордій, здобувач ОС «Магістр»
спеціальності 053 «Психологія», 1 курс, РДГУ

Науковий керівник: Березюк Т. П., кандидат психологічних наук, доцент

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому суспільстві, де конкуренція в торговельній сфері є надзвичайно високою, *питання ефективності та рівня професійної взаємодії фахівців* стає ключовим для успішного функціонування організацій. Зокрема, дослідження психологічних особливостей комунікативної культури фахівців торговельної сфери виявляє ряд важливих проблем, які потребують уваги та вирішення.

В свою чергу, *комунікативна культура* відіграє важливу роль у встановленні взаємин між всіма учасниками торговельного процесу, а також впливає на загальну продуктивність та успішність бізнесової діяльності.

Психологічні складові комунікативної взаємодії можуть значно впливати на якість обслуговування клієнтів, їхнє задоволення від покупок та вірогідність повторних запитів. Тому дослідження психологічних особливостей комунікативної культури фахівців торговельної сфери є актуальним та важливим для розуміння та покращення практик у сфері торгівлі

Мета дослідження. Аналіз психологічних аспектів комунікації у фахівців торговельної галузі з метою визначення основних складових, що впливають на якість і ефективність досліджуваного явища в даному професійному контексті.

Виклад основного матеріалу. Одним із компонентів комунікативної культури кваліфікованого робітника підприємства торгівлі є *культура спілкування* [4, с. 78].

Спілкування – це сукупність зв'язків і взаємовпливів, що виникають і закріплюються між людьми в процесі спільної діяльності. Регулятором цих зв'язків є соціальні норми, тобто зразки відносин, поведінки, взаємодії, що виробляються в соціальних групах або в суспільстві в цілому. Ці норми розповсюджуються завдяки механізмам соціального контролю. На порушників чекають нормативні санкції (осудження, докір, покарання), з допомогою яких група прагне повернути їх до нормативної поведінки. [5, с. 269].

Навіть при значній кількості наукових досліджень, що стосуються процесу спілкування, важливим залишається *поглиблене вивчення аспектів культури спілкування кваліфікованих спеціалістів у сфері торгівлі*.

Психологічні особливості професійного спілкування включають: підпорядкування встановленим обмеженням (нормам і правилам – у різних професіях існують свої норми і правила, як поведінки людей, так і їх висловлювань; свободи висловлювань – необхідність спілкування в трудовому колективі на професійні теми; емоційних проявів – необхідність контролювання емоцій, рухів і міміки під час спілкування); відповідальність учасників спілкування – кожен із учасників спілкування несе відповідальність за прийняте рішення; обов'язковість спілкування – необхідність спілкування навіть незважаючи на особисті протиріччя з іншими учасниками спілкування. [2, с. 267].

Водночас виділимо *ряд психічних властивостей, які розглядаються як професійні здібності до роботи продавця*: окомір, спостережливість, кмітливість, витримка і багато інших. При відсутності одного або декількох з вказаних властивостей людина не зможе працювати в торгівлі. Професійні здібності — це не сума, а складне поєднання психічних

властивостей. Воно включає основні здібності, до не можна замінити (стійка працездатність, витримка, легкість переходу від неквапливих розмірених дій до швидкого темпу обслуговування при напливі покупців), і додаткові — суттєві, але не обов'язкові. Так, відомо, що обслуговувати покупців треба швидко. Але якщо продавець повільний за вдачею? Чітке і безпомилкове виконання трудових операцій, проникливість, що виражається в умінні передбачати, який товар з наявних в асортименті краще всього підійде даному покупцю, хороша пам'ять, що дозволяє одразу знайти потрібний виріб, дають можливість навіть не дуже рухомому працівнику достатньо успішно виконувати свої функції. Мала винахідливість компенсується привітністю, постійним прагненням допомогти покупцю. Ці приклади можна продовжити [5, с. 93].

У наукових дослідженнях автори вирізняють наступні *компоненти комунікативної культури: мотиваційний, пізнавально-операційний, емоційно-вольовий, оцінний*. Дослідниками визначено показники комунікативної культури, до числа яких віднесено: інтереси, потреби, установку на комунікативну діяльність; знання, що розкривають теоретичні засади комунікативної культури; комунікативні вміння та навички; нестандартність мислення в складних комунікативних ситуаціях; рефлексивність і креативність дій; самостійність дій під час виконання комунікативних завдань; емоційну сприйнятливність; оцінку та самооцінку особливостей комунікативної діяльності [4, с. 80].

Деякі автори під комунікативною культурою розглядають поняття «*комунікативної компетентності*» та наголошують, що комунікативну компетентність слід розуміти як спроможність особистості встановлювати і підтримувати різноманітні контакти з іншими людьми, певну систему знань, умінь і навичок, що забезпечують продуктивне спілкування. Вона включає уміння варіювати інтенсивність взаємодії і спілкування, чути, розуміти і бути зрозумілим для партнерів по спілкуванню. Комунікативна компетентність виникає і розвивається за умови безпосередньої взаємодії, тому виступає як результат досвіду міжособистісного спілкування. Цього досвіду людина може набувати не лише упродовж безпосередньої взаємодії, а й опосередкованої, зокрема, з літературних творів, театральних постанов, кінофільмів, з яких людина отримує інформацію щодо характеру комунікативних ситуацій, особливостей міжособистісної взаємодії і засобів їх вирішень [1, с. 66].

Спілкування у професійній діяльності кваліфікованого робітника підприємства торгівлі є процесом установалення і розвитку контактів між людьми, зумовленим потребами у суспільній діяльності, який вміщує у собі обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії, прийняття іншої людини. *Культура ділового спілкування* включає наступні елементи: когнітивний (професійні знання, переконання), емоційно-оцінний (етичні норми і правила) та діяльнісний (комунікативна компетентність) складові [3, с. 50].

Висновки. Здійснений теоретико-варіативний аналіз до проблеми психологічних особливостей комунікативної культури фахівців торговельної сфери підкреслює важливість розуміння даного феномену, адже *комунікативна культура впливає на якість і ефективність спілкування в системі «людина-людина»*. В свою чергу психологічні аспекти, такі як *емоційний інтелект, позитивне мислення, стрес та стиль комунікаційної взаємодії*, впливають на якість і ефективність обміну інформації в торговельній сфері. *Ефективне спілкування* підвищує рівень обслуговування клієнтів, збільшує задоволеність клієнтів, що призводить до збільшення продажів.

Дослідження психологічних особливостей комунікативної культури фахівців торговельної галузі відкриває широкий спектр перспектив для подальших розвідок. Існує потреба в подальших дослідженнях у напрямку вивчення *внутрішньої комунікації в організаціях*, а саме – аналіз ефективності внутрішньої комунікації в організаціях торговельної сфери та розробка стратегій для покращення рівня внутрішньої комунікації.

Список використаних джерел:

1. Казібекова В. Ф. Психологічні особливості комунікативної компетентності майбутніх фахівців. *Інсайт: психологічні виміри суспільства: наук. Журн. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Вип. 2. С. 64–71.*

2. Сліпич Т. І. Особливості професійного спілкування робітника торгівлі. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2012. Вип. 29. С. 265 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2012_29_47.

3. Циганок О. А. Культура спілкування як складова комунікативної культури майбутніх кваліфікованих робітників підприємств торгівлі. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2015. Вип. 9. С. 47–52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Profos_2015_9_11.

4. Циганок О. А. Особливості формування комунікативної культури кваліфікованих робітників сфери торгівлі. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2016. Вип. 10. С. 78–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Profos_2016_10_16.

5. Цимбалюк І. М. Психологія торгівлі : навч. посіб. Київ : Професіонал, 2006. 368 с.

УДК159.9

ВПЛИВ СТИЛЮ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ НА РОЗВИТОК САМООЦІНКИ ПІДЛІТКА

Федяк Ольга, здобувач ОС «бакалавр»

спеціальність 053 «Психологія», 2 курс

ПНУ імені Василя Стефаника;

Опанасюк Ірина, кандидат психологічних наук, викладач

Постановка проблеми. Спираючись на сучасні тенденції сімейного виховання, такі як переоцінка ролей батьків, вплив розвитку сучасних технологій, соціо-культурні тенденції сучасності й появи різноманітних сімейних моделей, дослідження впливу стилю сімейного виховання на самооцінку підлітка стає ще більш важливим для вивчення. Стиль виховання, який обирається батьками, може суттєво впливати на самопочуття підлітка, впевненість та загальну самооцінку.

Самооцінка грає ключову роль у тому, як підліток сприйматиме свою особистість та своє місце в житті. Формування думки про себе, власних здібностей, позитивних/негативних якостей характеру, віри в себе та усвідомлення свого місця в житті інших людей у підлітковому віці може впливати на успіхи в навчанні, взаємовідносини та кар'єрне зростання.

Метою повідомлення є теоретичний аналіз підходів, методів і форм сімейного виховання та їх вплив на формування само оціночного конструкту підлітків; виокремлення рекомендацій для покращення якості сімейного виховання з метою формування адекватної самооцінки.

Гіпотеза: Існує взаємозв'язок між стилем сімейного виховання та рівнем самооцінки підлітків, при цьому школярі, що зростають у сім'ях з високою емоційною підтримкою та демократичним стилем виховання, мають вищий потенціал адекватності у технологіях самооцінювання ніж ті, що виховуються у сім'ях з іншими стилями виховного впливу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Самооцінка відіграє важливу роль у підлітковому віці з декількох причин. Важливо зазначити, що підлітки переживають складний процес самовизначення та формування своєї особистості. Самооцінка є одним із ключових елементів цього процесу, оскільки допомагає зрозуміти їм власні здібності, сильні та слабкі сторони. У. Джемс вважав, що самооцінку можна співвіднести з первинними емоціями (гнів, страх тощо) та в широкому сенсі вона виступає як задоволеність чи незадоволеність суб'єкта собою [2, с. 23]. Тоді як, Ю. Козерук наголошує, що у самооцінці відбувається все те, що людина довідується про себе від інших, попередження деяких відхилень стосовно душевної рівноваги. Самооцінка – це елемент самосвідомості, що характеризується емоційно насиченими оцінками самого себе як особистості, власних здібностей, етичних якостей і вчинків; потреба в самоствердженні, що визначається відношенням її дійсних досягнень до того, на що людина претендує, які цілі перед собою

ставить – рівня домагань [4, с. 163]. Таким чином, самооцінка – це той спосіб, яким людина оцінює себе, свої здібності, досягнення, характер та своє місце серед інших людей.

Зараз звернемо увагу на гендерні відмінності в особливостях та розвитку самооцінки у підлітковий період. О. Безушко, стверджує, що розбіжності у самооцінці хлопців та дівчат підліткового віку все ж таки є. У хлопців важливими критеріями оцінювання є інтелектуальні, вольові та комунікативні якості і їх самооцінка залежить від впливу найближчого оточення. Самооцінка дівчат відповідно залежить від усвідомлення й оцінки їх взаємин з іншими людьми. За результатами емпіричного дослідження, О. Безушко, було виявлено, що у дівчат-підлітків частіше відмічається завищена самооцінка. Також різняться оцінка власного тіла. На Я-концепцію дівчат сильніше впливає оцінка привабливості та стрункості тіла, а не показники його енергійності та сили. У свою чергу, хлопці більше звертають увагу на ефективність свого тіла, його можливості, силу та спритність. Також автор відмічає, і хлопці і дівчата підліткового віку мають досить високий рівень рефлексії, але у представниць жіночої статі він все ж вищий у півтора рази [1, с. 216]. На нашу думку, самооцінка формується під впливом досвіду, взаємодії з іншими людьми, оточення та особистих досягнень.

В цей період підлітки прагнуть бути самостійними у прийнятті рішень та хочуть сепаруватися від батьків, і продовжують очікувати на прояв турботи і мінімальну допомогу від них. Це протиріччя ускладнює відносини підлітків з дорослими: підлітки не просто знецінюють вимоги і оцінки дорослих, але й надто хворобливо реагують на них, оскільки претендують на визнання і схвалення (І. С. Кон, Л.Ф. Обухова, Л. І. Божович). Таким чином, родинне виховання полягає у формуванні рис характеру та якостей особистості дитини, котрі допомагають долати життєві труднощі.

Стилі сімейного виховання - це типові способи, методи і прийоми взаємодії батьків з дітьми, що застосовуються в процесі виховання. Усвідомлення батьками власного стилю виховання є важливим для побудови гармонійних стосунків з підлітками та їх успішної соціалізації.

Сім'я є первинним соціальним середовищем, де формується особистість дитини. Саме батьки закладають базові установки, цінності та моделі поведінки підростаючої людини. Взаємини з батьками і стиль сімейного виховання справляють визначальний вплив на розвиток уявлень про себе та формування самооцінки особистості. Підліток постійно оцінює та аналізує власні якості, здібності, вчинки, соціальні навички на основі зворотного зв'язку від однолітків, батьків, вчителів. Ці оцінки й визначають рівень його самооцінки – адекватної чи неадекватної, високої чи низької, що набуває емоційного забарвлення та починає регулювати поведінку. Тому батьки, вчителі та інші дорослі мають бути особливо уважними до формування самооцінки підлітка. Адже сформована в цьому віці адекватна самооцінка стане запорукою гармонійного розвитку особистості та основою для подолання криз дорослого життя. За А. Маслоу, задоволення базових потреб у безпеці, любові та належності є необхідною умовою для подальшого позитивного розвитку особистості.

Емпіричні дані А. Золотарьової засвідчують пряму залежність між рівнем самооцінки та ставленням членів сім'ї до підлітка [3]. Респонденти з високим рівнем самооцінки відзначали підтримку з боку сім'ї. Ті ж підлітки, чиї батьки ігнорували їхні потреби і не схвалювали поведінку, демонстрували занижену самооцінку та відчуття власної неповноцінності.

Детальний аналіз взаємозалежності стилів батьківського виховання та рівня самооцінки в підлітковому віці зроблено у роботі О. Савенкової [5]. Вчена довела, що авторитарний стиль, побудований на жорстких заборонах та обмеженнях, пригнічує ініціативність, сприяє формуванню заниженої самооцінки та невпевненості у власних силах. Натомість демократичний стиль з поєднанням вимогливості, поваги до особистості дитини та емоційної підтримки є оптимальним для формування адекватної, стійкої самооцінки підлітка, його самоповаги. Вагомим чинником для позитивного самосприйняття є безумовне прийняття дитини з боку батьків. Схвалення зусиль дитини на шляху до мети, а не лише результату, допомагає підлітку повірити у власні сили, позбутися страху невдач. Тому стиль

підтримки і заохочення з боку батьків має вагомий конструктивний потенціал для позитивної Я-концепції підлітка.

Висновок. Сімейне виховання чинить суттєвий вплив на характер самосприйняття та рівень самоповаги в підлітковому віці, коли особистість переживає процес самовизначення. Батькам варто особливо відповідально поставитись до побудови конструктивного діалогу з дітьми на засадах довіри, підтримки їх ініціативи та неупередженого позитивного ставлення.

Визначальну роль відіграють емоційне тепло, довіра та конструктивні очікування від дитини. Проте і загальні цінності, атмосфера, склад сім'ї теж справляють помітний вплив на формування адекватної чи неадекватної самооцінки. Таким чином наша гіпотеза знаходить цілковите підтвердження та відображає дійсні закономірності у формуванні самооціночного конструкту у підлітковому віці залежно від стилю батьківського виховання.

Список використаних джерел

1. Безушко О. Гендерні особливості становлення самооцінки старших підлітків. *Магістр*. 2020. № 34. С. 214–216.
2. Джемс У. Психологія : монографія. М. : Педагогіка, 1991. 368 с. (на рос мові)
3. Золотарьова А.О. Вплив ставлення батьків на формування самооцінки підлітків *Проблеми сучасної психології*. 2013. № 20. С. 204–214.
4. Козерук Ю. В., Євсейчик Я. О. Самооцінка як фактор становлення особистості студента. *Підготовка фахівців у системі професійної освіти*. 2015. № 3. С. 163–165.
5. Савенкова А. М. Дитяча обдарованість та її розвиток в сім'ї. *Обдарована дитина*. 2000. № 4. С. 11–17.

УДК [159.98:615.85]:159.942

АРТТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ГАРМОНІЗАЦІЇ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ОСОБИСТОСТІ

*Шоцька Марина, здобувачка ОС «магістр»,
спеціальності 053 «Психологія», 1 курс, РДГУ
Керівник: Кулакова Л. М., канд. психол. наук, доцент*

*«Часто руки знають, як розплутати те,
над чим марно б'ється розум»
(К. Г. Юнг)*

Постановка проблеми. Повномасштабна війна, нестабільний розвиток сучасного соціуму, соціально-економічні проблеми, невпевненість у завтрашньому дні, зростання насилля у суспільстві все частіше стають поштовхом до появи психоемоційних розладів особистості. Життя сучасних українців супроводжується постійними переживаннями негативної модальності, що, у свою чергу, детермінує появу тривожності, фрустрації, депресивних переживань і т.ін, які дегармонізують розвиток особистості.

Особливо ефективним та доречним у роботі із людьми, що постраждали внаслідок кризових ситуацій, є застосування засобів арттерапії. Цей метод успішно застосовується у реабілітаційній, соціально-психологічній роботі як ресурсний засіб психологічної гармонізації особистості, позитивного впливу на її психіку через мистецтво та художню творчість, здійснюючи неабиякий вплив на особистість через враження [4].

Методи арттерапії своєю екологічністю і ненав'язливістю дають можливість працювати з тривожними станами особистості і досягати високих терапевтичних результатів. Сучасна арттерапія в Україні представлена як напрям практичної психологічної роботи, який є універсальним у практиці психолога і може використовуватися при вирішенні майже всіх психологічних проблем, незалежно від віку статі та психологічних особливостей особистості.

Мета дослідження – здійснити аналіз арттерапії як одного із найефективніших методів гармонізації емоційних станів особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом відбувається активне вивчення сучасними науковцями внутрішніх механізмів гармонізації психоемоційного стану особистості. Проте ряд питань залишаються нез'ясованими. Зокрема, це стосується проблеми пошуку ефективних методів надання психологічної допомоги особистості у стані стресу, травми, депривації і т.ін. Особливої актуальності це питання набуває в умовах повномасштабної війни росії проти України. І, на нашу думку, одним із найраціональніших напрямів у вирішенні цієї проблеми є саме арттерапія як метод надання психологічної допомоги. У вітчизняній психологічній науці розробкою методичних порад з питань соціально-педагогічної та психологічної роботи у конфліктних та стресових ситуаціях займалися Н. Бочкор, Є. Дубровська, О. Залеська та ін. Питання застосування методів арттерапії у роботі з дітьми та дорослими широко вивчені вітчизняними науковцями В. Назаревич, І. Борейчук, О. Вознесенською, І. Ільченко та ін.

Арттерапія (від лат. *ars (artis)* - мистецтво і грец. *θεραπεία* - лікування) - напрям у психотерапії та психологічному консультуванні, що заснований на використанні мистецтва та творчості; метод зцілення особистості (досягнення цілісності) за допомогою мистецтва та творчого самовираження [1].

У процесі арттерапії пропонуються різні види художньої творчості. В ортодоксальному, класичному розумінні до арттерапії належать лише візуалізовані види творчості, а саме: живопис, графіка, фотографії, малювання, ліплення. Але час вносить свої корективи, та сучасна арттерапія налічує велику кількість різноманітних методів та технік. Повноправними її складовими стали казкотерапія, ізотерапія, орігамі та піскова терапія, музикотерапія, маскотерапія, драмотерапія, кольоротерапія, ігротерапія тощо.

Перевагою методів творчого самовираження і арттерапії в реабілітації є те, що ці методи засновані на невербальному вираженні почуттів. Невербальні засоби часто є єдиною можливими для вираження і прояснення травмуючого емоційного стану. Перебуваючи у важкій, стресовій ситуації, людина, сам (сама) того не помічаючи, спонтанно малює лінії, «каракулі», zakresлює зображення, замальовує темним простір аркуша паперу, креслить палицею по піску. Як правило, цей процес не контролюється свідомістю і може бути використаний, як спосіб винести травмуючі переживання зовні, звільнитися від надлишку емоцій і почуттів. Це забезпечує більш вільне розкриття людиною свого внутрішнього світу і більш високий рівень їх психологічної захищеності і комфорту в процесі занять, в порівнянні з вербальною психотерапією [3, с. 36].

Як процесуально зорієнтований підхід арттерапія фокусується на безпосередньому переживанні ситуації «тут» і «тепер». Це особливо важливо у роботі з травмою. Травма часто блокує вербальні прояви і людина має симптоми від алекситимії до елективного мутизму; невербальна техніка у таких випадках стає єдиною можливою формою співпраці. За допомогою малюнка або ліплення відбувається справжній діалог між дорослим та дитиною, клієнтом та психологом. Саме засоби арттерапії стають засобами спілкування [5, с. 130].

У своєрідній символічній формі – через малюнок, гру, казку, музику – людина здатна дати вихід своїм сильним емоціям, напруженим переживанням, отримати новий досвід у вирішенні конфліктних та психотравмуючих ситуацій. Переносючи свої переживання з реального життя у вигадані казкові історії, пластилінові чи глиняні фігурки, або на аркуш паперу у вигляді малюнка - можна, по-іншому, через призму ірраціонального подивитися на самого себе, на інших людей і на власне життя загалом. У процесі творчої діяльності виникає почуття емоційної насиченості, відбувається глибше розуміння себе та свого внутрішнього світу.

Сучасна арттерапія не має обмежень та протипоказань, вона завжди ресурсна та екологічна в сенсі її застосування. Сьогодні вона успішно використовується в психології та педагогіці, соціальній роботі та, навіть, в бізнесі. Методика арттерапії ґрунтується на переконанні, що внутрішнє «Я» людини трансформується у візуальні матеріалізовані символічні образи чи специфічні конструкти художньої творчості щоразу, коли вона

спонтанно, особливо не замислюючись над тим, що має отримати в кінцевому результаті, – пише картини, малює, ліпить, створює скульптуру і тому подібне. Існує думка, що образи художньої творчості відображають зміст підсвідомих процесів, включаючи внутрішні конфлікти, страхи, нав'язливі думки, спогади дитинства, сновидіння і т.ін.

Підтвердженням переваг методів арттерапії серед інших форм психотерапевтичної та психологічної роботи є наступне:

- практично кожна людина може брати участь в арттерапевтичній роботі (незалежно від віку, культурного досвіду й соціального стану);
- арттерапія має цінність при використанні з тими групами клієнтів, які мають певні мовні обмеження;
- арттерапія є засобом вільного самовираження, самопрояву і самопізнання;
- арттерапевтичні методи мають значною мірою «інсайторієнтований» характер, зумовлюють атмосферу довіри, розуміння внутрішнього світу людини;
- арттерапевтична робота в більшості випадків викликає в людей позитивні емоції, допомагає долати апатію, безініціативність, формувати активну життєву позицію та позитивне світосприйняття;
- арттерапія базується на мобілізації творчого потенціалу особистості, внутрішніх механізмів саморегуляції та самообілізації;
- відзначається особливою «м'якістю» прийомів і психокорекційних впливів [2].

У процесі творчої роботи наше підсвідоме через створювані художні образи взаємодіє зі свідомістю, а процес приносить задоволення, вчить довільно і спонтанно висловлювати свої переживання. Мистецтво дає можливість у завуальованій образній формі трансформувати в малюнок, фігуру, скульптуру, картину та інші художні твори проблему, яка людиною усвідомлювалась і була витіснена, вивести її назовні, проаналізувати і знайти її рішення.

У структурі арттерапевтичних занять зазвичай виділяти дві основні частини. Одна – невербальна, творча, неструктурована, де головним засобом самовираження є художньо-творча діяльність (до прикладу, малюнок). Друга – вербальна, апперцептивна, формально структурованіша. Вона передбачає словесне обговорення, а також інтерпретацію намальованих об'єктів та асоціацій, які виникали при створенні образів. Кожна із частин використовує різні механізми невербального самовираження та візуальної комунікації.

Метод арттерапії дозволяє кожній людині творити своє життя, у прямому значенні слова ліпити своє щастя, малювати смуток, писати про конфлікти. Крім того, арттерапевтичні сеанси надають можливість змінити щось у житті задля гармонізації свого внутрішнього та зовнішнього світу, розвивати впевненість у собі. Спільна робота щодо обговорення образів сприяє розвитку уяви, умінню фантазувати, підвищує гнучкість, глибину, креативність мислення.

Оскільки арттерапія переважно використовує засоби невербального спілкування, варто зауважити, що це значно полегшує налагодження контакту психолога з клієнтом. Тому арттерапія стає своєрідним інструментом, який допомагає особистості уявити свої переживання, страхи, тривоги через власноруч створені художні образи.

Висновки. Отож, головним принципом арттерапії є схвалення і прийняття всіх продуктів творчої образотворчої діяльності незалежно від їх змісту, форми і якості. На основі цього принципу визначають мету арттерапії як методу – гармонізація розвитку особистості через розвиток здатності самовираження і самопізнання через мистецтво, розвиток здатності до конструктивних дій з урахуванням реальності навколишнього світу [6, с. 304].

Арттерапія як метод гармонізації емоційного стану особистості дозволяє вирішувати такі завдання, як діагностика психолого-емоційного стану особистості, здійснення корекційно-розвивальної роботи, і, навіть, вирішення психотерапевтичних проблем. Ми вважаємо, що вирішення таких завдань дозволить підвищити рівень стресостійкості особистості та сприятиме гармонізації її психоемоційного стану.

Список використаних джерел

1. Велика українська енциклопедія ВУЕ. URL: <https://vue.gov.ua> (дата звернення: 19.11.2023).
2. Карапетрова О. В. Використання методів арт-терапії у роботі психолога з корекції тривожних станів особистості. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і Психологія»*. 2020. № 2 (20). С. 34-39.
3. Корнієнко І. О. Досвід надання допомоги дітям і сім'ям - жертвам військового конфлікту : практ. посіб. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 152 с.
4. Кулакова Л. М., Кулаков Р. С. Психологічна реабілітація дітей-вимушених переселенців засобами арт-терапії. *Наукові перспективи. Серія «Психологія»*. 2022. № 10 (28). С. 386-394.
5. Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях: методи і техніки : методичний посібник / за ред. З. Г. Кісарчук. Київ : Логос. 232 с.
6. Сорока О. В. Арт-терапевтична компетенція як складова професійної компетентності фахівців соціальної сфери. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2016. № 2 (12). С. 301-306.

Частина 2.
ЛІТЕРАТУРНИЙ КРЕАТИВ: «СТУДЕНТСЬКИЙ ДАРУНОК
УКРАЇНСЬКИМ ДІТЯМ»
(авторські казки)

ФЕЯ ТА ВОРОГУЮЧІ КОРОЛІВСТВА

Бондарчук Анна здобувач ОС «бакалавр»

спеціальності 012 «Дошкільна освіта. Психологія», 3 курс, РДГУ

Науковий керівник: Безлюдна В.І, канд. пед. наук, професор

У прекрасному світі, за морським обрієм жили-були два королівства: «Світ Фей» та «Світу Велетнів». Королівства не були дружніми. Вони увесь час ворогували між собою. У «Світ Фей» жили феї і до приходу велетня на ім'я «Злість» їх життя було сповнене добра і щастя. Коли ж нога злого велетня ступила на ці землі, феї почали мстити іншому королівству. Розпочалася війна, посилилася злість та зрада. Все добре, що було у цьому королівстві, зникло, залишилось лише нейморівне бажання до помсти.

Інше королівство, у якому правили велетні, називалось «Світ Велетнів». Воно також раніше було добрим, несло в собі щастя і радість, проте одного разу до влади прийшов король-велетень «Злість», який прагнув захопити сусіднє королівство. Він пішов з війною на «Світ Фей». У минулому залишились часи коли королівства ладили, дружили та поважали один одного. Ішов час. Король Злість знедужав і помер, та ворожнеча не припинилася.

У королівстві була одна фея на ім'я Белль, якій було дуже не приємно та важко спостерігати за тим, що два королівства ворогують. Вона жила зі своєю бабусею, яка все дитинство її вчила залишатися доброю, щирою та люблячою не дивлячись ні на що. Також бабуся для Белль розповідала історію, коли королівства дружили, жили в мирі і злагоді, як було добре у ті часи, як ясно світило сонце буяло Дерево-життя. Ця історія була про те, що злий король велетнів зрізав Дерево життя, і почалися війни між королівствами. Але дерево обов'язково мало ожити, лише потрібно його знайти. Почуття помсти затьмарило пам'ять феям та велетням, але не душу Белль. І хоча феї навіть чути не хотіли про Дерево-життя, Белль вирішила впоратися з злом. Вона навалилась на відчайдушний вчинок, піти у королівство Велетнів та відшукати Дерево-життя. Це було дуже небезпечно, тому що всі феї, які потрапляли у королівство Велетнів зникали, і більше не поверталися до Світу Фей.

Важко було Белль перейти з одного королівства в інше та знайти Дерево. І ось у одному з дрімучих лісів вона його знайшла! Дучи у королівстві Велетнів дівчинка принесла з собою промінчик добра. Невдовзі Белль спіймали велетні та віднесли до короля, який правив королівством на той час Звали його Грім. Король здивувався, що така маленька фея не побоялася прийти до нього в королівство, тому запитав у неї: «Що тобі потрібно на моїй землі?», Белль відповіла: «Я відчайдушно вірю у добро, і впевнена, що у вашому серці воно є, тож я принесла вам промічик світла сили і добра з Дерева-життя. Про цей промінчик мені розповідала бабуся. Він давно погас у ваших серцях, тому прийміть його, будь ласка».

Промінчик добра одразу проник у серця велетнів та фей. Невдовзі королівства помирилися, і їх жителі жили довго і щасливо у мирі та радості.

КАЗКА ПРО ІНСТРУМЕНТИ ДУШІ
Демчинська Василина, здобувач ОС «бакалавр»
спеціальності 012 «Дошкільна освіта. Психологія», 3 курс, РДГУ
Науковий керівник: Безлюдна В.І, канд. пед. наук, професор

Жив собі, був собі маленький хлопчик Сашко. Матуся називала його Сашуня, а батько звертався до нього дуже поважно - Олександр. У хлопчика були певні проблеми. Він часто не міг заснути вночі і йому було дуже тривожно й лячно.

І ось одного разу, коли Сашкові не спалося, у його кімнаті з'явилася чарівна фея. Ви не повірите, але її звали також Олександра. Вона стала уявною подругою Сашка.

Одного вечора, після важкого дня, коли хлопчик уже ледь тримався на ногах, перед ним з'явилася фея і сказала: «Олександр, я хочу розповісти тобі казку, яка допоможе впоратися із усіма твоїми проблемами». Хлопчик схвильовано сів поруч з феею і почав уважно слухати її.

Фея розповіла Олександрі про іншого хлопчика на ім'я Миколка, який знайшов магичний ключ у своєму саду. Цей ключ відчиняв велику дерев'яну скриню, в якій знаходилися різні кольорові фарби, квіти і музичні інструменти. Кожна фарба відповідала одній емоції, а кожен інструмент викликав особливі почуття.

Олександр уявляв собі, як стоїть перед скринькою Миколки, торкається магичного ключа і відчиняє дерев'яні дверцята. Він запитав фею, як саме можна використати ці фарби й інструменти, щоб впоратися зі своїми страхами.

Фея пояснила Сашку, що можна вибрати фарбу, яка відображає його почуття, і намалювати на великому аркуші паперу все, що він відчуває. А потім, використовуючи музичні інструменти з дерев'яної скриньки, він зможе відтворити свої емоції та почуватиметься значно краще.

Олександр радо прийняв ідею феї та почав експериментувати з фарбами і інструментами. Кожного разу, коли виникали його турботи та страхи, він знаходив час, щоб створювати свої малюнки та відтворювати їх музикою.

З кожним малюнком та кожним мелодійним акордом Олександр почував, як його страхи злегка відступають. Фарби і музика допомагали йому відобразити свої емоції, вони заспокоювали його серце і думки. Сашко відчував радість, коли малював яскравими барвами, і спокій, коли наспівував веселу мелодію.

Тепер, заплюсуючи очі, Олександр уявляв велику дерев'яну скриню і кожне її відкриття приносило йому заспокоєння. Хлопчик почав відчувати, що його проблеми поступово зникають.

Так, завдяки своїй фантазії та вигаданій феї, Олександр знайшов спосіб впоратися зі своїми турботами та страхами. Він навчився виражати свої емоції, заспокоювати свою душу та знаходити внутрішній спокій.

Як бачите, діти, ми можемо використовувати фантазування, щоб допомогти собі бути спокійним та щасливим. Це наче ключ до нашого внутрішнього світу. Тож пам'ятай, що у кожного із нас є сила знайти рішення та впоратися з усіма проблемами.

ЯК ЛИСИЧКА ЛІДОЧКА ПЕРЕМОГЛА СВІЙ СТРАХ

Дець Юлія, здобувач ОС «бакалавр»

спеціальності 012 «Дошкільна освіта. Психологія.» III курс. РДГУ.

Науковий керівник: Безлюдна В.І. канд. пед. наук, професор.

Жила-була у чарівному лісі сім'я лисиць. Тато – Лис, Мама – Лисиця і їх троє діток лисенят: Міккі, Роза і Лідочка. Мама і тато з любов'ю піклувалися про своїх діток: розповідали казки про лісових мешканців, співали разом пісеньки, приносили їм у нірку здобич. Йшов час, лисички-сестрички підросли. І ось настала пора, коли вся сім'я мала вирушати на нічне полювання. Лис з Лисицею вирішили показати своїм діткам, як потрібно подорожувати уночі.

Сімейство лисиць спокійно вийшло на галявину і лише маленька Лідочко, побачивши темряву, сказала:

«Мамо! Мені страшно!» І шух у у нірку. Мама Лисиця повернулася до Лідочки, а Тато Лис з Розою і Міккі вирушили на полювання. Мама присіла поруч Лідочки і почала свою розповідь: «Моя маленька. Усі чогось бояться. Це нормально. Навіть герої можуть боятися. Запам'ятай, що хоробрим є не той, хто нічого не боїться, а той, хто може здолати свій страх. Взагалі то, страх може бути для нас і корисним. Він допомагає нам рятуватися від небезпек. От уяви, якби у нас, лисиць, не було страху перед вовками, то ми б просто потрапили до їх пазурів. Але є і такі страхи, які можуть нам нашкодити. Вони кажуть про небезпеку, якої насправді немає. Ці страхи самі дуже всього бояться і нам заважають робити речі, які можуть бути корисними, цікавими чи приємними.

«Це про мій страх! – сказала Лідочка – Він не дозволяє мені піти разом з моєю сім'єю на нічне полювання, а мені так хочеться бути разом з вами».

«Не засмучуйся, – сказала мама – я знаю, що з ним робити, як перемогти твій страх. Запам'ятай, всі страхи не люблять, коли про них розповідають. Від цього вони стають слабкими. Їм дуже не подобається, коли їх малюють. І ще, потрібно викликати страх на поєдинок і показати, що ти сильніша за нього».

«Коли я вийшла з нірки і побачила темряву, – мовила Лідочка, – мене охопив страх. У мене відразу з'явилася думка, що я в цій темряві можу загубитися і ви мене ніколи не знайдете».

«Не хвилюйся, я завжди буду поруч з тобою, поки ти переможеш свій страх. А зараз швиденько намалюй його», – сказала мама-лисиця.

Лідочка намалювала його великим, темним і страшним.

«Тепер візьми малюнок і порви його на дрібні шматочки, щоб позбавитись від своїх хвилювань», - сказала мама.

«О, мамо, я відчуваю, що мій страх став не таким сильним, як раніше».

«От і добре. Тепер ми зможемо піти на полюванні. Славно. Тільки спочатку уяви, що темрява – це твій захисник, який буде охороняти тебе від небезпек, тому що вона робить тебе невидимою».

Після розмови з мамою Ліда перестала боятися темряви і спокійно разом із усією сім'єю ходила на нічне полювання.

Тож, дітки, запам'ятали поради мами-лисички? Вчимося бути хоробрими і вправно долати страхи.

КАЗКА ПРО СОНЯЧНИЙ ПРОМІНЧИК.ВІДКРИЙ СВОЄ СЯЙВО

Лавор Софія, здобувач ОС «бакалавр»

спеціальності 012 «Дошкільна освіта. Психологія», 3 курс, РДГУ

Науковий керівник: Безлюдна В.І. канд. пед. наук, професор

Жив у казковій долині маленький Сонячний Промінчик на ім'я Люк. Він завжди відчував, що в його серці є щось особливе, але він не розумів, що це. Люк був особливим промінчиком, але відчував себе неясним порівняно з іншими. Одного разу, відчувши тугу у своєму серці, Люк вирішив вирушити у подорож. Він мандрував горами та долинами, зустрічав квіти та зірочки, але не знаходив те, що могло б принести радість у його серце.

На своєму шляху Люк зустрів Мудру Добру Сову, яка жила у старому дубі.

«О, Люк, ти - справжній Сонячний Промінчик, і в твоєму серці живе особливе сяйво», сказала Добра Сова.

«Щоб відкрити його, тобі потрібно подивитися глибше всередину себе і відчути свої власні емоції».

Люк вирішив прислухатися до поради Доброї Сови. Він зупинився на мить, закрив очі, і дозволив собі відчути всі емоції, які жили у його серці. Він відчув радість, тепло, любов і навіть дрібненьку іскринку суму.

Запаливши своє серце світлом позитивних думок та вдячності, Люк відчув, як його сонячне сяйво стало яскравішим і теплішим. Тепер він розумів, що кожен промінь світла унікальний та важливий у своєму роді. Люк враз відчув, як його сонячне світло поширилося навколо, освітлюючи всю долину Світлових Краплинок. Повернувшись назад до своєї долини, Люк поділився своїм досвідом з іншими сонячними промінчиками. Тепер вони всі разом створювали величезне світлове свято, де кожен міг блискуче сяяти, розповідаючи свою власну історію радості та кохання.

Відтоді він став найяскравішим і найтеплішим Сонячним Промінчиком в усьому селищі. Дарував свою радість і світло всім навколо, і кожен, хто зустрічав його, відчував внутрішню теплоту та невичерпну енергію його сяйва.

Так вони разом і збагатили світ своїм сяйвом, відкривши, що справжня радість починається там, де знаходиться тепле та світле серце. Отож, слід пам'ятати, що світло завжди всередині нас, потрібно його просто відшукати.

ІСТОРІЯ ДВОХ СЕСТЕР. КАЗКА ПРО АСЕРТИВНІСТЬ І КОНФОРМІЗМ

Манзирєва Яна, здобувач ОС «бакалавр»
спеціальності 012 «Дошкільна освіта. Психологія», 3 курс, РДГУ
Науковий керівник: Безлюдна В.І. канд. пед. наук., професор

Жив, був собі Король, і мав він дві дочки, старшу – Асертивність і молодшу – Конформізм.

Сестри були дуже різні, просто протилежність одна одній.

І ось, настала пора принцесі Асертивність виходити заміж, і Король оголосив, щоб кандидати в чоловіки з'явилися в палаці.

А задовго до цього, Асертивність зустріла і покохала хороброго лицаря Асерта (в перекл. впевнений), з яким вона відчувала себе щасливою, який не обмежував її свободи і підтримував у всіх її починаннях.

Однак, у цьому королівстві права вибору нареченого надавалося Королю, а не його доньці.

Але донька Асертивність була не проста характером і сказала, що вона є особистість і здатна приймати рішення сама, і це її життя, яке вона буде жити, а не її батько. Асертивність сказала, що якщо він обере їй чоловіка, то вона зречеться від батька і покине королівство назавжди.

Король був спантеличений такою поведінкою дочки, але погодився зробити виняток для неї, бо дуже її любив.

І ось, Асертивність і Асерт вже стоять під вінцем і чекають благословення Короля. Хоч батько був не радий цьому, але підтримав доньку і благословив їх.

Ось так Асертивність віднайшла щастя разом з справді коханою людиною, і ні разу не шкодує про те, що колись вона не погодилась з позицією і правилами батька.

Згодом в Асертивності і Асерта з'явилися дві доньки - Гідність і Право, і вони переїхали жити до іншого королівства.

Прошло декілька років і змінилися у королівстві правила. Тепер право обирати чоловіка серед кандидатів надається принцесі.

Тепер, коли молодша донька Конформізм підросла, настав і її час виходити заміж.

Король призначив дату і наказав прийти всім кандидатам.

А принцеса Конформізм мала двох подруг - Судження і Підпорядкування.

Ось, відбувся перший відбір кандидатів. Конформізм почувалася некомфортно серед стількох чоловіків і вона не знала, що кому казати, і завжди поглядала на подруг, які жестами показували їй «так» або «ні».

Ось у ніч перед фінальним відбором, зустрілася принцеса Конформізм з подругами. Сидять вони, чаюють і Конформізм запитує їх кого ж їй обрати. «Обирай принца Лицемірство!», - в одностайності сказали Судження і Підпорядкування. «Він такий сильний і красивий, будеш мати гарних дітей і жити будеш у щасті».

От Конформізм послухала поради подруг і обрала принца Лицемірство.

На весілля Лицемірство прийшов у костюмі з дорогоцінним камінням, яке мерехтіло від сонця. Він був увесь такий гарний, а на обличчі завжди була єхидна посмішка.

Під вінцем Лицемірство пообіцяв назавжди любити Конформізм і зробити її найщасливішою.

Ось, відгуляли вони весілля і одразу поїхали в інше королівство.

Настала перша шлюбна ніч. Приходить Лицемірство до кімнати, де сидить Конформізм і знімає з себе маску. Конформізм з жахом дивиться на те, що відбувається і бачить, що він у руках тримає маску свого ідеально гарного обличчя.

Вона підводить очі догори і бачить, що перед нею стоїть не красень, якого вона обрала, а потворний чоловік. Конформізм злякалася і почала тікати, а Лицемірство зачинив двері, відштовхнув її і пригрозив, що якщо вона піде від нього, то він пустить по всьому королівству плітку, що вони розійшлися, бо вона йому зрадила.

У Конформізм не було вибору і вона залишилася жити з потворним Лицемерством і народилися у них потворні діти. І прожила Конформізм у нещасті всі свої роки.

А що було б якби вона не послухала подруг і мала свою думку як її старша сестра Асертивність?

ВІРА В ПЕРЕМОГУ

Мельник Анастасія, здобувач ОС «бакалавр»

спеціальності 012 «Дошкільна освіта. Психологія», 3 курс, РДГУ

Науковий керівник: Безлюдна В.І. канд. пед. наук, професор

У далекій країні, що називається **Дивокрай**, жили три маленькі звірятка: ведмежатко **Добрик**, вовчєня **Перемагайко** та зайчатко **Шустрик**. Вони були найкращими друзями і разом проводили багато часу, ділилися радістю та сміхом. Їм було завжди добре разом. Але одного дня, у їхнє мирне, спокійне життя прийшла велика біда.

У лісі спалахнула пожежа і все довколо оповилося чорним димом. Для звірят це була велика несподіванка. Вони дуже злякалися.

«Що ж нам робити? Як нам врятуватись?» – розгубивлено сказав Добрик.

«Не хвилюйтесь, друзі, – сказало зайчєня Шустрик, намагаючись заспокоїти всіх. Ми зможемо подолати це випробування разом. Я вірю в це!».

Вовчєня Перемагайко оглянулося навколо й побачило велику стару печеру. «Давайте заїдемо сюди! Прихистимося від вогню, поки рятувальники не вгамують пожежу».

Друзі швидко рушили до печери і заховалися там. Серця звіряток билися швидко-швидко, але вони трималися разом і вірили в перемогу над небезпекою. Вони співали свою улюблену пісеньку «Надії та віри», яка підбадьорювала їх та відгонила погані думки. Звірятка робили це так, як робимо і ми з вами, дітки, коли вас лякають звуки повітряної тривоги.

Минуло трішки часу і рятувальники здолали пекельний вогонь. Життя в країні Дивокрай повернулося до свого звичного стану. Друзі були щасливі, що допомогли одне одному здолати страх і пережити небезпеку.

Відтоді, Добрик, Шустрик і Перемагайко впевнені, що разом вони сильніші і зможуть подолати будь-які труднощі і перешкоди. Коли трапляються важкі часи, вони співали свою пісеньку, щоб підтримати один одного.

Так ось, діти, пам'ятайте, що навіть найскладніші ситуації можна подолати, якщо Ви допомагаєте один одному, вірите в свою силу і не втрачаєте надію. Будьте міцними, як ведмежатко Добрик, хоробрими, як вовчєня Перемагайко, і швидкими, як зайчєня Шустрик. Пам'ятайте, що перемога живе у кожному з Вас!

БЕЗПЕКА У СЕРЦЯХ

Несенчук Аліни, здобувач ОС «бакалавр»

спеціальності 012 «Дошкільна освіта. Психологія», 3 курс, РДГУ

Науковий керівник: Безлюдна В.І., канд. пед. наук, професор

У казковому містечку, де сяяло море квітів та дзвеніли струмочки, разом зі своєю сім'єю жила маленька дівчинка Марійка. Вона була сповнена любов'ю і добротою до свого рідного краю, друзів та рідних. В містечку панував мир та злагода. Але одного дня все змінилось: небезпечні хмари затяглися над містом. Наближалась війна, і Марійчині батьки та інші мешканці сильно занепокоїлись.

Батько Марійки, хоробрий військовий, мовив їй: "Марійко, ти смілива дівчинка, ти повинна залишатись у безпеці разом з мамою, адже укриття - це ваша можливість, залишитися цілими та неушкодженими." – «А я все зроблю для того, щоб швидше звільнити наше місто від ворогів і повернутись до вас».

Марійка не розуміла повністю, що це означало, але вона дуже довіряла своїм батькам. Тому вони разом створили маленьке укриття у своєму підвалі: позносили туди найнеобхідніші речі, їжу та воду. Своє маленьке сховище, затишно прикрасили, щоб не відчувати смутку та яке дасть їм надію на захист.

Коли війна вже дійшла і до їхнього міста, Марійка побачила, як літаки скидали ракети на мирні будинки, залишаючи після себе лише згарища та клубки диму. «Не бійся, Марійко» - часто заспокоювала її мама. – «Укриття наше надійне і ми тут в безпеці, жителі нашого містечка дуже сильні та відважні і незабаром вони визволять нас».

Марійка разом із своїми родичами вчилася, як правильно поводитися в укритті. Її дядько навчив, як зберігати тишу та слухати, коли наближається небезпека та які дії виконувати.

Війна тривала довгий час, але Бог був на їхній стороні, і укриття залишалось цілим. Марійка знала, що навіть у цей важкий час, у ненависному світі, любов та злагода можуть пронести їх крізь будь-які страхи. Вона завжди мріяла, що мир невдовзі повернеться і її близькі теж зможуть насолоджуватись красою казкового містечка.

І ось нарешті **день Перемоги** настав! Світло сонця повернулося до містечка, а воїни повернулися додому. Марійка та її рідні вирішили більше ніколи не забувати, що важливо бути разом та піклуватися про інших. Вони відбудовували своє містечко крок за кроком, де на місці згарищ виростали нові будинки з посиленням захистом.

Так Марійка показала всім маленьким діткам, чому важливо знати, для чого потрібно залишатися в укритті під час війни. Вона мріяла, щоб усі діти світу відчували тепло та безпеку, незалежно від того, де вони знаходяться. І разом з її казковими друзями вони створювали країну миру, де усі дітки жили гармонії та злагоді!

КАЗКА ПРО МАЛЕНЬКОГО ХЛОПЧИКА У ВЕЛИКОМУ СВІТІ

Сірман Вікторія, здобувач ОС «бакалавр»

спеціальності 012 «Дошкільна освіта. Психологія», 3 курс, РДГУ

Науковий керівник : Безлюдна В.І, канд. пед.наук, професор

Одного разу в маленькому селі жив хлопчик на ім'я Андрійко. Він був невеличким на зріст і сором'язливим, але завжди мріяв про великі пригоди у великому світі.

Одного дня Андрійко вирішив вирушити у подорож до великого світу.

Перша його зустріч дорогою до великого світу була з лісовим котом. Він був великий, мав сіре хутро та любив дерева. Доки Андрійко йшов лісом з лісовим котом до своєї мрії, він дізнався багато цікавого від кота. А кіт, у свою чергу, навчив його вірити у свої сили, навіть якщо ти малий серед величезного світу. Подолавши трохи шляху лісом, кіт сказав до Андрійка, що не може йти далі з ним, тому що його дім – це ліс. Запам'ятавши слова лісового кота, Андрійко рушив далі.

Пройшовши ще достатньо велику відстань свого шляху до великого світу, Андрійко знову зустрів лісового звіра – мудрого ведмедя. Поговоривши з ним деякий час, Андрійко розповів куди прямує та з якою метою. Вислухав його ведмідь та показав хлопчику шлях далі. За час спілкування ведмідь навчив Андрійка терпінню і розумінню, що дорога до великого успіху може бути довгою і не завжди простою. Знову, запам'ятавши слова ведмедя, Андрійко рушив далі.

З кожним кроком хлопчик набував все нові і нові навички і ставав все впевненішим. Згодом він вийшов на зелену галявину і наступним, кого він зустрів, була – лелека. Почувши захоплюючу розповідь Андрійка, та те, куди він прямує, вона навчила його бачити красу у кожному моменті і віри в те, що у світі завжди є місце для радості.

Так Андрійко, пройшов усі випробування великого світу, зміцнював свої розум та душу. Повертаючись додому, він розумів, що там, де він був і зараз є – це і є той великий світ, який він хотів побачити. І що навіть маленькі хлопчики можуть досягти величчя, коли вірять у себе та вирушають у світ з відкритим серцем.

ЗАХОПЛЮЮЧИЙ ШЛЯХ ДО ДРУЖБИ:
Психокорекційна казка про подолання самотності
Тітарчук Вікторія, здобувач ОС «бакалавр»
спеціальності 012 «Дошкільна освіта. Психологія», 3 курс, РДГУ
Науковий керівник: Безлюдна В.І, канд. пед. наук, професор

Поблизу маленького села у ліску жило веселе Лисенятко на ім'я Максимко. Воно було дуже розумне та енергійне, але у його житті була одна велика проблема. У Максимка не було друзів.

Лисинятко намагалося знайти хоча б одного товариша для гри та розваг, але кожного разу так і залишалося самотнім. Максим гуляв по селу й шукав хоч кого небудь, з ким він міг би поділитися радістю та сміхом. Але де б він не шукав, виявлялося, що всі мають своїх друзів і йому не залишалося місця поряд. Лисенятко дуже сумувало. Йому було самотньо.

Одного дня, на шляху Максима з'явився великий Совиний Дуб. Це був величезне старе дерево, яке стояло самотньо посеред луку. Лисинятко наблизилося до дерева та заплакало.

«О, Совиний Дубе, я так хочу мати друзів, але ніхто не звертає на мене уваги», промовив Максим.

Совиний Дуб спокійно промовив: «Максime, не сумуй. Все у світі має свій час і місце. Ти лише маєш довести, що ти справжній друг і знайти тих, хто належить до твого життя».

Максим заспокоївся і почав розмірковувати над словами Дуба. Він вирішив не зупинятися на своєму пошуку друзів, і робити добрі справи та підтримувати інших, незалежно від того, чи вони його друзі, чи ні.

Поступово, Максим почав допомагати мешканцям села: він носив важкі кошики, допомагав розпаковувати посилки та ділитися сміхом і радістю з усіма, навколо. Люди почали помічати його доброзичливість та щирість.

Невдовзі, до Максима почали приєднуватися друзі. Він став нерозлучним з хлопчиком на ім'я Тім та дівчинкою Лізою, які були такими самотніми, як і він.

Макс дізнався, що для того, щоб мати друзів, треба бути справжнім другом самому. Всі вони разом докладали зусиль, щоб у селі завжди панувала дружня атмосфера та взаємопідтримка.

Так по завершенні своєї важкої подорожі в пошуках друзів, Максим не тільки знайшов шире товариство, але й став справжнім героєм у своєму селі. Він зрозумів, що правильні друзі завжди знайдуться, якщо самому бути тим, хто подарує усмішку та підтримку.

Казка про Максима навчас нас не втрачати віру в пошуках друзів, але й знайти щастя у підтримці та доброзичливості, які ми надаємо іншим. Пам'ятайте, справжні друзі завжди зіткнуться в житті, коли самі проявите справжню дружбу.

ЗМІСТ**Частина 1.****ТЕОРЕТИКО-ЕМПІРИЧНИЙ КОНТЕНТ МОЛОДІЖНИХ ПОШУКІВ**

Андрюшина Світлана Взаємодія закладу дошкільної освіти і сім'я як необхідна умова гендерного виховання дітей дошкільного віку	3
Волощук Вікторія Дидактична гра як засіб формування розумових здібностей дітей старшого дошкільного віку	5
Волощук Вікторія Педагогічні умови формування розумових здібностей дітей старшого дошкільного віку засобами дидактичної гри	7
Гарбарчук Діана Підготовка дитини до навчання у школі як предмет наукового дослідження	10
Гвалдене Лариса Соціально-психологічний клімат у трудовому колективі.....	13
Горшковська Лілія Психологічні аспекти діяльності рекрутера ІТ сфери.....	15
Гузик Оксана, Широких Анастасія Організації корекційної роботи з дітьми із затримкою мовленнєвого розвитку	18
Дацюк Юлія Я-концепція підлітків патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку як актуальне завдання дошкільної освіти.....	21
Давидчук Олена Психологічні особливості врегулювання професійних конфліктів у діяльності психолога закладу дошкільної освіти.....	23
Дацюк Юлія Патріотичне виховання дітей старшого дошкільного віку як актуальне завдання дошкільного віку	26
Дем'янюк Вікторія Організаційно-методичні засади психодіагностики особливостей формування емпатії у дітей молодшого шкільного віку	28
Дружиніна Інна Анатоліївна, Парчук Т. Сімейні цінності : сучасний погляд.....	31
Зіборов Людмила Корекція тривожності методами когнітивно-поведінкової терапії у родинах військовослужбовців	33
Ковалик Олександра Шляхи інтенсифікації англійського освітнього простору в українській школі як вияв євроінтеграційних процесів.....	35
Копилова Олена Психологічний супровід відхилень нервово-психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку	38
Климчук Ілона Діагностичний аспект вивчення особливостей емоційної студентів у період кризи	39

Краля Катерина Вимірювання самоефективності дорослих українців	42
Лициук Анастасія Особливості формування самооцінки в підлітковому віці	45
Малець Катерина, Широких Анастасія Застосування ігрових методів корекції мовлення дітей із фонетико-фенематичним недорозвинення мови.....	48
Машук Ольга, Широких Анастасія Економічні, екологічні та педагогічні аспекти національної самосвідомості та її формування	52
Мовчко Олег Неконструктивні аспекти копінг-стратегій у студентів в сучасних реаліях.....	54
Наумович Світлана Особливості само сприйняття жінок молодго віку у контексті використання соціальних мереж	57
Павловська Катерина Особливості комунікативного розвитку дітей старшого дошкільного віку	59
Подляшук Олеся Діагностичні засади вивчення психологічних особливостей емоційного вигорання педагогів	62
Попко Олександр Чинники емоційного вигорання у працівників органів внутрішніх справ.....	64
Савчук Валерія Поняття «Психологічне здоров'я особистості»у сучасному науковому осмисленні	66
Сербін О.В., Парашак С. Осмислення молоддю сучасності з позиції вічних цінностей у творі власного авторства «З партитури майдану».....	68
Степанський Ян, Безлюдна Валентина Молодіжні наративи у сфері інтимних стосунків	71
Тадєєв Гордій Психологічні особливості комунікативної культури фахівців торговельної сфери.....	73
Федяк Ольга Опанасюк Ірина Вплив стилю сімейного виховання на розвиток самооцінки підлітка	76
Шоцька Марина Арттерапія як метод гармонізації емоційного стану особистості	77

Частина 2.

ЛІТЕРАТУРНИЙ КРЕАТИВ: «СТУДЕНТСЬКИЙ ДАРУНОК УКРАЇНСЬКИМ ДІТЯМ» (авторські казки)

Бондарчук Анна Фея та ворогуючі королівства	81
Демчинська Василина Казка про інструменти душі	82
Дець Юлія Як лисичка Лідочка перемогла свій страх	83

Лавор Софія Казка про Сонячний Промінчик. Відкрий своє сяйво	84
Манзирєва Яна Історія двох сестер. Казка про Асертивність і Конформізм.....	85
Мельник Анастасія Віра в перемогу	86
Несенчук Аліни Безпека у серцях.....	87
Сірман Вікторія Казка про маленького хлопчика у великому світі	88
Тітарчук Вікторія Захоплюючий шлях до Дружби: Психокорекційна казка про подолання самотності	89